

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Unga göteborgare, IS-krigare och hemvändande extremister

- En studie av hur resor och resande tur och retur mellan Göteborg och Syrien eller Irak konstruerades som samhällsproblem i Göteborgs-Posten 2014-2015

SW2227 Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits
Masternivå
Höstterminen 2017
Författare: Gunnar Hjorth
Handledare: Andreas Liljegren

Abstract

Titel: Unga göteborgare, IS-krigare och hemvändande extremister- en studie av hur resor och resande mellan Göteborg och Irak eller Syrien konstruerades som samhällsproblem i Göteborgs-Posten 2014-2015

Författare: Gunnar Hjorth

Nyckelord: Social konstruktion av samhällsproblem, anspråksformulering, IS-krigare, terrorist-resor

I den här uppsatsen har syftet varit att undersöka hur resor från Sverige till Irak eller Syrien konstruerades som ett samhällsproblem under 2014-2015. Särskilt fokus ligger på Göteborg, som ansågs vara en stad varifrån särskilt många personer genomförde denna resa. Undersökningen är gjord ur ett socialkonstruktionistiskt och diskursanalytiskt perspektiv. Analysen är strukturerad utifrån Bests (2013) ramverk för analys av retorik i samhällsproblem. Materialet bestod av nyhetsartiklar i Göteborgs-Posten under perioden augusti 2014- augusti 2015.

Resultaten var att resorna konstruerats som samhällsproblem med en retorik baserad på statistik, berättelser om problematiska resor och anknytning till en stor mängd andra redan etablerade samhällsproblem. De som påstods resa framställdes huvudsakligen som en från början värlös grupp unga män från stadsdelen Angered, som genom resans förlopp förändrades gällande personlig karaktär och social tillhörighet och som efter en genomförd resa utgjorde en risk för det lokala samhället. De skäl som anfördes för att resorna borde stoppas var sympati med de resande och deras familjer, de normöverskridanden som resan konstruerades som, samt den fara som de återvändande personerna påstods utgöra. Utifrån detta drogs slutsatser om att samhällsproblemet borde åtgärdas genom lagtillämpning eller lagförändring, behandling eller kontroll av de som återvände samt en ökad uppmärksamhet och förberedelser från myndigheter och civilsamhälle. Uppsatsen avslutas med reflektioner gällande möjliga effekter utifrån några aspekters av samhällsproblemets språkliga konstruktion.

Abstract

Title: Young gothenburgers, IS warriors and returning extremists - a study of how travels and travellers between Gothenburg and Iraq or Syria was constructed as a social problem in Göteborgs-Posten 2014-2015

Author: Gunnar Hjorth

Key words: Social construction of social problems, Claims-making, foreign terrorist fighters

In this paper, the purpose has been to analyze how traveling from Sweden to Iraq or Syria was constructed as a social problem in 2014-2015. Particular focus is on Gothenburg, which was considered to be a city from which many people made this trip. The study was made from a social constructionist and discourse analytical perspective. The analysis is structured on Best's (2013) framework for the analysis of rhetoric in social problems. The material consisted of news articles in Göteborgs Posten during the period August 2014-August 2015.

The results were that the travels were constructed as a social problem with a rhetoric based on statistics, narratives about problematic travels, and association with a large number of other already established social problems. The people proposed to make the trip was constructed as an vulnerable group of young men from the suburb Angered, which, in the course of the journey, changed in terms of personal character and social affiliation and which, after a completed journey, was constructed as a risk to the local society. The reasons given for the voyage

should be stopped was sympathy with the travelers and their families, the normative transgressions that the trip was constructed as, and the danger the returnees was claimed to be. On the basis of these claims, it was concluded that the problem should be addressed by law enforcement or law change, treatment or control of returnees, and increased attention and preparation from government and civil society. The paper concludes with reflections on the possible effects of some aspect of the ways this social problem was constructed.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	4
Förord.....	6
1. Inledning.....	7
1.1 Bakgrund.....	7
Resornas internationella sammanhang	7
Resorna i svensk politik.....	8
Kunskapen om resorna i Sverige	9
Åtgärderna och det sociala arbetet.....	10
Resorna och den sociala konstruktionen av samhällsproblem	11
2. Syfte och frågeställningar	12
2.1 Disposition	12
3. Teoretiska perspektiv och teorier	12
3.1 Socialkonstruktionism.....	12
3.2 Poststrukturalism och diskursanalys	13
3.3 Den sociala konstruktionen av samhällsproblem.....	14
3.4 Samhällsproblem och retorik	15
3.5 Anspråk och språk.....	16
4. Tidigare forskning	18
5. Metod	21
5.1 Material	21
5.2 Urval.....	22
5.3 Informationssökning	23
5.4 Analysmetod	24
Diskursanalys och helhetsbilden	24
Teoretisk inramning och former för presentation	24
Retorik- och textanalys.....	25
Analytisk induktion	25
6. Kvalitetsaspekter	26
6.1 Reliabilitet.....	26
6.2 Validitet	27
6.3 Generaliserbarhet	27
7. Etiska överväganden	29
8. Resultat och analys	31
8.1 Från text till verklighet.....	31
8.2 Retoriska grundanspråk.....	33
Anspråk om antal och omfattning	33
Resornas typnarrativ	35
Anspråk om lokala orsaker	36
Anspråk om samhällsproblemets personer	39
Anspråk om processer	43

Anspråk om idéer och gemenskaper.....	46
Anspråk om tillstånd och risker i Syrien och Irak.....	52
Anspråk om de som återvänder.....	54
8.3 Retoriska berättiganden.....	56
Sympati med de som reser och deras anhöriga.....	56
Brott mot normativ och moralisk ordning.....	58
Rädsla.....	59
8.4 Retoriska slutsatser.....	60
Samhällsförändring.....	61
Lagstiftning.....	61
Samtal och behandling.....	62
Förebyggande mobilisering och ökad uppmärksamhet.....	62
Ökad vaksamhet inom Islam.....	63
8.5 De legitima resorna.....	63
9. Sammanfattning.....	67
10. Avslutande diskussion.....	68
Referenser.....	71
Bilagor.....	78
Bilaga 1 Tidningsartiklar.....	78

Förord

Stort tack till alla som tagit sig tid att fundera och reflektera tillsammans med mig under arbete med den här uppsatsen. Ett särskilt stort tack till min handledare Andreas Liljegren som visat vägen när kompassnålen snurrat och till Johanna som lyssnat, diskuterat och peppat när det behövts som mest.

1. Inledning

”Terroristresor”, ”jihadistresor”, ”islamistiska extremister”, ”utländska terroriststridande” och ”IS-krigare” var några av de ord som användes i debatten om ett av de mest uppmärksammade samhällsproblemen i Sverige under 2010-talet. I tidningar, radio, TV och på Internets flöden debatterade och diskuterade forskare, tjänstemän, journalister, politiker, diverse experter och privatpersoner det nya fenomenet att en stor mängd personer från hela världen, inklusive Sverige, reste för att ansluta sig till stridande grupper i inbördeskrigen i grannländerna Syrien och Irak. I den omfattande debatten diskuterades resorna utifrån en stor mängd vinklar; vad resorna berodde på, vad som hände under resorna, vilka de resande var samt vilka åsikter och värderingar som resorna hörde samman med. Inte minst omtalades de risker som resorna förmodades ge upphov till; oberäkneliga våldsbrott och terroråd riktade mot det svenska samhället och allmänheten. Ett samhällsproblem som för många framstod som dramatiskt, skrämmande och angeläget att stoppa hade tagit plats i den svenska debatten.

Bland de många åtgärder som framfördes för att förhindra resorna fick det sociala arbetet i Sveriges kommuner en central plats. Som anställd i en av de kommuner som framfördes som särskilt drabbat av samhällsproblemet, Göteborg, kom jag snart att sitta på en informationsträff på arbetstid för att kunna vara del av dessa åtgärder. Jag fick veta hur jag skulle förstå resorna och de idéer som de hörde samman med, hur den som tänkte resa skulle bemötas och vem jag skulle kontakta om jag behövde råd. Det mesta kände jag till sedan tidigare; på nyhetsidorna i min morgontidning, Göteborgs-Posten, hade jag läst om de resande personerna känslor och handlingar, vilka delar av Göteborg de kom ifrån och vilka kännetecken de i övrigt kunde tänkas ha.

Men det som berättades om resorna väckte också flera frågor hos mig. Som socionom, utan vare sig utbildning eller erfarenhet av arbete med sådant som säkerhetsfrågor och terrorism upplevde jag samhällsproblemet som främmande och ovant. Hur hade det här problemet egentligen hamnat i fokus för det sociala arbetet i Sverige kommuner? De många likaledes ovana och främmande begrepp som användes för att tala om resorna, hur skulle jag förstå och tolka dem? Och hur gick det mer generellt att förstå resornas status som samhällsproblem; all den uppmärksamhet resorna fick, den upprördhet som så många uttryckte i debatten och det stora politiska engagemanget att stoppa de som reste?

1.1 Bakgrund

Resornas internationella sammanhang

För att ge ett sammanhang åt resorna som samhällsproblem krävs en viss förståelse för hur resorna beskrevs inom internationell och nationell politik. En möjlig startpunkt är rapporterna om händelser i Irak och Syrien som nådde den svenska allmänheten under 2014 och 2015. På FN:s informationssajt Globalis beskrivs hur situationen i Irak var präglad av stridigheter mellan sunnimuslimer, shiaaraber och kurder efter mångåriga svårigheter att etablera en legitim regering; i Syrien hur ett inbördeskrig pågick sedan Assad-regimen ifrågasatts 2011 och strider utbrutit mellan en mångfald oppositionella grupper och landets armé under 2012. Båda konflikterna beskrivs därtill som präglade av internationell inblandning, där en rad olika militära stormakter i olika skeden deltagit i konflikterna eller bidragit militärt till olika stridande parter (Globalis 2015; Globalis 2016a).

Under 2014 samlades en stor del av omvärldens uppmärksamhet gällande dessa konflikter kring det som kallades Islamiska staten, även benämnd med förkortningarna IS, ISIL, ISIS

och DAESH. Globalis beteckar Islamiska staten som en ”islamistisk militant terroristgrupp”, kännetecknad genom nyttjandet av ett särskilt brutalt våld baserat på en ideologi där dominans och militära segrar symboliserar Guds erkännande. Islamiska staten beskrivs ha utnyttjat oroligheterna i området för att expandera geografiskt, vilket gjorde dem till ett hot mot både stat och befolkning. Därtill kom att Islamiska staten uppgavs attrahera personer från andra länder. En stor mängd personer, med medborgarskap i andra länder än Irak och Syrien, ska ha anslutit sig till gruppen; de flesta från närliggande länder, men även från betydligt mer avlägsna länder som Frankrike, Tyskland, Storbritannien och Sverige. Sammantaget, skriver Globalis, hade mellan 20000 och 31000 personer från andra länder anslutit sig till Islamiska staten i september 2014 (Globalis 2016).

Uppgifterna om dessa tillresande personer fick stor uppmärksamhet internationellt under 2014. I Förenta Nationernas säkerhetsråd togs frågan upp för behandling i augusti 2014. I resolution 1278 uttrycks

stor oro över det akuta och växande hotet från utländska terroriststridande, dvs. personer som reser till en annan stat än den stat där den berörda personen har sin hemvist eller är medborgare, i syfte att begå, planera, förbereda eller delta i terrorist-handlingar eller att ge eller få terroristträning, även i samband med väpnad konflikt (FN:s säkerhetsråd Resolution 1278, s. 2; svensk översättning i SOU 2015:63, s. 208)

Den stora oron handlade vidare om att de ovan kallade ”utländska terroriststridande” skulle förvärra de konflikter de deltog i på både kort och lång sikt, att de kunde utgöra ett allvarligt hot mot sina ursprungsländer och de länder de reste genom samt att de mer generellt främjade terrorism genom att sprida ”sin extremistiska ideologi” (ibid). Även på EU-nivå uppmärksammades resorna och en strategi för att förhindra dem, särskilt kopplat till Islamiska staten framgångar och bekämpningen av terrorism, offentliggjordes i januari 2015 (Europeiska unionens arbetsgrupp mot terrorism/internationella aspekter, 2015).

Resorna i svensk politik

Som medlemsland i FN och EU tog Sverige den beskrivna problematiken på stort allvar. Att medborgare på eget bevåg deltar i utländska konflikter var visserligen inte någonting nytt i Sveriges historia. I svensk militärhistoria finns tvärtom många exempel på hur svenskar, i flera fall med regeringens goda minne, deltagit i väpnade konflikter för utländska parters räkning. Under 1900-talet omnämns svenskars deltagande i konflikter som Spanska inbördeskriget, på finsk sida under andra världskriget, i Israel 1948-49, Koreakriget 1950-58 och krigen på Balkan under 1990-talet (Gyllenhaal och Westberg 2008, Ericsson 1996). Att resa från Sverige till Irak och Syrien under 2014-2015 betraktades dock inte på något vis som acceptabelt av den sittande svenska regeringen. I regeringsförklaringen den 15e september 2015, där det även klargörs att Sverige aspirerar till medlem i FN:s säkerhetsråd, klargör regeringen sin lojalitet med FN:s inriktning och förklarar att ”[t]errorkrigsresor [ska] kriminaliseras” (Regeringen 2015, s. 14). Liksom FN:s säkerhetsråd ansåg den svenska regeringen att resorna hörde samman med terrorism, och att de därtill utgjorde ett hot mot Sverige. I den svenska strategin mot terrorism skriver regeringen:

Det främsta terroristhotet i Sverige idag kommer från aktörer inspirerade av al-Qaida eller närbesläktade ideologier (...) Det ökade antalet resande till och framförallt återvändande från konfliktområden, där individer deltagit i terroristträning eller våldshandlingar, gör att antalet personer i Sverige med förmåga att utföra attentat eller andra typer av ideologiskt motiverade brott, som hot och våldshandlingar, ökar. Återvändare från sådana

resor, oavsett ideologisk bakgrund, har i de flest fall skaffat sig en förmåga att utföra allvarliga våldsbrott. (Skr 2014/15:146, s. 4)

En del av regeringens strategi för att minska hotet från resorna var att undersöka en förändrad lagstiftning i linje med FN:s resolution 1278. I december 2014 inleddes utredning av behov och förutsättningar gällande en förändrad lagstiftning (dir 2014:155). I utredningens två delbetänkanden presenterades flera förslag på lagändringar för att förhindra resorna. Det föreslogs bli straffbart att såväl resa som påbörja en resa till ett annat land med avsikt att delta på ett straffbart sätt i en konflikt, exempelvis att begå eller förbereda terroristbrott. Vidare föreslogs förbud mot att utbilda sig eller utbilda andra, att uppmana, organisera, underlätta, finansiera och rekrytera till sådana resor, samt att främja en terroristorganisations verksamhet, även genom sådant som underhåll, transport och matlagning. Till detta föreslogs även ökade befogenheter för Säkerhetspolisen kopplat till misstänkta brott mot ovanstående förbud, så som hemlig avlyssning och övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och möjlighet till hemliga tvångsmedel (SOU 2015:63; SOU 2016:40).

Men en förändrad lagstiftning och ökade befogenheter till Säkerhetspolisen ansågs inte vara tillräckligt för att förhindra resorna. Regeringen uppgav också att resorna skulle förebyggas inom ramen för arbetet mot så kallad ”våldsbejakande extremism” (dir 2014:155). Denna våldsbejakande extremism, av regeringen definierad som ”ideologier som bejakar och legitimerar våld som medel för att förverkliga extrema ideologiska åsikter och idéer” (skr 2014/15:144, s. 9), beskrivs i flertalet utredningar och rapporter som uppdelad i tre varianter. Inom den så kallade vita maktmiljön fanns så kallad högerextremism, inom vad som benämndes som den autonoma rörelsen fanns vänsterextremism. Resorna ansågs dock höra till en tredje form av extremism, kallad våldsbejakande *islamistisk* extremism:

När det gäller våldsbejakande islamistisk extremism är det särskilt oroande att ett ökat antal personer har anslutit sig till våldsbejakande islamistisk extremism och väpnade extremist- och terroristgrupper i Syrien och Irak. Denna utveckling bidrar till hot mot säkerheten i aktuella konfliktområden och människorna där. De som reser kan också utgöra ett hot mot Sverige med avsikt och förmåga att genomföra terroristattentat. (Skr 2014/15:144, s. 4)

Då resorna ansågs vara en del av våldsbejakande islamistisk extremism blev de också föremål för det omfattande projekt som inletts 2008 med syfte att motverka våldsbejakande extremism. Våldsbejakande extremism hade utretts och beskrivits i rapporter av Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen (Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen 2009, Säkerhetspolisen 2010) och med utgångspunkt i dessa rapporter hade ett omfattande åtgärdsprogram utarbetats. I två skrivelser från 2011 och 2014 beskrivs sammantaget 36 åtgärder för att värna demokratin och göra det svenska samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism; internationellt samarbete, upprättande av nätverk och samverkansstrukturer, forskningsstöd, ett dussin utredningsuppdrag till olika myndigheter, kunskapsutveckling, utbildning och stöd till organisationer, kommuner, individer och deras anhöriga. (Skr 2011/12:44, s. 35-45; Skr 2014/15:144, s. 20-39). 2014 tillsattes en samordnare med eget sekretariat med ansvar för stora delar av projektet (dir 2014:103).

Kunskapen om resorna i Sverige

Vid sidan av den omfattande diskussion och oro som regering och myndigheter uttryckte gällande resorna beskrevs dock det reella kunskapsläget gällande resorna i vissa rapporter som tunt. I kunskapsöversikten ”Globala konflikter med lokala konsekvenser: Översikt om utre-

sandeproblematiken”, beskrivs diskussionen om resornas orsaker kring 2015 till stor del grunda sig på journalistiska reportage och författarna påpekar att systematisk och kritisk forskning saknades om gällande de personer som påstods resa från Sverige. Detsamma uppgavs gälla de åtgärder som föreslagits (Larsson och Björk, 2015).

I de nationella och lokala planer som kom att upprättas för att förhindra resorna hänvisas läsaren ofta till ett mindre antal rapporter från Säkerhetspolisen och Försvarshögskolan. Säkerhetspolisen (2013) skriver i sin årsbok 2012 att resor till andra länder för att utföra utbildning till och utföra olaglig våldshandlingar varit liten under 2006-2012, men att antalet plötsligt ökat när ett 30-tal personer under kort tid rest till Syrien för att ansluta sig till al-Qaidainspirerade grupper (Säkerhetspolisen, 2013). 2015 uppgavs detta antal ha ökat till uppemot 300 personer i en rapport från Försvarshögskolan. Göteborgs nordvästra stadsdelar samt stadsdelen Vivalla i Örebro omnämns som platser med särskilt många personer som hade rest och Göteborg beskrivs som den stad som de första personerna reste från. Vägen in i våldsbejakande islamistisk extremism kallas i rapporten för ”radikaliseringsprocessen” (Ranstorp, Gustafsson och Hyllengren 2015, s. 14) och en mångfald exempel på driv- och dragningskrafter på individuella, sociala, politiska och existentiella nivåer anges som förklaringar bakom denna process (ibid). Internet ansågs vara en plattform för rekrytering till Islamiska staten och al-Qaidainspirerade grupper. Statens medieråd (2013) beskriver innehållet i våldsbejakande islamistiska budskap på internet, medan Gustavsson (2015) analyserar de resande personernas motiv till att resa genom deras kommunikation på sociala medier 2012-2014. Sammanfattningsvis beskriver Gustavsson många olika skäl till resorna: humanitära, religiösa, ideologiska motiv blandades med martyrskap och en längtan efter äventyr, våld, vapen och gemenskap (Gustavsson 2015). Vad gäller vetenskapliga studier utan explicit regeringsuppdrag finns en intervjustudie med åtta svenska resande personer, där dessa personers religiösa orientering analyseras (Nilsson 2016).

Åtgärderna och det sociala arbetet

Trots det relativt blygsamma kunskapsunderlaget från ett fåtal aktörer föreslogs en omfattande åtgärdsplan mot resorna. Förutom en förändrad lagstiftning argumenterade exempelvis forskare på Försvarshögskolan för insatser som i stor del vilade på det sociala och pedagogiska arbetet i Sveriges kommuner. Argumentationen var att de professionella som möter människor i sitt dagliga arbete – som socialarbetare, lärare och poliser - skulle delta i arbetet mot våldsbejakande extremism, vilket resorna ansågs vara en del av. Kommunerna föreslogs inrätta lokala samordnare mot våldsbejakande extremism, utbilda sin personal om våldsbejakande extremism, mobilisera informationsutbyte med andra myndigheter, utbilda skolungdomar om våldsbejakande extremism, samt utveckla stöd till de som är del av eller vill lämna våldsbejakande extremism samt deras anhöriga. (Ranstorp och Hyllengren 2013; Ranstorp, Gustafsson och Hyllengren 2015).

2017 var snart varje svensk kommun integrerad i samordningen. En sökning på ”handlingsplan mot våldsbejakande extremism” (Google.se, 2017-08-26) visar handlingsplaner i Karlskrona, Upplands Väsby, Tidaholm, Mölndal, Grums, Västervik, och Östersund- för att bara nämna några exempel. I Göteborg, som lyfts fram som vanlig stad för resorna, låg resorna i fokus för detta arbete mot våldsbejakande extremism (Göteborgs stad u.å.). I ett tjänsteutlåtande från stadens sociala resursnämnds sammanträde i mars 2015 beskrivs en lokal strategi som i hög grad ligger i linje med Försvarshögskolans rekommendationer (Dahlstrand 2015).

Under 2015 tillträdde två regionala samordnare mot våldsbejakande extremism med placering inom kommunens sociala resursförvaltning (Fahlgren 2015).

De omfattande åtgärderna i Sveriges kommuner granskades och fick i vissa fall kritik. Sociologen Marcus Herz (2016) var exempelvis kritisk till den del av handlingsplanerna som inkluderar professioner inom skola och socialt arbete, och hävdade att handlingsplanerna var så präglade av säkerhetspolitisk diskurs med begränsat vetenskapligt stöd att de inte var lämpliga för socialt och pedagogiskt arbete mot våldsbejakande extremism. Istället för att ”övervaka och disciplinera människor” (ibid, s. 3) skriver han att socialarbetare och skolpersonal bör få möjlighet till en fungerande myndighetssamverkan, att involvera civilsamhälle och anhöriga, värna demokratin och mänskliga rättigheter, säkra tillgång till välfärd, granska den egna organisationen reflexivt och kritiskt och ”[a]tt se människan, inte ideologin” (Herz 2016, s. 3). Sivenbrings (2016) gick på samma linje i sin kritik av pedagogers involvering, och pekade på konflikten i att de lärare som var satta att verka för demokratiska värden som yttrandefrihet och religionsfrihet samtidigt tilldelades en övervakande roll inriktad på att identifiera, kartlägga och anmäla riskbeteende förknippat med våldsbejakande extremism.

Resorna och den sociala konstruktionen av samhällsproblem

Med detta sagt väckte resorna minst sagt ett stort engagemang på såväl internationella, nationella och lokala arenor under 2014 och 2015. Men att ett samhällsproblem, som resorna från Sverige till Syrien eller Irak, väckte stor uppmärksamhet inom politik och offentlighet, debatterades och ägnades stora resurser i form av arbete, tid och pengar, har enligt ett flertal socialkonstruktionistiska teoretiker inte att göra med hur allvarligt, hotfullt och omfattandet samhällsproblemet var i någon objektiv mening. Enligt dessa teoretiker är samhällsproblem istället att betrakta som konstruktioner, som uppkommer och består genom sociala processer; personer eller grupper påstår att ett visst förhållande existerar i samhället, lägger fram anspråk om dess problematiska egenskaper och kräver att åtgärder sätts in för att stävja det (Spector och Kitsuse 1987/2001). I dessa anspråk ingår även konstruktionen av de personer som figurerar i samhällsproblemet, så som dess förövare och dess offer (Loseke 2003). Att ett samhällsproblem har väckt stort intresse hos allmänheten är ur ett sådant perspektiv inte kopplat till dess objektiva skadlighet på samhälle och människor, utan en effekt av konstruktionens framgångar på offentliga arenor. Sådana framgångar är i sin tur grundade i en framgångsrik retorik och anknytning till kulturella föreställningar och rädslor hos anspråkens publik (Best 2013; Hilgartner och Bosk 1988).

Den uppmärksamhet som resorna fick som samhällsproblem hade alltså, ur ett sådant socialkonstruktionistiskt perspektiv, inte sitt upphov i några objektiva förhållanden bortom språket; däremot var resornas publika framgångar i media och debatt en effekt av hur de konstruerats som samhällsproblem. Det innebär att om vi ska förstå resorna som samhällsproblem, liksom det sociala arbetets inblandning i dess åtgärdande, bör vi istället rikta blicken mot denna konstruktions språkliga och retoriska egenskaper.

Som Best (2013) skriver så spelar nyhetsmedia en viktig roll i konstruktionen av samhällsproblem. Nyhetsmedia är en vanlig källa till vad vi tror oss veta om vår omvärld. Därmed kan det som presenterades i nyhetsmedia både spegla och ha inverkat på hur den svenska allmänheten - inklusive dess politiker, tjänstemän och forskare – förstod, kände och handlade i relation till de förmodade resorna till Syrien eller Irak. Göteborg återkom i debatt och utredningar som den stad varifrån de första och en stor del av resorna utgick. I föreliggande undersökning kommer jag därför att fokusera på Göteborg och den omfattande och utförliga rapportering

om resorna som den lokala nyhetsinstitutionen Göteborgs-Postens publicerade på nyhetssidorna under 2014- 2015. Tidningens nyhetsrapportering skulle kunna förstås som en skildring av objektiva förhållanden i Sverige och Göteborg. Men ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan rapporteringen om resorna snarast betraktas som en löpande del i konstruktionen av resorna som samhällsproblem; i takt med att resorna gavs språklig form i nyhetsreportagen växte också ett verkligt, skrämmande och angeläget samhällsproblem fram inför tidningens läsare.

2. Syfte och frågeställningar

I den här uppsatsen kommer jag att studera hur resorna från Sverige till Syrien och Irak konstruerades som ett samhällsproblem under åren 2014-2015. Då Göteborg ofta omnämndes som en central plats för samhällsproblemet kommer jag att undersöka konstruktionen av resor från Göteborg, detta utifrån den nyhetsrapportering som fördes fram i regionaltidningen Göteborgs-Posten. De centrala frågeställningarna utifrån detta syfte är:

- Hur konstruerades resorna som ett samhällsproblem?
- Vilka språkliga resurser och kulturella föreställningar knöts resorna an till?
- Hur konstruerades samhällsproblemet centrala aktörer och deras roller som offer och förövare?

2.1 Disposition

Efter ovanstående inledning samt presentation av uppsatsens syfte och frågeställning kommer jag presentera de teoretiska perspektiv som studien vilar på, samt de mer specifika teorier som används i analysen. Därefter sker en genomgång av tidigare forskning, med fokus på socialkonstruktivistisk forskning om retorik i konstruktionen av samhällsproblem. Efterföljande presentationen av material, urval samt informationssökning följs av en genomgång av tillvägagångssättet vid genomförandet av analys. Därefter diskuteras olika aspekter av uppsatsens kvalitet samt vilka etiska överväganden som har gjorts.

Därefter presenteras mina resultat i en integrerad resultat- och analysdel strukturerad utifrån en modell för retorisk analys hämtad från Best (2013). Analysen följs av en sammanfattning där jag knyter an till uppsatsens syften. Avslutningsvis förs en diskussion om resultaten följt av reflektioner gällande vidare forskning och resultatens relevans för det sociala arbetet.

3. Teoretiska perspektiv och teorier

3.1 Socialkonstruktivism

De teorier som jag använder i den här uppsatsen kan alla sägas ligga inom ett socialkonstruktivistiskt fält. Socialkonstruktivismen är ett brett fält som rymmer en mångfald teoretiska perspektiv, men Burr (2003) menar att det finns några nyckelpremisser som binder samman fältet. Socialkonstruktivistiska perspektiv har ofta en kritisk hållning till självklar kunskap, där vår kunskap om världen inte utan vidare accepteras som objektiv sanning, eftersom denna

värld främst antas vara tillgänglig för oss genom våra språkliga kategorier. Det vi tror oss veta om världen antas för det andra vara kulturellt och historiskt specifikt, vilket också innebär att våra uppfattningar om världen kunde varit annorlunda. Kunskap uppfattas vidare vara en följd av sociala processer, där sanning skapas som en effekt av social förhandling, exempelvis gällande vad som är sant och vad som är falskt. Denna socialt förhandlade kunskap antas vidare vara vägledande för handling, så vad som anses vara möjligt respektive otänkbart avgörs av människors föränderliga världsbild (Burr, 2003).

3.2 Poststrukturalism och diskursanalys

Inom den lite snävare perspektiv som ibland kallas poststrukturalism är språket och dess former helt centralt. Poststrukturalistiska teorier vilar på en grundläggande idé om att språket är en förutsättning för meningsskapande i världen och tillträdet till världen över huvud taget. Språket betraktas inte enbart en förmedlande kanal mellan människan och tingen, utan fungerar som ett raster som skapar mening i omvärlden. Samma sak gäller för den sociala världen; våra sociala identiteter och relationer finns inte i sig själva, utan uppstår i och genom språket om oss själva och varandra (Winther Jørgensen och Phillips 2000). Detta innebär inte ett förnekande av att det finns en fysisk värld bortom språket, däremot betonas att denna fysiska värld mening och innebörd först genom begreppsliggörandet av den (Winther Jørgensen och Phillips 2001). Som Laclau och Mouffe (1985) skriver så existerar jordbävningar eller tegel som faller oavsett tanke och språk, men huruvida de ska ses som ”naturliga fenomen” eller ”uttryck för guds vrede” är avhängigt språket som används för att tala om dessa händelser (Laclau och Mouffe 1985/2001).

Språkets strukturer benämns ofta med begreppet *diskurs*, ofta definierat som ”de språkliga strukturer genom vilka vi talar om eller förstår världen (eller utsnitt av världen)” (Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 7). I den här uppsatsen har jag ofta haft den franske lingvisten Ferdinand de Saussures ”språkssystem” i tanken. Saussure menade att konkret vardagligt språkbruk går att abstrahera till ett språkets skelett; språkssystemet. Detta system består i grunden av skillnader, där varje enhet, eller tecken, i systemet definieras av sin relation till från andra tecken, samt av reglerna för dessa relationer. Därmed är relationen mellan detta relationella språkssystem och den ”verklighet” som det används för att benämna är godtycklig; teckens innebörd bestäms då inte av någon objektiv verklighet bortom språket, utan av genom sina relationer i språkssystemet (Kjørup 1999, Winther Jørgensen och Phillips 2000).

Saussure tänkte sig dessa språkssystemen som stabila former som avlöste varandra i epoker genom klara strukturella brott (Kjørup, 1999), något som har modifierats av bland annat Laclau och Mouffe (1985). Även Laclau och Mouffe utgår från en språklig struktur med sammankopplade tecken, men betonar, med inspiration av poststrukturalistiska teoretiker som Jacques Derrida och Jacques Lacan att betydelser inom språkliga strukturer aldrig är slutgiltiga. Även om vissa begrepp framstår som mer stabila än andra, så finns en ständig potential för förändring och förskjutning av begreppens innebörder när de används i nya sammanhang. Därmed problematiseras föreställningen om stabila former av sanning, essens och slutgiltighet och istället framställs världen som konstruerad genom mer eller mindre långvariga, men alltid tillfälliga betydelsefixeringar (Laclau och Mouffe 1985).

Ur ett sådant perspektiv ska alltså ”sanning” och ”verklighet” uppfattas som språkliga konstruktioner, och som sådana både instabila och perspektivbundna. Rorty (2012) argumenterar för att det vi kallar ”sanning” bättre förstås som ett rättfärdigande; sanna är de beskrivningar vi upplever oss ha goda skäl att tro på. Föreställningen om ”objektiv kunskap” blir däremot

problematisk, efter som den skulle förutsätta sammanfogandet av ett oändligt antal subjektiva beskrivningar till en enda auktoritär objektivt sann beskrivning. Detta menar Rorty skulle kräva ett slags gudsöga bortom all mänsklig subjektivitet; förutsatt att vi saknar tillgång till ett sådant gudsöga förblir sanning vad vi uppfattar som berättigad övertygelse utifrån ett givet perspektiv (Rorty 2012).

Kopplat till föreliggande ett studie av ett samhällsproblem kommer jag, med inspiration av ovanstående teoretiska perspektiv att betrakta samhällsproblem som språkliga konstruktioner, som skulle kunnat se annorlunda ut och som inte på ett självklart vis speglar objektiva förhållanden ”där ute”. De platser, personer och skeenden som beskrivs som del i samhällsproblemet begreppsliggörs genom ett diskursivt språksystem som är instabilt, ständigt föränderligt och subjektivt, varför också de sätt som samhällsproblemet konstrueras på kunde ha varit annorlunda.

3.3 Den sociala konstruktionen av samhällsproblem

Inom sociologin finns i linje med dessa språkfilosofiska och socialkonstruktionistiska perspektiv en mängd teoretiker där samhällsproblem studerats som just sociala och retoriska konstruktioner. Gusfield (1989) skriver att idén om så kallade ”samhällsproblem” som inslag i vår omvärld är unik för moderna samhällen och starkt knuten till framväxt av välfärdsstaten. Många av de förhållanden som i förindustriella samhällen accepterades med uppgivenhet eller hanterades inom familjen, avgränsas och kategoriseras i moderna samhällen som ”samhällsproblem”, som i sin tur anses vara möjliga och påbudna att åtgärda genom ingrepp från samhälle och stat.

Dessa samhällsproblem, menar Blumer (1971), ska inte ses som objektiva tillstånd eller fenomen med en inre konstitution som av sin natur är skadliga för det normala eller goda samhället. Ett sådant perspektiv på samhällsproblem, ibland kallat objektivistiskt (Best, 2013), förklarar för det första inte varför ett förhållande vid en viss tidpunkt har börjat betraktas som ett samhällsproblem eller varför vissa förhållanden klassas som samhällsproblem medan andra inte gör det. Fattigdom, rasism, ojämställdhet mellan kvinnor och män är exempel på förhållanden som inte alltid betraktats som samhällsproblem, tvärtom har de i många sammanhang varit givna inslag samhällsordningen. För det andra förklarar ett sådant objektivistiskt perspektiv inte varför ett samhällsproblem betraktas ett visst sätt, och inte på ett annat (Blumer, 1971). Ett exempel är hur ”stora kroppar” kan utgöra olika sorters samhällsproblem; i ett sammanhang är det diskrimineringen av personer med vissa kroppsmått som är samhällsproblemet, i ett annat betraktas samma personer och kroppsmått som del av ett nationellt hälsoproblem (Best 2013).

Istället menar Blumer (1971) att ett samhällsproblem i första hand existerar genom hur det är definierat och begreppsliggjort i samhället. Samhällsproblem skapas i en kollektiv definitionsprocess, som avgör hur ett förhållande ska betraktas, hur det bör hanteras och genom vilka handlingar det kan åtgärdas. Liksom Blumer betonar Spector och Kitsuse (1987/2001) betydelsen av sociala processer i uppkomsten av samhällsproblem, men går ytterligare ett steg från ett objektivistiskt perspektiv genom definitionen av samhällsproblem som

de aktiviteter där individer eller grupper framför klagomål och anspråk med avseende på något förmodat förhållande (Spector och Kitsuse 1987/2001, s. 75)

Begreppet *anspråk* har en central plats i definitionen och avser de påståenden som riktas mot det förhållande som förmodas existera. Genom formuleringen förmodat förhållande betonas

särskilt att även de förhållanden som anspråken refererar till bör ses som en del av samhällsproblemets konstruktion. Att bestyrka eller avskryva existensen hos detta förmodade förhållande är inte en relevant sociologisk uppgift, menar Spector och Kitsuse; istället bör undersökningen gälla de sociala aktiviteter där det påstådda förhållandet konstrueras som ett problem. I detta subjektivistiska perspektiv på samhällsproblem (Best 2012) riktas fokus på de som deltar i konstruktionen, de så kallade claims-makers och deras aktivitet, som kallas anspråksformulering (claims-making). Anspråksformuleringen sker i en mångfald former; genom att claims-makers deltar i debatter, skriver inlägg i tidningar, sammankallar presskonferenser, gör inlägg i politiska debatter, annonserar, arrangerar bojkotter, driver juridiska processer och mycket annat (Spector och Kitsuse 1987/2001).

Att denna aktivitet är framgångsrik och att anspråken får uppmärksamhet i offentligheten är dock inte någon självklarhet. De flesta samhällsproblem lever i den offentliga debattens periferi, där de helt eller tidvis bara får begränsad uppmärksamhet, eller tynar bort och glöms bort. Skälet är att utrymmet för samhällsproblem är begränsat. Utrymmet på de konkreta arenor där anspråksformulering äger rum, så som lagstiftande institutioner, domstolar, tv-serier, biografier, politiska kampanjer, intresseorganisationer, böcker om samhällsfrågor, forsknings-samhället, professionella nätverk, begränsas av sådant som kolumnbredd och -längd, av sändningstid, av ekonomi och av tid. Alla samhällsproblem kan helt enkelt inte behandlas på samma gång. Dessutom är resurserna hos publiken begränsade; människor har inte hur mycket tid, pengar och känslomässigt engagemang som helst när det gäller samhällsfrågor, särskilt inte när det kommer till samhällsproblem som inte är direkt påtagliga i den egna vardagen (Hilgartner och Bosk 1988).

3.4 Samhällsproblem och retorik

Eftersom samhällsproblems utrymme är så begränsat befinner de sig i en hård konkurrenssituation där bara ett fåtal kan tillägna sig en central position i det offentliga samtalet. I denna kamp intar retorik- konsten att övertyga- en central roll, eftersom claims-makers måste övertyga sin publik om att ett förhållande är både problematiskt och nödvändigt att åtgärda (Best 2013).

I denna retorik intar *dramatik* en central plats, som ”energikällan som ger sociala problem liv” (Hilgartner och Bosk 1988, s. 62). Anspråk som framförs kort och koncist, med intensiv och emotionell retorik, och upplevs som sanningsenliga har framgång i en konkurrenssituation. Enkla förklaringar baserade på förenklade myter konkurrerar ut sofistikerad, subtil analys. Retorikens framgångar ökar ytterligare om anspråken kopplas till befintliga kulturella föreställningar och myter, sådant som publiken upplever som särskilt bekymmersamt och oro-väckande. Dramatiken behöver därtill upprätthållas över tid; för att anspråken inte ska bli tju-tiga eller drunkna i konkurrerande anspråk behöver de utvecklas och tillföras nya bilder och symboler (Hilgartner och Bosk 1988).

Vad gäller anspråksformuleringens innehåll skriver Best (2013) att de anspråk som riktar sig till en västerländsk publik följer en återkommande form bestående av *grundanspråk*, *berättiganden* och *slutsatser*.

Grundanspråk är påståenden om ett förhållandes beskaffenhet, omfattning och prognos. Väl utfört ger argumenten en upplevelse av att problemet är verkligt. Ofta förekommer särskilt dramatiska och minnesvärda berättelser, *typ-narrativ* (landmark narratives), för att illustrera hur problemet ska uppfattas. Med *siffror och statistik* sker anspråk om problemets omfattning och det är vanligt med anspråk om problemets utbredning, dess utveckling och hur

det påverkar sin omgivning. Genom specifika *benämningar* ges samhällsproblemet en identitet och ofta sker anspråk om dess relationer till andra samhällsproblem (Best 2013). I grundanspråk konstrueras även samhällsproblemets aktörer. Samhällsproblemets *förövare* är de sociala strukturer, sociala krafter eller personer som konstrueras som ansvariga för problemet. Dessa förövare skuldbeläggs i regel om både har intention att skapa problem och dessutom saknar goda skäl till det. Vissa förövare konstrueras som extremt ondskefulla, som farliga omänskliga outsiders medan vissa förövare kan befrias från skuld genom att deras handlingar konstrueras som en följd av sjukdom. Samhällsproblemets *offer* är de som konstrueras som drabbade av problemet. För att dessa offer ska anses vara värda hjälp krävs dock att publikens sympati för dem väcks, vilket i regel förutsätter att en rad villkor är uppfyllda: För det första ska offren inte själva ses som ansvariga för sina bekymmer. För det andra bör offer vara moraliska. Även om en sådan moralbedömning är föränderlig och i viss mån subjektiv, så är det exempelvis vanligt att nunnor och hårt arbetande entreprenörer anses ha en högre moral än prostituerade och socialbidragstagare. För det tredje bör offren ha en riktigt besvärlig situation, och där jämför anspråkens publik i regel med sin egen livssituation. En ensamstående flerbarnsmor som förlorar sitt arbete har vanligtvis bättre chanser att vinna sympati än om en välbetald näringslivspamp gör det. Sammantaget brukar alltså sympati och offerstatus vara reserverat åt moraliskt goda personer som lider omfattande besvär utan egen förskyllan (Loseke 2003). Vanligt förekommande personer i anspråksformulering är också *experter* – ofta vetenskapsmän, advokater och tjänstemän – som påstås ha särskild kunskap om problemet (Best 2013). Vissa aktörer tilldelas ett *ägarskap*, det vill säga ett företräde i att tolka, definiera och influera den verklighet som problemet gäller (Gusfield 1981).

Berättiganden är de retoriska argument som förklarar varför de förhållanden som konstruerats genom grundanspråken är oacceptabla och behöver åtgärdas. Berättiganden anger hur tillståndet är oförenligt med det vi värderar och hur det bryter mot mer eller mindre uttalade värden eller principer. Ett framgångsrikt berättigande skapar starka känslomässiga reaktioner hos människor, så som chock, ursinne, sorg eller skuld. I bästa fall väcks människors vilja att gå till handling, utifrån en känsla av att någonting måste göras, direkt. Ofta rymmer en anspråksformuleringen flera berättiganden, så att människor kan komma överens om att någonting behöver göras, även om de inte är överens om alla skälen till att åtgärder är nödvändiga (Best, 2013).

Av grundanspråk och berättiganden följer retoriska *slutsatser*; påståenden om vad som ska göras för att åtgärda det sociala problemet. Slutsatserna kan vara allt från önskemål om ökad uppmärksamhet från allmänhet och media, till långsiktiga, expansiva, detaljerade åtgärdsagendor och förändringar av lagar och riktlinjer. I början av en process av anspråksformulering tenderar fokus att ligga på grunder och berättiganden, medan slutsatserna blir allt mer konkreta och fördjupade när anspråken har blivit mer accepterade och spridda (Best, 2013)

3.5 Anspråk och språk

Som Best (2013) skriver kan anspråk i princip formuleras om vad och hur som helst. I praktiken behöver anspråken dock vara meningsfulla, både för de som formulerar dem och för deras publik. Det språk – de ord, idéer och bilder som människor i ett samhälle delar och förstår – är en såväl oundgänglig som begränsande kulturell resurs i formulering av anspråk (Best 2013).

För närmare undersöka den språkliga konstruktionen av anspråk har jag hämtat inspiration från vad som brukar kallas kritisk diskursanalys. Även om den kritiska diskursanalysen vanligtvis använder ett diskursbegrepp som är något mindre snävare än exempelvis Laclau och

Mouffe (1985), så läggs stor vikt vid språkets betydelse för social och kulturell meningsbildning. Inom kritisk diskursanalys ligger diskursanalysens fokus på texters konkreta utformning, något som i regel sker med hjälp av en lingvistiskt inspirerad verktygslåda (Winther Jørgensen och Phillips 2000). Några av de begrepp och idéer som då används har jag också använt för att analysera hur anspråken om resorna är utformade.

Exempelvis betonas hur de språkliga kategorier som används får effekter på textens innebörd. *Ordval* har betydelse för innebörden i påståenden, där det exempelvis är skillnad i nyans på om en person ”uppger”, ”berättar”, ”hävdar” eller ”påstår” någonting. De olika ordvalen säger någonting om hur avsändaren värderas och sätter prägel på texten som helhet (Bergström och Boréus 2012). *Metaforer* är språkliga uttryck där någonting beskrivs i termer av något annat som det inte är, genom att betydelse överförs från ett område till ett annat. Ofta används konkreta och välbekanta begrepp för att beteckna det abstrakta och erfarenhetsfrämmande. Ibland är konstruktionen av metaforer mer uppenbar, i ett uttryck som ”min lördagskväll var en resa till himlen”, medan andra metaforer konventionaliserats i språket, så som ”lagen är full av kryphål”. Särskilt dessa senare, så kallade ”döda” metaforer kan säga någonting om diskursiva mönster i språket (ibid).

Med begreppet *modalitet* läggs fokus på *hur* påståenden presenteras. Modalitet avser i vilken grad en talar instämmer i ett påstående och kan delas in i två dimensioner. För det första kan modalitet vara kategorisk eller tvekande, där ett kategoriskt påstående framställs som säkert, medan en tvekande modalitet lämnar utrymme för åhörarens/läsarens tvivel. För det andra kan modalitet vara objektiv eller subjektiv, där objektiv modalitet framställer ett påstående som en allmän sanning bortom subjektiva perspektiv, medan ett subjektivt påstående är knutet till en viss person i texten (Fairclough 1992).

Hur meningsbyggnaden i påståenden bidrar till olika perspektiv på skeenden och relationer kan analyseras utifrån begreppet transitivitet. Grundtanken är att satser bygger på tre grundelement bestående av process, deltagare och omständigheter¹, där process betecknar händelsen eller situationen i en sats, deltagare är de personer, objekt eller krafter som knyts till processen och omständighet avser skeendets tid och plats (Fowler, 1991). Som exempel kan en sådan sats se ut på följande vis:

<i>Föräldrar demonstrerade mot våld</i>	<i>på torget</i>	<i>igår.</i>
Deltagare process	omständighet	omständighet

I många fall varierar denna satsstruktur vilket ger andra perspektiv på det som sker genom så kallade transformationer. En sådan transformation är *nominalisering*, där processen omvandlas till ett substantiv i en sats. Genom detta kan processen förtingligas, omvandlas till tillstånd och objekt samt tilldelas rollen som aktör och objekt för andra processer. Aktören dessutom helt uteslutas ur satsen (Fowler 1991; Fairclough 1992). I ovanstående exempel kan nominaliseringen exempelvis ge följande konstruktioner: ”Föräldradsdemonstrationer mot våld på torget”, ”Föräldrar i våldsdemonstration på torget” eller den ännu mer dramatiska ”Gårdagens våldsdemonstration”, där både deltagare avlägsnats och mening förändrats.

Passivering är en annan transformation. Genom att använda verb i passiv form kan objekt och subjekt i en sats växla plats så att objekten hamnar i fokus. Genom dessa växlingar kan ansvar för en händelse förläggas på olika vis i en sats, trots att satsens beståndsdelar kvarstår.

¹ Jag använder mig här av samma begreppsbenämningar som Boréus och Bergström (2012) gör i sin presentation av Fowlers beskrivning av transitivitet.

Ett exempel är att "Erik jagade Johan över gården" kan omformuleras som "Johan jagades över gården av Erik". Därefter finns möjligheten att avlägsna det ursprungliga subjektet, som i satsen "Johan jagades över gården", men också att båda deltagarna avlägsnas, som i den tidningsrubrikliknande satsen "Jagades över gården" (Fowler, 1991 [mitt exempel]).

4. Tidigare forskning

Vad gäller forskningen om resorna har jag i inledningen redogjort för merparten av det som författats i Sverige. Internationellt finns en motsvarande uppsjö av forskning om det som kallas "foreign terrorist fighters", utifrån både objektivistiska och kritiska perspektiv. Internationellt finns också en omfattande kritisk diskussion om de sätt som terrorism konstrueras och det till våldsbejakande extremism närliggande begreppet radikalisering.

Jag har dock inte funnit någon studie där resorna från Sverige, eller något annat land, till Syrien och Irak analyseras som ett socialt konstruerat samhällsproblem. En stor mängd studier finns dock om andra samhällsproblem utifrån de grundläggande antaganden som gjorts av Blumer (1971) och Spector och Kitsuse (1987/2001); allt från djurrättsaktivism (Girgen 2008), orkaner (Tabler 2008) och minderårigas alkoholkonsumtion (Neff 2012) till nynazism (Atkins 2015) och organhandel (Shidlo-Hezroni 2015). En studie i svenskt sammanhang är Lindgrens studie av drogbruk som samhällsproblem i Sverige 1890-1970, en studie som bland annat skildrar konkurrensen mellan samhällsproblem; problem som "tävlar" på samma område (här som kaffe, tobak och alkohol) kan stöta på problem, särskilt om de grupper som för fram frågan inte är eniga kring problembeskrivningen.

I den här uppsatsen utgår jag från den modell för analys av samhällsproblems retoriska strukturer som beskrivs av Best (2013). Modellen har tidigare tillämpats i undersökningar av samhällsproblem så som saknade barn i USA (Best 1987), föräldrars anspråk på samhällets stöd efter skilsmässor (Coltrane och Hickman, 1992), satanism (Lippert, 1990), sataniska kulters rituella utnyttjande av barn (DeYoung, 1996) samt i masteruppsatser om Islamisk terrorism (Woolsey 2009) och i argumentationen för tortyr i relation till terrorism i USA (Doucette 2010).

I Coltrane och Hickman (1992) studie av hur grupper av mödrar och fäder propagerade för samhällets stöd efter skilsmässor, visar de hur personliga skräckberättelser spelade en central retorisk roll i anspråken. Genom dessa berättelser symboliserades komplexa händelser och gav publiken sätt att förstå anspråken i personliga termer. I skräckberättelserna porträtterade typiskt sett ett moraliskt rättfärdigt offer och en hjärtlös ex-make/maka, samt hur illa barn för i denna konflikt. Slutsatserna byggde på att en moralisk idé om att samhället ska skydda goda individer från dåliga individer och ledde till lagar som syftade till att stoppa onda individer från att utnyttja de goda, samt att få de oansvariga individerna att betala.

Best (1987) som undersökt anspråken om saknade barn i USA beskriver hur termen "saknade barn" var tillräckligt bred för att inkludera många olika sorters olyckor som kan drabba barn, vilket lade grunden till påståenden om ett problem med en stor omfattning. Att ha vida gränser för åldrar på dessa förkomna barn bidrog ytterligare till anspråken om problemets omfattning. Problemet knöts till andra problem genom att "saknade" likställdes med "utsatta för fara", så som våldtäkt, prostitution och utnyttjande. Skrämmande, extrema exempel på vad som hände de förkomna barnen användes för att skapa dramatik kring anspråken. Problemet omfattning fördes fram genom numeriska angivelser av såväl hela problemet som olika

subgrupper. Det fanns anspråk om att antalen hela tiden ökade som en epidemi och att problemet kunde drabba alla, oavsett samhällsposition. De skäl för handling som användes - retorikens berättiganden – var barns extremt höga sentimentala värde, att de försvunna barnen var maktlösa offer utan egen skuld; att problemet via populärkulturens var kopplat till andra ondskefullheter som kriminella och perversa individer eller sammanslutningar så som sexringar och destruktiva kulter; bristfälliga regelverk; samt i viss mån argument om barns rättigheter att behandlas som offer och frihet från att bli bortförda och utnyttjade. De slutsatser som drogs var att problemet krävde ökad uppmärksamhet, preventiva åtgärder från föräldrars och samhällets sida, ökad social kontroll, fördjupade utredningar och undersökningar av exempelvis kopplingen mellan populärkultur och utnyttjande av barn, samt noggrann screening av de som arbetar med barn (Best 1987).

I Lipperts (1990) studie av anspråken om satanism i Kanada på 1980-talet saknades en konsistent definition av satanism i grundanspråken. Anspråken om de som ingick i satanismen inkluderades såväl ”tonårsamatörer” som brukade satanistiska böcker och pryglar, medlemmar i legitima satanistiska kyrkor, ensamma våldsbrottslingar med förmodade satanistiska idéer och uppgifter om bokstavstroga satanistkulter som praktiserade människooffer. Som exempel användes ofta bilder av figurer i huva som praktiserade hemska, blodiga ritualer på avskilda kyrkogårdar, vilket betonade problemets skrämmande och skadliga dimensioner. I numeriska uppskattningar fanns stora oklarheter både gällande geografi och vilka som inkluderades, vilket dock snarast bidrog till intrycket av ett problem med stor spridning, bland annat i form av stora hemliga nätverk. Därtill kom anspråk om att problemet växte, vilket också antydde att problemet har mätts och bevakades av experter på ett objektivet sätt.

Ett centralt berättigande bestod i satanismens anknytning till en stor mängd associerade ondskefullheter. Satanism ansågs för det första vara en effekt av problem som heavy metal-musik och rollspel som *Dungeons and dragons*, för det andra påstods satanism kunna leda till mord, grymhet mot djur och djuroffer, psykiska problem, sexuellt utnyttjande av barn och vandalism, stöld, tidelag, överfall, inbrott, kidnappning, kannibalism, slavhandel, nekrofil, illegalt droginnehav, självmord, snattande, barnpornografi, barnprostitution, föregivande av allmän ställning, utpressning, smuggling av illegala droger, sex med minderåriga, mordbrand och alkoholmissbruk bland tonåringar. Att ett samhällsproblem kan föras fram genom denna typ av associationskopplingar visar även Bell (2014) i beskrivningen av hur ”tredjehandsrökning” - att exponeras för rester av rök som sitter kvar i möbler och kläder - kopplades till det redan etablerade med problemet ”passiv rökning” vilket innebar ett berättigande via association. Därtill framställdes tredjehandsrökning särskilt som ett hot mot barn (Bell 2014) vilket också var ett centralt berättigande mot satanism (Lippert 1990).

De retoriska slutsatserna gällande satanismen var att satanismen behövde ökad uppmärksamhet genom spridning i media, medan senare slutsatser handlade om prevention genom att ökad bevakning av ungdomars vanor. Lippert menar att slutsatserna i hög utsträckning låg i linje med konservativa aktörers strävan efter ökad kontroll över ungdomar som ett led i vad de betraktade som ett ständigt ökande moraliskt förfall. Det som betraktades som satanism var en fullständig motsats till en konservativ livsstil, en perfekt symbol för ondska och liktydigt med det värsta möjliga tillståndet i en moralisk ordning. Likheter finns här med Bartowskis (1998) beskrivning av hur voodoo konstruerats som avvikande religiöst konnoterat samhällsproblem i USA. Genom att koppla voodoo till djävulsk svart magi, påståenden om vidskepelse och rituellt sanktionerade människoeffter konstruerades även Voodoo som en motpol till

mainstreamvärderingar i det amerikanska samhället, likaså som en trosåskådning menlig för såväl individer som för samhället i stort.

Konstruktionen av problemet med satanistiska kulturs rituella utnyttjade av barn undersöks av DeYoung (1996). I grundanspråken fanns det förmodade förhållandet att satanistiska kulturer utnyttjade barn i ceremonier som inkluderade som tortyr, påtvingat drogbruk, hjärntvätt, blod-drickande, kannibalism och människooffer. Som en första definition av problemet skildes satanisters utnyttjande av barn från mer gängse missförhållanden som barn befinner sig igenom påståenden om särarten i satanisters praktik, deras specifika, systematiska och extrema handlingar mot barnen och deras särskilt ondskefulla ideologi. Exempel fördes fram i form av skräckberättelser, ofta i förstapersons-format, som var så emotionellt upprörande att de torde påkalla uppmärksamhet även hos skeptisk publik, samt kliniska fallstudier i psykologisk litteratur. I numeriska uppskattningar påstods det finnas mellan 500 och 8000 sataniska kulturer i USA, med mellan 100 000 till över 1 000 000 medlemmar. Antalet barnoffer diskuterades också det i grova uppskattningar, men då utnyttjandet, även i liten skala, vore ett enormt problem, fördes i anspråken fram att antal offer inte var avgörande för problemets allvar. Därtill kom anspråken om problemet som en ständigt växande nationell epidemi. Svårigheterna att mäta problemet blev som i hos Lippert (1990) ett argument för dess allvar:

this seems only to lend support to claims-makers' assertions that the satanic ritual abuse of children is a social problem like no other- a "perfectly hidden evil" (Summit, 1994, p. 399) that continuously defies any real attempts to objectively assess it. (DeYoung 1996, s. 61)

De berättiganden som fördes fram var för det första barns värde; att barn är rena och oskyldiga vilket gör dem än åtråvärda för satanistiska kulturer som använder dem och fördärvar dem. För det andra fanns argument om vikten av att tro på de som uppgav sig vara offer för utnyttjandet. För det tredje fanns värdet av social ordning, där utnyttjandet av barn är kopplat till andra onda företeelser pornografi och prostitution, samt att de internaliserar den satanistiska ideologin och praktiken varför de senare i livet kan bli ett hot mot samhället och en del av en förmodad världsomspännande satanistiska ordning av pornografi, prostitution, drogsmuggling och vapensmuggling. Ett fjärde berättigande var värdet av vaksamhet mot de respektabla grupper i samhället som borde skydda samhället och barn, men som i hemlighet förgriper sig på barnen. För det femte fanns ett värde av andlig ordning, då satanistiska kultur betraktades som ett hot mot judisk-kristen kultur och genom sitt inflytande på barn tog ett steg mot världsomspännande dominans baserad på förljugenhet, makt och magi.

De slutsatser som framfördes var att problemet behövde få ökad offentlig uppmärksamhet, att problemet behövde förebyggas genom att försvaga satanistisk kultur och de kulturella faktorer som skapade mottagliga individer exempelvis heavy metal-musik, fantasy-rollspel, skräckfilmer, ockult litteratur och "new age"-religioner. Därtill kom förslag på nya lagar som förbjuder rituellt utnyttjande av barn genom exempelvis tortyr, stympning och människoofferlagar som redan fanns redan i andra former, men som fick ett symboliskt värde genom att vara riktade mot samhällsproblemet.

I ett flertal studier diskuteras den retoriska konstruktionen av personer, ofta med koppling till Losekes (2003) teorier om konstruktionen av offer och förövare. Speakman (2016) undersöker hur förövare konstrueras exemplifierat av "HIV-killers", det vill säga personer som påstås ha haft sex med andra personer utan att ha berättat att de har HIV. Den retoriska konstruktionen bygger på anspråken om att dessa personer orsakar stor skada, att de gjort det avsiktligt, att deras motiv varit förkastliga eller att de är kallt likgiltiga. Därtill kommer avfär-

dandet av alternativa förklaringar till handlingarna samt avfärdandet av argument om att det finns ett delat ansvar för riskerna med oskyddat sex. En likartad konstruktion finns i Losekes (1987) studie gällande misshandel av kvinnor; ”hustrumisshandlare” konstrueras här som en typ av person (vita män) som utför en handling som klassas på ett bestämt sätt (som våld), som är utfört med avsikt att skada (handlingen är inte en olyckshändelse) utan att ha rimliga skäl. Men förövare konstrueras inte alltid som mänskliga individer, visar Kusayanagi (2013) i sin studie av skolfusk i Japan. Här konstruerades de ungdomar som fuskade som offer för en förövare i form av ett djupt orättvist skolsystem. Konstruktioner kan dock vara mer tvetydiga, vilket Spencer (2005) visar i sin studie av konstruktionen av våldsamma ungdomar. Samtidigt som ungdomsvåld ofta grupperas med andra samhällsproblem- så som gäng, droger och kriminalitet- beskrivs det ofta som en effekt av dessa andra samhällsproblem. Konstruktionen av de våldsamma ungdomarna blir därför ofta motsägelsefull där ungdomarna är betraktas som ondskefulla förövare, *samtidigt* som de betraktas som offer för de omständigheter de vuxit upp under.

Personer kan dock också konstrueras utanför en entydig offer-förövardikotomin. Conrad (1992) använder begreppet medikalisering för att beskriva hur beteenden som tidigare betraktats som moraliskt problematiska istället konstrueras som sjukdomar eller medicinska problem, genom bruket av medicinska benämningar, förklaringsmodeller eller lösningsförslag (Conrad 1992). Ett exempel på detta finns i Boyd & Carter (2010) tidningsstudie av amfetamin som samhällsproblem. ”Missbrukaren” separeras här helt från sitt sociala sammanhang och konstrueras som en person som via amfetaminet saknar förmåga att handla moraliskt eller ta ansvar för sitt eget bästa.

5. Metod

5.1 Material

Som Hilgartner och Bosk (1988) skriver så sker konstruktionen av samhällsproblem på de konkreta arenor där samhällsproblem debatteras. Därmed finns en rad olika datamaterial som skulle kunna ligga till grund för en studie av konstruktionen av samhällsproblemet, då resorna mellan Sverige och Syrien eller Irak diskuterats på en mängd olika arenor; skrifter och dokument från politiska organ och myndigheter, dokumentärer och debatter i tv och radio, en och annan oberoende vetenskaplig studie och Internets forum, bloggar och sociala medier.

I den här studien har jag dock valt att rikta blicken mot nyhetsrapportering i en dagstidning, vilket har flera skäl. Media, skriver Best (2013), har en central roll i framförandet av anspråksformulering som en arena med stor offentlig publik (Best, 2013). Visserligen tolkas och värderas naturligtvis det som förs fram i tidningar av sin publik; enligt rapporter från SOM-institutet var svenskarnas förtroende för dagstidningar måttligt 2015 (Oscarsson och Bergström 2015, diagram s 9) och västsvenskarnas förtroende för journalister som yrkesgrupp översteg marginellt deras förtroende för frikyrkopastorer (Annerstedt et al 2017, diagram s 11). Samtidigt finns skäl att intressera sig för dagstidningar. Anspråken om resorna har angett att de som reser utgör en blygsam skara personer - ca 300 personer - så få svenskar torde ha egen erfarenhet av ett samhällsproblemet. Därtill kommer att den begränsade forskningen om resorna kring 2015 (Larsson och Björk, 2015) innebar att allmänheten i stor utsträckning fick förlita sig på det som stod i tidningen. Silverman (2006) skriver att texter, i linje med ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, både kan betraktas som representationer av världen men ock-

så som ett datamaterial som har verkliga effekter på hur människor förstår och handlar i sin omvärld (Silverman 2006).

Göteborgs-Postens artiklar utgör här ett tillgängligt och relevant datamaterial. Under 2014-2015 var tidningen en högst engagerad deltagare i samhällsproblemet genom att behandla det i ledare, i krönikor och i en stor mängd egna nyhetsreportage. Fokus låg ofta på just det Göteborg som av Säkerhetspolis och Försvarshögskolan beskrivits som både en stad där samhällsproblemet hade haft sina tidigare yttringar och dessutom fått sin största utbredning. Därmed är tidningens artiklar ett rikt datamaterial som är väl lämpat för studiet av samhällsproblemets konstruktion.

Som en presentation av tidningen kan nämnas att Göteborgs-Posten är liberal, utges dagligen sedan mitten av 1800-talet och länge haft innehaft en central position i Göteborgs tidningslandskap (Jonsson u.å.). 2014 hade tidningen en räckvidd på ca 400.000 personer i Göteborg med omnejd (TS mediefakta u. å.), vilket enligt tidningens hemsida motsvaras av 600.000 personer inkluderat tidningens nätupplaga. I en presentation på tidningens hemsida framhålls ambitionen att skriva angeläget och trovärdigt; tidningen ska ha ”lokalsinne i världsklass”, med en journalistik som ska vara ”vass, sann och trovärdig”, ”beröra och påverka samhällsdebatten” och ”guida publiken i vardagen” (Göteborgsposten u.å.a). Trovärdighet är centralt för tidningen, skriver tidningens chefsredaktör, och de som läser Göteborgs-Posten gör det för att ”de anser att journalistiken är pålitlig och sanningsenlig – det som står i tidningen är sant.” (Göteborgsposten u.å.b).

5.2 Urval

De texter som jag baserar min undersökning på är texter som är publicerade i Göteborgs-Posten, och tillgängliga som fulltext genom databasen Mediearkivet. Via Mediearkivets sökmotor, där artiklar söks via nyckelord har jag inledningsvis gjort breda sökningar för att få en uppfattning om allt det som tidningen publicerat gällande resorna mellan Göteborg och Irak/Syrien. Inledande sökningar som ”Göteborg + Syrien” genererade artikelträffar, där jag kunde identifiera nya nyckelord som framstod som särskilt vanligt förekommande i GP:s texter om resorna. Genom sökningar med kombinationer av dessa nyckelord, så som ”Göteborg + Islamiska staten” eller ”resor* + extrem*” gjordes sökningarna allt mer specifika. Efter ett stort antal sökningar fick jag inga fler träffar som var relevanta inom ramen för min problemformulering.

Utifrån en omfattande mängd tidningsmaterial bestående av förstasidesnotiser, ledare, insändare, nyhetsreportage och krönikor, som mer eller mindre explicit behandlade resorna krävdes en avgränsning. Silverman (2006) skriver att ett inledande sökande efter en lämplig data bör följas av ytterligare avgränsningar. Det är inte datans beskaffenhet eller mängd som avgör kvaliteten i en kvalitativ analys; snarare behöver datamängden begränsas så att en tillräcklig analytisk fördjupning möjliggörs inom undersökningens tidsram.

Periodmässigt har jag valt att inleda min undersökning till då resorna mellan Göteborg och Irak/Syrien verkligen började ta plats i den offentliga debatten. Det finns enstaka reportage om resorna i Göteborgs-Posten från 2013 och våren 2014, men först kring tidpunkten för FN:s säkerhetsråds resolution i augusti 2014 blev tidningens framställning av resorna som samhällsproblem mer fyllig och frekvent. Jag avslutar urvalet ett år senare i augusti 2015, detta utifrån dels övervägandet av hur mycket datamaterial som var rimligt att för mig att hantera i en kvalitativ analys inom ramen för en masteruppsats, dels då jag uppskattade att detta år gav tillräckligt med dataunderlag för att besvara mina frågeställningar.

Av texterna inom detta tidsspänn har urval och gallring skett utifrån undersökningens problemformulering. Ett urvalskriterium har varit att det finns ett tydligt fokus på resorna i artiklarna. Artiklar som egentligen handlar om någonting helt annat än resorna men där de ändå nämns mycket kort, har tagits bort. Kortare förstasidesnotiser har tagits bort då de innehållsmässigt är snarlika texterna de hänvisar till inne i tidningen och därför inte tillför mycket för analysen.

För att samhällsproblem ska få framgång krävs enligt Best (2013) att de framstår som verkliga. Kopplat till detta har de texter som är publicerade som nyhetsartiklar varit av särskilt intresse. Detta innebär att jag sorterat bort de texter som explicit och per definition publicerats som åsikter från redaktion eller enskilda personer, så som fria ord, ledare och krönikor. Här sker visserligen anspråk om hur författaren tycker att resorna ska förstås och värderas, men i texternas genrer saknas anspråk om verklighetsbeskrivning.

I problemformuleringen har jag riktat särskilt fokus på Göteborgs-Postens beskrivningar av resorna. Av detta skäl har jag prioriterat de texter som har sitt ursprung på Göteborgs-Postens redaktion, och sorterat bort ett större antal artiklar som författats av rikstäckande nyhetsbyrå TT. I TT:s artiklar behandlas sällan lokala förhållanden i Göteborg då perspektivet är nationellt orienterat, vilket gör dem mindre intressanta för min undersökning.

Det slutliga urvalet - nyhetsartiklar som behandlar resorna mellan Göteborg och Irak/Syrien, som är skrivna av Göteborgs-Postens redaktion och är publicerade under perioden 2014-08-01- 2015-08-31 – består av 35 artiklar. I text motsvarar materialet ca 22 000 ord eller 43 sidor text med enkelt radavstånd och typsnittet Times new roman 12 p.

För att skapa förutsättningar för en textnära analys har jag kopierat in den fullständiga texten från alla artiklarna, ursprungligen i pdf-format, i ett ordbehandlingsdokument. Att överföringen har blivit riktig har jag kontrollerat i efterhand. På detta vis skapade jag ett dokument där jag enkelt kunde söka efter ord och uttryck i hela datamängden på en gång, göra jämförelser och tematisera genom kopiering till andra textdokument.

5.3 Informationssökning

Den tidigare forskning som jag använt mig av i denna uppsats har jag i huvudsak funnit genom sökningar i databaserna Sociological Abstracts, Social services abstracts och Proquest Social Sciences. Sökningen har dels varit bred och utgått från de specifika begrepp som förekommer i datamaterialet, men efter hand mer specifikt relaterad till tidigare studier av den sociala konstruktionen av samhällsproblem. Utifrån de artiklar jag funnit har jag letat vidare utifrån nyckelord och referenslistor och på så vis identifierat annan närliggande relevant forskning.

I utforskandet av svensk forskning, lagstiftning, skrivelser och offentliga utredningar, etc. gällande resor och så kallad våldsbejakande (islamistisk) extremism har jag sökt i databaserna Swepub, GUPEA och, mest framgångsrikt, på regeringens hemsida där dokument inom respektive tema ligger föredömligt ordnat. I de fall dokument (så som äldre utredningar gjorda av olika myndigheter) gallrats från regeringens hemsida har de varit tillgängliga på andra myndigheters hemsidor via sökmotorn google.

5.4 Analyismetod

Diskursanalys och helhetsbilden

När jag inledde analysen av Göteborgs-Postens artiklar visste jag inte att jag skulle studera resorna som ett socialt konstruerat samhällsproblem. Jag hade läst in mig på olika former av diskursanalys och det var utifrån detta perspektiv jag inledde undersökningen av artiklarna, som jag sparar ner på datorn i pdf-form.

En första utmaning var texternas komplexa karaktär. Artiklarna kan beskrivas som text/bild-montage bestående av rubriker i olika nivåer, brödtext, bilder och faktarutor. Innehållet var ytterligare komplext sammansatt. I texterna sker täta växlingar mellan utsagor från olika personer uttryckta i första eller tredje person; med växlingar i tid och rum staplas repliker, meningar med referens till olika personer och modererande text från reportern.

För att inte drunkna i alla dessa formdetaljer började jag skissa på den helhetsbild som jag börjat uppfatta i materialet redan under urvalsförfarandet. I grova drag låg texterna inom ramen för berättelsen om en resa Göteborg till Syrien/Irak tur och retur; beskrivningar av de resandes ursprungsmiljöer, deras egenskaper, skälen till deras resa, vad de gjorde på resan och vad som hände när de återvände till Sverige. Widerberg (2003) ger rådet att börja skriva även om en sådan helhetsbild inte är konsistent. Det som studeras är knappast strukturerat i ett jämnt, oföränderligt, motsägelsefritt mönster. Helhetsbilden av fragment, logiker och mönster, kan skapas i samband med att rubriker och teman växer fram under skrivprocessen (Widerberg 2003).

När jag börjat skriva insåg jag dock att jag behövde konkretisera vad denna helhetsbild hade för beståndsdelar. Winther Jørgensen och Phillips (2000) skriver att en diskursanalys kan inledas genom eftersökandet av begrepp som framstår som särskilt meningsbärande i texten. Jag sökte nu i texterna efter sådana särskilt meningsladdade begrepp; särskilt dramatiska, laddade, frekventa eller särartade begrepp som resonemang och diskussioner cirkulerade kring i texterna. Som exempel identifierade jag begreppen "Angered" och begreppsparat "radikalisering"/"rekrytering". Till dessa begrepp gick det sedan att se kopplingar till andra begrepp; "Angered" hängde ihop med "segregation" och "utanförskap", "radikalisering/rekrytering" låg nära begrepp som "extremism" och "Islamiska staten". På detta vis kunde jag konstruera ett system av sammanlänkande begrepp, och beståndsdelarna i resan som helhet började bli tydligare för mig.

Teoretisk inramning och former för presentation

Den analys som jag hade kommit en bit in på började nu bli problematisk. Jag hade visserligen en grovt formulerad analystext som jag hade kunnat föra samman till en slags redogörelse. När jag gjorde det tyckte jag samtidigt att min redogörelse kändes platt och ointressant, det var min skriftliga skildring av en abstrakt oformlig språklig konstruktion som "svävade omkring" utan att jag kunde säga någonting mer om *varför* denna konstruktion fanns och såg ut som den gjorde.

Herz och Johansson (2013) skriver att det finns en risk att diskursanalyser riskerar att bli tandlösa om de är förblir alltför metodologiskt renodlade och inte relateras till teorier som säger någonting om en social verklighet. Som Börjesson (2003) skriver talar empiri aldrig för sig själv och därför måste diskurser ringas in och analyseras utifrån någon typ av perspektiv (Börjesson, 2003). I detta val av teori som ska kombineras med diskursanalys krävs dock överväganden, där den aktuella teorin antingen behöver vila på liknande vetenskapsteoretiska

antaganden eller ”översätts” så att den passar ihop med en diskursanalys (Winther Jørgensen och Phillips, 2000).

Efter ett relativt mödosamt sökande efter en sådan lämplig teori fann jag de socialkonstruktionistiska teorierna om samhällsproblem, och bland dessa fanns Bests modell för analys av retorik vid anspråksformulering. Modellen behövde inte modifieras då Bests teori handlar om hur människors språkliga påståenden formar samhällsproblem- helt i linje med ett poststrukturalistiskt och diskursanalytiskt perspektiv på språkets roll i verklighetskonstruktion. Att se Göteborgs-Postens texter utifrån ett retorikperspektiv gav också analysen en udd som den saknade innan. Ur Bests eller Spector och Kitsuses perspektiv är texterna inte ”bara” ett exempel på resornas språkliga konstruktion i största allmänhet; istället finns antagandet att GP *vill* någonting i texter- de vill *övertyga* läsaren om att de berättar om ett problem som är verkligt, angeläget och önskat.

Dessutom tillhandahöll Bests teori en lämplig disposition för presentationen av mitt material. Presentation av kvalitativa data i vetenskapliga undersökningar behöver vara genomtänkt; samtidigt finns inga särskilda riktlinjer för empiriredovisning vid diskursanalys utöver att datan bör redovisas så att läsaren kan göra egna bedömningar av tolkningarna (Nylén, 2005). Genom att använda Bests modell av tre sorters anspråk fick jag en ram för presentationen, som jag upplevde som generöst inkluderande av analysdatan. Vidare valde jag att integrera resultat och analys i samma text, då urval av empiri för presentation nu kom att styras av teorin och därmed redan var körd genom ett teoretiskt-analytiskt raster. Sammantaget kan analystexten om resorna sägas utgöra en sammanhållen fallbeskrivning (ibid) av den sociala (och retoriska) konstruktionen av ett samhällsproblem.

Retorik- och textanalys

Efter att ha beslutat mig för att använda Bests modell för anspråk, placerade jag in det jag hade skrivit under huvudrubrikerna grundanspråk, berättiganden och slutsatser. Genom den nya teoretiska ramen fick jag nya infallsvinklar på texten, och kunde vidga min analys genom att plocka in mer textmaterial från tidningsartiklarna. Jag applicerade det nya perspektivet på texten och analyserade den utifrån begrepp som offer och förövare, ägarskap, experter, statistik, typnarrativ och så vidare.

I analysen av retorik använde jag mig också av de textanalytiska begreppen från kritisk diskursanalys. Utifrån begreppet modalitet kunde jag exempelvis beskriva hur Göteborgs-Posten framställde vissa anspråk som objektivt verkliga fakta medan andra anspråk framställdes som subjektiva och/eller falska. Med hjälp av nominalisering och passivisering kunde jag undersöka olika aktörers relationer och positioner inom samhällsproblemet. Genom analys av ordval och metaforik gick det att fördjupa analysen av hur resorna begreppsliggjordes och dramatiserades som samhällsproblem i texterna.

Analytisk induktion

För att göra analysen giltig för så stora delar av GP:s texter som möjligt har jag använt mig av Silvermans (2007) förenklade beskrivning av analytisk induktion. Silverman lyfter fram två analytiska principer. *Den konstanta jämförelsens metod* bygger för det första på kontinuerlig hypotesprövning, där en provisorisk hypotes som utgår från en liten datamängd utökas och korrigeras i takt med att datamängden utökas. För det andra analyseras *avvikande fall*, vilket innebär ett aktivt sökande efter data i texterna som inte ryms inom de analytiska kategorier

som dittills ställts upp. För att även dessa fall ska bli begripliga korrigeras kategoriseringsramen genom att kategorier ändras eller läggs till (Silverman 2007).

På detta sätt har jag analyserat de olika kategorier som presenteras i analysen. Ett exempel är analysen av anspråken om de resande personernas identiteter, som steg för steg vidgades och korrigerades för att slutligen innefatta i stort sett allt som GP skriver om de resande personernas tillhörigheter och karaktärsdrag. Ett annat exempel är ett enskilt ord som ”radikal”, där jag sökt upp alla förekomster av ordet, varefter jag jämfört dess olika former, hur det används, och vad det verkar syfta på.

6. Kvalitetsaspekter

I den här uppsatsen utgår jag från ett socialkonstruktionistiskt perspektiv som kan sägas ligga inom ramen för ett konstruktivistiskt paradigm. Avsikten med min uppsats är inte att utforska en sanning gällande de påstådda resornas existens som i en positivistisk forskningstradition, inte heller att verka för frigörelse för någon förtryckt grupp som i en kritisk tradition. (Sohlberg och Sohlberg 2009). Detta innebär att en diskussion om kvalitetsaspekter så som validitet och reliabilitet skiljer sig från naturvetenskaplig, kvantitativ forskning med strävan efter att göra anspråk på giltiga samband och lagbundenheter. Begreppet validitet har i ett naturvetenskapligt sammanhang använts för att diskutera i vilken grad forskningen beskriver det som den avser att beskriva, medan reliabilitet hört samman med en korrekt användande av metodik (Altheide och Johnson, 1998). En sådan ambition att beskriva blir dock problematisk ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, som vilar på en idé om sanning som relativ och perspektivberoende. En kvalitativt inriktad forskningsrapport med sammansatta beskrivningar av en studerad miljö har filtrerats, strukturerats och komprimerats av ett forskarsubjekt innan det når läsaren och därmed är alltid en produkt grundad i forskarens egen forskningskontext, kunskapsbas, retorik och berättarteknik. Dessutom är forskningsrapporten öppen för läsarens tolkningar och får därmed olika innebörder för olika personer (Altheide och Johnson, 1998).

Utifrån ett sådant perspektiv, skriver Silverman (2006), ska inte begrepp som validitet och reliabilitet helt förkastas. Kvalitativ och socialkonstruktionistisk forskning behöver också vara trovärdig och det är fullt möjligt att använda sig av begrepp som pålitlighet-reliabilitet och giltighet- validitet om de anpassas till ett kvalitativt sammanhang (Silverman 2006).

6.1 Reliabilitet

Begreppet *reliabilitet* har sitt ursprung i kvantitativ forskning och har använts för att värdera huruvida en undersökning, ett test eller mätning ger samma resultat oavsett vem som utför experimentet (Silverman 2006). I samband med analys av texter menar Silverman att frågan om reliabilitet består i att de kategorier som används vid analyser används på ett standardiserat sätt, så att även andra forskare skulle kategorisera på samma vis (Silverman 2006). Detta innebär exempelvis att de kategorier som jag använder i min analys definieras entydigt, det vill säga med en tydlighet för vilken betydelse jag lägger i kategorierna. Begreppsdefinitionerna bör inte heller vara vaga, där det blir otydligt vad som faller inom kategorierna och vad som faller utanför dem (Carlsen 2012). Förvisso betonas rörligheten hos språkliga begrepp i den här uppsatsens teoretiska perspektiv (se Laclau och Mouffe 1985), men samtidigt finns en tröghet i språket som gör att teoretiska begrepp åtminstone bör kunna definieras och förstås på

liknande vis av olika personer under en viss tidsperiod och inom samma språkgemenskap (Carlsen, 2012).

De teoretiska fält jag utgår från, vimlar av vaga och mångtydiga begrepp (inte minst diskursanalysen!) och därför har det varit nödvändigt att sälla rejält i begreppsfloran. Jag har följt principen att koncept och begrepp ska vara så tydliga att jag både kan definiera dem entydigt i teoridelen, samt att jag har kunnat hantera dem i analysen utan att dess innebörd förvanskats. Detta gäller även de mer övergripande perspektiv som jag beskriver i teoridelen, som jag strävat efter att göra begripliga i texten trots sin ibland något abstrakta art.

6.2 Validitet

Begreppet *validitet* avser i vilken mån en redogörelse representerar det sociala fenomen till vilket det refererar (Silverman 2006). I den här uppsatsen utgörs detta sociala fenomen av den av resorna som socialt och språkligt konstruerat samhällsproblem i Göteborgs-Postens tidningsreportage. Validitet handlar därmed om i vilken mån min analys och mina slutsatser gällande dessa språkliga strukturer uppfattas som rimliga och trovärdiga av läsaren.

Silverman (2006) beskriver fem principer för att säkerställa en sådan validitet; analytisk induktion, konstant jämförande metod, analys av avvikande fall, genomgripande databehandling och bruk av lämpliga uppräknings eller tabelluppställningar.

Av dessa fem principer har jag följt de tre förstnämnda enligt beskrivningen av analytisk induktion i avsnittet för analysmetod (se ovan). Den fjärde principen - genomgripande databehandling - avser att arbetet med små datamängder, så som fallet ofta är i kvalitativ forskning innebär att alla väsentliga delar i datamaterialet kan rymmas inom ramen för en generell, precis beskrivning av ett fenomen (Silverman, 2006). Utifrån denna princip har jag eftersträvat att undersöka språk och retorik kopplat till resorna så grundligt som möjligt. Genom avgränsningar (se ovan i avsnittet om material och urval) har jag också haft en datamängd som möjliggjort en sådan genomgripande hantering av mitt dataunderlag. Mig veterligen är det inte mycket i dataurvalet som inte är integrerat i den slutliga analysen i den mån det är kopplat till mina frågeställningar.

Silvermans femte princip, att göra uppräknings eller tabeller som åskådliggör datamaterialet har jag modifierat något. Att exempelvis ställa upp förekomsten av ord i tabeller hade gett studien en kvasikvantitativ prägel som jag tror hade varit missvisande - att ett ord är vanligt gör det inte per definition meningsbärande, och omvänt kan ett ord med liten förekomst ord mycket väl ha en viktig innebörd i texten. I vissa fall har jag dock valt att i den löpande texten påpeka om vissa resonemang eller begrepp varit särskilt vanligt förekommande i datan, då jag bedömt att det säger någonting väsentligt om samhällsproblemets konstruktion.

6.3 Generaliserbarhet

Att *generalisera* är att påstå att något som är fallet i en tid och rum, kommer vara så någon annanstans eller vid en annan tidpunkt (Payne and Williams, 2005). Även detta begrepp har använts i kvantitativ forskning och brukar då avse i vilken mån ett dataurval är statistiskt representativt för en större population och därmed kan ligga till grund för analytiska påståenden om denna större population. I kvalitativ forskning är denna typ av kvantitativa generalisering sällan möjlig; kvalitativ forskning består i regel av fördjupade studier av ett eller ett par fall och urvalet sker ofta utifrån tillgänglighet istället för slumpmässighet (Silverman 2006). Som Payne och Williams (2006) skriver så är dock generalisering någonting som människor alltid gör i vardagen – vi lutar ofta till att det ena eller det andra kommer att gälla någon annan gång

eller någon annanstans - och i kvalitativ forskning kan denna princip uttryckas formellt i form av vad de kallar ”*måttfulla generaliseringar*”. Måttfullheten består här i att generaliseringen inte består i påståenden med anspråk om universell och evig giltighet, utan som hypoteser om var mina resultat kan ha en tillämpning i andra sammanhang.

I den här studien studerar jag hur resorna mellan Sverige/Göteborg och Irak/Syrien har konstruerats som samhällsproblem, med utgångspunkt i Göteborgspostens under en viss tidsperiod. Inom de avgränsningar jag val uppfattar jag min beskrivning som relativt generell för Göteborgspostens presentation av resorna som samhällsproblem. Samtidigt finns sådant som fortfarande ligger utanför min avgränsning - bilderna som illustrerar reportagen, ledarna, krönikorna, TT:s reportage, insändare på Fria ord - och detta datamaterial skulle givetvis kunna ge en än mer fullödig bild av samhällsproblemets konstruktion.

Göteborgs-Posten var inte på något vis ensam i sin rapportering om resorna och jag menar att den beskrivning jag ger även säger någonting om hur samhällsproblemet konstruerades i svenska medier mer generellt. Örebro var en annan stad som påstods ha problem med resors under samma tidsperiod. I Örebrobaserade tidningen Nerikes Allehanda har rapporteringen stora likheter med Göteborgs-Postens artiklar. Även om artiklarna i Nerikes Allehanda inte är lika dramatiskt skriva som Göteborgs-Postens, så är konstruktion likartad; exempelvis är de som reser unga personer från ett specifikt bostadsområde, processerna som leder till resan är dunkla, men anses ha med våldsbejakande extremism, islamism och Islamiska staten att göra, Säkerhetspolisen är inblandad och svenska muslimer tillfrågas om hur de ser på saken (Nerikes Allehanda 140925, s. 4-5 och 141222, s. 6). Jag skulle även tro att en undersökning av problemets konstruktion i andra nyhetsmedier, som TV och radio under tidsperioden är likartad, utifrån vad jag sett, hört och läst. Den retoriska strukturen har även många beröringspunkter med de myndighetstexter (se inledning) där resorna framförs som problematiska. Här är språkbruket till synes mer sakligt, begrepp definieras och diskuteras mer noggrant, men de centrala ordvalen är trots det i stora drag desamma.

Resultaten i här studien gällande samhällsproblemets retoriska konstruktion är naturligtvis bundet i tid. För det första ter sig språkbruket som ”ungt” och under utveckling; bara under det år som jag studerat finns en semantisk variation hos centrala begrepp och resonemang. Det är därför troligt en studie genomförd på artiklar från en senare tidsperiod skulle finna delvis andra sätt att benämna resorna som samhällsproblem. Ett annat argument för studiens bundenhet i tid är att de resor som beskrivs har värderats mycket olika under de senaste hundra åren. Hur påstådda resor till andra länder med syfte att delta i krig värderas om tio eller hundra år går inte att sia om. För det tredje är det svårt att sia om ett samhällsproblems framtida karriär på samhällsproblemets arena; det är högst osäkert, och i hög grad upp till samhällsproblemets claims-makers huruvida resorna kommer att etablera sig som ett omtalat samhällsproblem på längre sikt.

Den här studien knyter dock an till en rad andra områden än bara den retoriska strukturen hos det specifika samhällsproblem som resorna utgör. En del av resultatet är att den retoriska formen har stora likheter med konstruktioner av andra samhällsproblem, från andra decennier och i andra länder. Det finns därför anledning att de retoriska former som samhällsproblemet har skulle återkomma vid undersökningar av andra samhällsproblem. Det kan för det första handla om de retoriska beståndsdelarna- statistik, typnarrativ, konstruktioner av förövare och offer, anknytningar till andra problem etc som det här samhällsproblemet konstrueras av. Det kan också beröra de kulturella spänningsfält som anspråken kopplas till. Personer som arbetar inom socialt arbete befattar sig ju dagligen med olika former av samhällsproblem- troligtvis

kan det som beskrivs i denna uppsats väcka tankar om samhällsproblem på en mängd andra områden.

I den här uppsatsen ligger fokus på konstruktionen av samhällsproblem, men konsten att övertyga - retorik - är ju inte begränsat till konstruktionen av samhällsproblem. Uppsatsen är ett exempel på retoriska strategier som sannolikt även förekommer i helt andra sammanhang. Samma sak gäller det språk som jag vänder och vrider på i analysen; hur satser och ord används för att konstruera verklighet på specifika sätt, är ett undersökningsområde som sträcker sig långt bortom konstruktioner av samhällsproblem; resultaten i denna studie visar bara på några exempel av de stora möjligheter som språket ger i att tänja och (re-)konstruera det vi kallar sanning och verklighet.

7. Etiska överväganden

Etik är en central fråga inom forskningen och uppmärksamheten på etiska frågeställningar behöver finnas genom hela forskningsprocessen, från val av ämne till färdig forskningsrapport (Silverman 2006). Vetenskapsrådet (2017) beskriver etik som en medveten, reflekterad och motiverad teori som är vägledande för moralisk praktik. Forskning ofta befinner sig i spänningsfältet mellan två etiska principer; *forskningskravet* och *individskyddskravet*.

Det första kravet, *forskningskravet*, handlar om att forskning är ett etiskt motiverat imperativ; kunskapsutveckling kan komma samhället till del genom förbättringar gällande miljö, hälsa och livskvalitet, eller främja kritiskt tänkande och befrukta samhällsdebatten. Forskning har dessutom ett värde även utan sådana effekter - människans nyfikenhet att utforska omvärlden för att förstå och förklara är ofta en tillräcklig motivering.

Bakgrunden till den här uppsatsen är en sådan nyfiken och kritisk önskan att undersöka och problematisera resorna mellan Göteborg och Syrien/Irak som samhällsproblem. Kring 2014-2015 verkade det råda diskursiv hegemoni (Laclau och Mouffe 1985) gällande resorna; samhällsproblemet hade fått en status där det, i min hemstad Göteborg, var nära omöjligt att föra in nya perspektiv på resornas innebörder utan upprörda reaktioner som följd. En mängd olika satsningar – som kostade skattepengar – var på väg att genomföras och lagförändringar diskuterades. Jag gick själv och såg mig över axeln i centrala Göteborg; borde jag vara nervös nu när det sades bo terrorister och extremister bara några spårvagnshållplatser bort? Hur skulle jag i så fall kännas igen dem? I en sådan situation, där konstruktionen av ett fenomen har stagnerat och blivit allena rådande, menar Herz och Johansson (2013) att det som forskare är etiskt motiverat att visa hur det som framstår som sant och stabilt utgörs av språkliga konstruktioner som kunde vara annorlunda. För även om sociala konstruktioner inte kan förklaras av någon objektiv ickespråklig verklighet, så har språkliga konstruktioner verkliga effekter, inte minst på hur vi upplever och hanterar våra sociala relationer. En beskrivning av omvärlden bör därför inte värderas utifrån dess koppling till verkligheten eller dess retoriska konsistens, utan snarare vad beskrivningen kan tänkas leda till (Rorty 2015). I min slutdiskussion kommer jag att diskutera dessa möjliga effekter av de konstruktioner som Göteborgs-Posten för fram, men också förhålla mig reflexion till det perspektiv som jag själv för fram i den här uppsatsen.

Oavsett hur intressant eller viktigt ett forskningsområde är, så behöver alltid forskningskravet vägas mot *individskyddskravet*; personer som medverkar i forskning ska skyddas från skador och kränkningar, vilket i kvalitativ forskning berör frågeställningar gällande bland annat anonymitet, tystnadsplikt, sekretess och konfidentialitet (Vetenskapsrådet 2017). I den här

uppsatsen finns dock inte några sådana personer, eftersom min empiri helt och hållet består av offentligt publicerad tidningstext. Eftersom materialet redan är offentligt krävs inte samtycke att använda texterna eller skildra de som förekommer i materialet (Marvasti 2004). Samtidigt skulle det gå att argumentera för att en forskare alltid står i relation till de personer som förekommer i forskningen. I förlängningen upprättas en relation mellan mig och de förmodat existerande personer som figurerar i artiklarna, samt de reportrar som har angett sig som författare till dem. Dessa personer kan naturligtvis sägas vara ansvariga för sina handlingar, men en etisk frågeställning kan ändå vara: Hur jag hade önskat att bli behandlad i en forskningsrapport som analyserar en tidningsartikel där jag talat med en reporter? Min strävan har i analysen varit att hantera de personer som förekommer med respekt, genom att exempelvis inte förvanska de yttranden som är kopplade till dem, att inte svartmåla dem i analysen eller överdriva de positioner de tar.

Dessa frågeställningar om hanteringen av empiri berörs även i det som Vetenskapsrådet skriver om sambandet mellan etik och kvalitet:

En forskningsrapport visar dålig forskningsetik om den har vetenskapliga brister när det gäller precisionen i frågeställningen, använder felaktiga metoder eller etablerade metoder på ett felaktigt sätt, systematiskt utelämnar observationer som inte passar ihop med författarens tes, hanterar bortfallsproblem på ett statistiskt oacceptabelt sätt eller använder en uppläggning av studien som inte gör det möjligt att besvara frågan. (...) Det är heller inte svårt att hitta exempel på undersökningar som genom ytliga korrelationer mellan etnicitet, brottslighet, intelligens, utbildning osv. har lett till diskriminering och stigmatisering av individer och grupper. (Vetenskapsrådet 2017, s. 16)

Vetenskapsrådet pekar därför på att forskningsrapporten öppet och tydligt ska redogöra för studiens förutsättningar och utgångspunkter, frågeställningar ska vara klart formulerade, metoder redovisas och hanteras korrekt, och som helhet behöver argumentationen vara tydlig och rapporten behöver präglas av tydlighet och struktur. Därutöver ska kritisk diskussion ske gällande empiri, felkällor och resultatets tillförlitlighet (ibid). Dessa frågor gällande tillvägagångssätt i den här undersökningen redogör jag för i inledning, teoridel och metodavsnitt, med en strävan att tydliggöra mitt tillvägagångssätt. Under avsnittet kvalitet för jag en diskussion utifrån begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Avsikten är att öppna för en dialog om studiens förtjänster och svagheter.

Ytterligare en etisk fråga gäller det som kallas vetenskaplig oredlighet; att genom oakt-samhet eller medvetet förvränga resultat, att fabricera data eller utesluta det som inte passar in, eller genom plagiat (ibid). Sättet att arbeta för att en bedömning ska kunna ske gällande eventuell oredlighet har i författandet av den här uppsatsen handlat om att göra mitt arbete transparent. Jag har eftersträvat tydlighet gällande empirihantering och urvalsfrågor, exempelvis vad jag har valt bort och varför, samt att ange referenser för allt material som jag hämtat från andras publikationer. Genom denna transparens finns möjlighet för envar att söka upp såväl tidigare forskning och empiri för bedömning av trovärdighet och ärlighet gällande forskningsmässigt tillvägagångssätt och skriftlig presentation.

8. Resultat och analys

8.1 Från text till verklighet

För att ett samhällsproblem ska bli framgångsrikt – och framstå som en viktig nyhet i en tidning – måste det upplevas som verkligt (Hilgartner och Bosk 1988, Best 2013). Innan jag går över till analysen av hur Göteborgs-Posten konstruerar resorna mellan Göteborg och Irak eller Syrien som samhällsproblem vill jag därför stanna upp vid relationen mellan Göteborgs-Postens texter och dess läsare. För om det krävs att ett samhällsproblemet måste framstå som verkligt i tidningen, så handlar en än mer grundläggande fråga om vilka skäl en läsare har att över huvud taget att tro att de bokstäver, ord och meningar som publicerats i tidningen Göteborgs-Posten refererar till någonting annat än sig själva- till platser, personer och händelser i en verklig och objektivt existerande värld bortom texten.

Ett grundläggande sådant skäl handlar om läsarens förväntan på att Göteborgspostens texter. Som jag tidigare beskrivit gör tidningen explicit anspråk på att det som skrivs är sant och trovärdigt (se avsnittet om material). Texterna är vidare publicerade under rubrikerna ”inrikes nyheter” eller ”utrikes nyheter” och kan därmed kategoriseras i en reportagegenre med underförstått realistiskt anspråk. Genom denna realistiska ambition från tidningens sida ska läsaren kunna anta att texterna skiljer sig från åsikterna på ledarsidor och ”fria ord”, annonserna och helgbilagornas deckarföljetonger; detta är reportrarnas angelägna rapport från verkligheten, om verkliga människor och händelserna i världen som omger oss.

Om en sådan grundläggande förtroenderelation har etablerats mellan läsare och tidning, så behöver läsarens upplevelse av att texterna är relaterade till förhållanden ”där ute” bibehållas i utförandet av texterna. Retorik är konsten att övertyga (Best 2013) och i reportagens finns tre övergripande retoriska strategier för att ge läsaren en upplevelse av kopplingar mellan text och verklighet. I följande textutdrag, som handlar om resorna från Göteborg till Syrien/Irak, finns exempel på samtliga:

I gårdagens GP fick Göteborgs stad hård kritik från Peder Hyllengren, terrorforskare på Försvarshögskolan. Han efterlyste konkreta åtgärder för att hindra unga att resa till Mellanöstern för att kriga. Jihadistresorna började redan 2012 och Göteborg är särskilt utsatt. Arne Wiik är en av cheferna i Angered som arbetar med problematiken. Han vill gärna framhålla att stadsdelen jobbar hårt med frågorna.
– Det är verkligen inte så att vi inget gör. Vi gör mycket hela tiden och vi tar detta på stort allvar. (GP 150218, s8)

För det första finns påståenden uttrycka som ”fakta”. Dessa påståenden är skrivna med objektiv modalitet (Fairclough 1992), det vill säga att Göteborgs-Posten, som är textens subjekt, lägger fram påståenden om världen utan hänvisning till någon annan person i eller utanför texten. I ovanstående text representeras detta framställningssätt av tredje meningen, den med påståendet om förekomsten av ”jihadistresorna”. Göteborgs-Posten talar om resorna som någonting som finns, bortom alla perspektiv. Därtill är modaliteten i satsen kategorisk; påståendet är framfört med en säkerhet som utesluter all tvekan om dess giltighet. Denna objektiva och kategoriska modalitet är vanlig i reportagen, framför allt i faktarutor och rubriker där den dominerar. Ibland mjukas modaliteten upp något genom garderingar eller viss tvekan, men vid påståendet om existensen av resor från Göteborg till Syrien eller Irak är modaliteten alltid objektiv och kategorisk. Att resornas förekomst görs till en obestridlig sanning är en förutsättning för hela reportageserien, med tanke på att resorna utgör samhällsproblemets centrala

förmodade förhållande, det retoriska embryo som hela anspråksformuleringen kretsar kring (Spector och Kitsuse 1987/2001).

Göteborgs-Posten gör dock inte anspråk på att kunna berätta om verkligheten helt på egen hand. I texterna används mycket sällan källhänvisning till externa dokument, som rapporter, böcker eller liknande. Däremot knyts anspråk till en mängd personer i texterna. Dessa framställs med namn, titel och ibland även med fotografi invid texten, vilket ger läsaren goda skäl att tro att dessa personer existerar utanför texten. Denna grupp av personer består i huvudsak av tjänstemän inom olika organisationer, forskare, personer knutna till religiösa organisationer, politiker, samt vid några tillfällen även personer som genomfört resor samt deras anhöriga.

Till dessa olika personer kopplas påståenden om resorna på två sätt som kan kallas ”referens” och ”replik”. ”Referens” skapas genom att en viss angiven person påstås ha sagt någonting om resorna och är en teknik som används för att bygga upp stora delar av reportagetexterna. I ovanstående text exemplifieras detta av hänvisningen till Försvarshögskolans ”terrorforskare”. Forskaren blir en referens till påståendet att konkreta åtgärder från Göteborgs stad krävs för att hindra unga att resa för att kriga. Nästa retoriska strategi, ”replik”, skapas när Göteborgs-Posten lämnar över ordet till en person i texten och inleder satsen med ett talstreck. I ovanstående sats representeras denna framställningsform av de avslutande meningarna som kopplas till chefen i Angered. Modaliteten är subjektiv; det som sägs, sägs direkt av en person i texten.

I vilken mån som anspråken i dessa subjektiva modaliteter framstår som trovärdiga beror i vilken mån personen de knyts till konstrueras som trovärdig. Vissa personer framställs som särskilt sakkunniga vad gäller resorna från Göteborg till Syrien/Irak; de blir samhällsproblemets experter (Best 2013). I reportagen ges extra mycket utrymme till en enhetschef i Göteborgsstadsdelen Angered som senare i reportageserien tituleras som regional eller lokal ”samordnare mot våldsbejakande extremism”, en ”nationell samordnare mot våldsbejakande extremism” och en ”integrationspolis”. Ett par forskare på Försvarshögskolan och representanter från Säkerhetspolisen har också en central plats. Dessa två grupper framställs som samhällsproblemets ”ägare”, de aktörer som är allra mest sakkunniga och behöriga att definiera problemet vad gäller exempelvis art, omfattning och innebörd (Gusfield, 1981). Övriga personer i texterna blir mer perifera och förekommer enstaka gånger, exempelvis de personer som påstås ha genomfört resan och deras anhöriga.

Genom kombinationen av dessa tre framställningsstrategier; fakta (av olika säkerhet), referenser och repliker producerar Göteborgs-Posten en reportagens verklighet, med personer, platser och händelser. Genom den ”fakta-strategin” kan Göteborgs-Posten uttrycka anspråk om resorna på eget bevåg, och med de två andra kan nya anspråk tillföras genom hänvisningen till andra personer. På detta sätt är det också lätt att som läsare uppleva att texten är en representation av en yttre verklighet; om påståenden refererar till personer som verkar finnas i verkligheten får läsaren skäl tro att denna verklighet finns, att där pågår en engagerad debatt om ett allvarligt samhällsproblem som är värt att oro sig för, samt läsa och skriva reportage om.

Det hela bygger dock på läsarens tro på en förbindelse mellan person/anspråk i texten och person/anspråk en extern verklighet. I regel är avsnitten som knyter an till en och samma person mycket korta. Om en ”verklig” intervju har föregått reportagen så är denna intervju hårt beskuren. Vad som är kvar och vad som är borttaget kan läsaren definitivt inte veta någonting om. Därför framstår Göteborgs-Posten som är reportagens primära berättare, medan personer-

na i texterna blir ett slags realistiskt alibi. Om läsarens tro saknas på detta alibi, så faller också GP:s retoriska strategi; eftersom källhänvisningar nästan helt saknas så refererar då inte texten till någonting annat än sig själv.

8.2 Retoriska grundanspråk

I Göteborgs-Posten reportage förs olika uppgifter fram om resorna från Göteborg till Syrien eller Irak. Det finns påståenden om sådant som resornas antal, dess orsaker, beskrivningar av de personer som reser, deras åsikter och handlingar, platserna de kommer ifrån och platserna de besöker, vad som händer under resa och efteråt. Dessa påståenden utgör samhällsproblemets grundanspråk; konstruktionen av samhällsproblemet natur, hur det fungerar och hur det ska förstås (Best 2013).

Anspråk om antal och omfattning

Detta grundanspråk vilar på en retorisk stomme av mängdangivelser. Anspråk om en företeelse i siffror och statistik är en vanlig utgångspunkt i konstruktionen av samhällsproblem (Best 1987; Lippert 1990; DeYoung 1996); om det bara vore en person som reste från Göteborg till Syrien eller Irak skulle företeelsen knappast klassas som ett samhällsproblem. Mängdanspråken återfinns i nära nog varje reportage och samlas särskilt i de faktarutor som är placerade i slutet av flertalet reportage. Följande faktaruta är ett exempel:

Fakta: svenskar i strid

* Islamiska staten är en terrororganisation som sedan i somras kontrollerar stora delar av Syrien och Irak.

* Tusentals unga män från en mängd länder har anslutit sig till IS

* Enligt Säpo har minst 110 svenskar anslutit sig men det kan vara så många som 300 som har rest.

* Göteborgare är enligt flera experter överrepresenterade i statistiken.

* Mellan 25 och 30 svenskar är bekräftat dödade i striderna. Säpo säger att det finns ett mörkertal.

* Den yngste svensken som dödats var från Angered och hade just fyllt 17 år.

(GP 150104, s. 10)

Med överskriften ”Fakta” och satser med i huvudsak kategorisk och objektiva modalitet förmedlas att uppgifterna är sanna och säkra; det finns inga formuleringar som kommunicerar tvivel kring dessa uppgifter. I denna sanningsmodalitet framförs en rad anspråk om det förmodade förhållandets omfattning och på internationell, nationell och lokal nivå. Vi får veta att det är *tusentals* som reser internationellt, att *110 svenskar* har åkt och att *mellan 25 och 30* personer har omkommit. De ganska exakta sifferangivelserna ger intrycket av att någon har räknat de resande, och på så vis stärks trovärdigheten i anspråket.

En av faktauppgifterna vi får till oss ovan är anspråket om att Göteborg är en särskild geografisk plats i samhällsproblemet; Göteborgare är ”överrepresenterade i statistiken”. Detta anspråk återkommer gång på gång genom reportageserien. Ovan styrks anspråket med hänvisningen till experter, på andra platser sker hänvisning till SÄPO, exempelvis när Göteborg kallas för ”kraftigt överrepresenterat” (GP 141210, s. 8). Ibland kallas staden överrepresenterad även utan källhänvisning (GP 140828, s.12, se även GP 141012, s. 6 och GP 150526, s. 6) och ibland sägs det att Göteborg, som på egen hand, ”sticker ut i statistiken” (GP 141012:9; GP 141013, s. 8). Genom denna användning av ett ”vetenskapligt” språkbruk ges Göteborg en särskild identitet i samhällsproblemet, en problematisk plats som väcker nyfikenhet.

Med siffrorna ovan ges samhällsproblemet en viss omfattning momentant, men läser vi reportagen kronologiskt åskådliggörs hur sifferangivelserna skapar en dramatisering av samhällsproblemet över tid, något som är nödvändigt för att ett samhällsproblem ska överleva (Hilgartner och Bosk 1988). Siffrorna, som kort och koncist beskriver problemets omfattning, återkommer mycket regelbundet och höjs med jämna mellanrum. Som i andra studier (Best 1987, Lippert 1990, DeYoung 1996) konstrueras problemet som växande. I augusti 2014 är exempelvis anspråket att det är 80 personer som har rest (GP 140828, s. 12); ett år senare har siffran stegvis utökats till 150 personer (GP 150719, s. 9). Samma effekt har siffrorna som avser antalet omkomna personer, som växer från 20 (GP 140828, s. 12) till 40 (GP 150724, s. 6), liksom antalet som kommit hem från resan vilket ökar från 50 personer (GP 150526, s. 6) till 80 personer (GP 150724, s. 6) under våren 2015.

Ökningen i angivna siffror är dock inte det enda sätt som gruppen av resande dramatiseras på. Vid flera tillfällen används metaforer (Boreus och Bergström 2012) för att gestalta siffrorna, och då vanligtvis med bilder av häftig rörelse. Vanligast är liknelsen med vattenflöden, som i den återkommande metaforen ”*strömmen* av nedresande svenskar” (t.ex. GP 141012, s. 9) eller den likartade metaforen ”*tillströmningen* av nedresande krigare” (bildtext GP 141019, s.21). Utöver det kan man vid olika datum läsa att ”Europa kraftsamlar för att bromsa *vågen* av unga män som ansluter sig till IS” (GP 141019, s. 20) och att ”antalet svenskar som ansluter sig till utländska terrorgrupper, framför allt Islamiska staten, [har] ökat *lavinartat* (GP 150618, s. 7). Med dessa metaforer transformeras resorna till mer än torra siffror; de blir en kraftfull rörelse, överrumplande, omöjligt att kontrollera och hejda; en ström eller våg kan inte stoppas utan mycket stora ansträngningar och insatser. Än kraftfullare är den lavin som faller; den går ännu mindre att hejda när den väl är satt i glidning.

I hybrider av metaforik och statistik skapas dock ytterligare dramatik om resorna. Vid snart sett varje tillfälle som ett antal nämns, så skriver GP att antalet som reser i själva verket kan vara betydligt större än vad som är känt. I faktarutan ovan anges att det kända antalet resande är 110, men med tillägget att det *kan* vara 300. På liknande vis uppges antalet döda personer vara 25-30, men att antalet troligtvis är större då det finns ett ”mörkertal”. Dessa två satser följer den retoriska form som i stort sett alla mängdangivelser av de resande har; ett ”bekräftat” antal resande, döda och återvändande personer anges med kategorisk modalitet som en säker sanning, men följs av en gardering där ett högre antal påstås vara möjligt. Ofta anges att denna senare och högre siffra är resultatet av en ”beräkning” (se exempelvis GP 150217, s.6). I diskrepansen skapas ett utrymme för en spekulering, där en påstådd kunskap om problemets omfattning *kan* motsvaras av någonting som är mycket större. Denna diskrepans mellan det kända och det okända antalet får också sin egen metaforiska formulering i ordet ”mörkertal” (även GP 140828, s.12; GP 141012, s.9; GP 141210, s.8). Liksom sataniska kulters utnyttjande av barn (DeYoung 1996) blir anspråken om problemets okända omfattning ett argument för dess allvar; bara fantasin sätter gränserna för vilka siffror detta metaforiska mörker kan rymma.

Anspråken om ett existerande mörkertal bibehålls genom hela artikelserien. När de ”bekräftade” antalet höjs, så utökas också garderingen för att slutligen hamna på en stabil nivå, långt över anspråken om det bekräftade antalet resande. Mot slutet av reportageserien finns exempelvis 150 ”bekräftade” och 300 ”beräknade” resande (150526:6 respektive 150724:6). Mörkertalet blir på så vis ytterligare en väsentlig aspekt av vidmakthållandet av samhällsproblemets dramatik (Hilgartner och Bosk 1988). Genom att det bekräftade antalet hela tiden ökar tillsammans med mörkertalet så bibehålls läsarens fantasi om ett problem som är mycket

större än det som påstås vara säkert. Även när de bekräftade siffror står still eller ändras måttligt, går problemet att dramatisera så att det behåller sin relevans över tid.

Resornas tynarrativ

I reportagen förekommer flera skildringar som fungerar som exempel på resor och/eller resande personer. Dessa tynarrativ (Best 2013) har den retoriska funktionen att ge läsaren en uppfattning om resorna bör förstås. Liksom i andra studier (Best 1987; Coltrane & Hickman 1992; Lippert 1990; DeYoung 1996) är skildringarna mycket dramatiska. I en artikel presenteras ”Amer”, en ung man som sägs ha genomfört resan tur och retur till Syrien. ”Amer”, uppges vara ”uppvuxen i Göteborg men har arabiska rötter” (GP 141012, s.7) och presenteras som ”en av de första svenskarna som reste ner för att strida med Islamiska staten” (ibid.). Redogörelsen fortsätter:

Han beskriver sin egen uppväxt som normal. Han kommer från en religiös familj, men det var först för fyra år sedan han själv blev praktiserande muslim. Till en början sökte han sig till en vanlig moské. Men det var när TV-bilderna från krigets Syrien började kablaskas ut som han förändrades.

– Jag kunde inte bara titta på när jag såg vad som hände där nere.

HAN BESTÄMDE SIG för att resa till fronten. (ibid.)

Berättelsen inleds med att Amers uppväxt är ”normal” och hans familj beskrivs som ”religiös”. Med denna utgångspunkt började Amer praktisera Islam i en ”vanlig moské”. Komplikationen i berättelsen kommer när Amer såg ”TV-bilder som kablaskas ut”. Därmed bröts det normala och vanliga; Amer ”förändrades” och beslutade sig för att resa till ”fronten” för att strida med Islamiska staten. Vad som skedde vid denna front beskrivs inte i reportaget, men beskrivs i en annan artikel, där två personer från Göteborg sägs ha stridit med Islamiska staten:

Det var Expressen som först berättade att två västsvenskar nyligen stupade i strider i Irak. Enligt en källa till GP var de båda från Göteborg.

En av dem ska ha stupat så sent som i lördags. Den andre för några veckor sedan.

ENLIGT GP:S KÄLLA var det i ett av fallen ”ett planerat” dödsfall. Det ska inte ha rört sig om en självmordsbomb utan om ett förfarande där den stridande ger sig in i en krigszon med målet att slåss till personen stupar. (GP 140828, s. 12)

Göteborgs-Posten berättar hur två göteborgare befann sig i Irak för att strida med Islamiska staten med resultatet att båda omkommit. Berättelsen om hur det gick till: Den ena personen gav sig in ”i en krigszon” för att ”slåss till personen stupar”, vilket likställs med ”ett planerat dödsfall”. Sättet att strida framställs som präglad av allmän våldsamhet och bristande självbevarelsedrift, som om de som strider offerar sig, med död och deltagande i strid har ett värde i sig. Händelsen framstår som ett utslag av vansinne och resan framstår som bokstavligen livsfarlig.

Men Göteborgs-Postens skildringar av resan slutar inte alltid med ond, bråd död; ”Amer” har överlevt och återkommit till Göteborg:

Nu tillfälligt hemma, efter ett och ett halvt års strider, är Amer bergfast i övertygelsen om att det han gör är rätt. Han är inte rädd för att dö och han bryr sig inte om vad andra tycker om honom.

(...)

På frågan om han har dödat någon brister han ut i ett leende.

– Det är mellan mig och Allah. (GP 141012, s.7)

Den förändring som inleddes i Göteborg innan kriget framställs nu som ytterligare befäst. Liksom de två omkomna göteborgarna bryr sig inte Amer om sitt eget liv. Amers moral förefaller inte längre vara styrd av omgivningens normer; rätt och fel, liv och död avgörs nu inom ramen för religionen Islam, vilket är Amers argument för hans rätt att döda andra människor. Men det är inte bara Amers formella normsystem som har förändrats i samband med resan; även hans karaktär framställs som förvriden, som i följande utdrag från samma artikel:

VID ETT TILLFÄLLE efter ett långt samtal tar Amer fram mobilen och visar bilder på vänner och bekanta som han nu kallar martyrer. Ett 20-tal unga män, däribland göteborgare, ses på bilder döda, ibland med delar av huvudena bortsprängda. Många av dem har ett leende på läpparna.

– Ser du? Vi älskar döden. Vi njuter när vi dör, titta så fina de ser ut, säger han.

Sedan visar han några utvalda bilder på soldater ur Syriens armé som nyligen dödat. På bilderna ses unga män med förvridna ansikten och uppspärade ögon. – Titta, de är livrädda, de ser läskiga ut, säger Amer. (ibid.)

Göteborgs-Postens skildrar här en nära pervers upptagenhet av våld och död; njutningsfullt visar Amer upp dödas sargade kroppar och förhållar sin egen och sina kamraters död i krig. Under resans förlopp förefaller Amer ha förlorat såväl förnuft som mänsklighet; han är inte längre en vanlig muslimsk kille från Göteborg, utan en dödsdyrkande galning. Skildringen av de individuella effekterna på resande personer återkommer ett halvår senare. Göteborgs-Posten skildrar när två personer, som uppges ha varit i Syrien och stridit, har häktats för terrorbrott:

DEN MISSTÄNKTE rullstolsburne 32-åringen kördes in i salen, klädd i häktets kläder och med långt svart hår och skägg. Ena handen skakade. Den 30-årige mannen log när han satte sig ner för sin häktningsförhandling. (GP 150725, s. 8)

Vid sidan av de fysiska skador som resan kan leda till, accentueras här även de själsliga egenkaperna hos den som återvänder. Liksom i Speakmans (2016) studie av "HIV-killers" framställs den senare nämnda återvändande personen ovan som självsäkert likgiltig inför sina offer; han *ler* (jmf. Amers leende i citatet ovan) när de handlingar som han sägs ha utfört ska avhandlas i rätten. Gränserna mellan fysisk, mental och moralisk skada är grumlig; i en artikel några dagar senare uppges den långhåriga och skäggige 32-åringen ovan både "förneka brott" och vara "allvarligt sjuk, både fysiskt och psykiskt" (GP 150729, s. 9).

Med dessa beskrivningar framstår resan inte enbart som en fysisk förflyttning mellan två kontinenter, utan också en karaktärsnärlig och moralisk resa, där de återvändande personernas personerna värderingar och inställning till sin omgivning förändrats. Vad en återvändande person kan förmodas ha i tankarna när han ler, vad hans avsikter kan vara och vad han är kapabel till, blir också föremål för diskussioner i Göteborgs-Posten som jag kommer återkommer till senare.

Anspraak om lokala orsaker

Det narrativ som jag ovan beskrivit kan betraktas som en kronologisk ram för retoriken om samhällsproblemet, tillika det område där det mesta av Göteborgs-Postens diskussioner om resorna rör sig. Detta typnarrativ kan sägas bestå av några hållpunkter: Resorna påstås för det första sitt ursprung i en viss miljö i Göteborg, där det för det andra påstås finnas särskilda personer som är särskilt benägna att resa, som för det tredje uppges vara satta under en särskild påverkan som gör dem del av ett antal särskilda gemenskaper, varefter de för det femte påstås

företa en resa till Irak eller Syrien och för det femte uppges återvända hem till Göteborg. Genom att stanna upp och fördjupa beskrivningen i var och ett av dessa narrativa hållpunkter kommer jag i den fortsatta redogörelsen att fördjupa analysen av hur det totala grundanspråket om resorna konstrueras.

Första anhalten i narrativet om resorna är Göteborg, platsen som är resans utgångspunkt. Göteborg inlemmas i samhällsproblemet genom de ovan beskrivna anspråken om Göteborgs statistiska särart vad gäller resor och genom att Göteborg är platsen där flertalet reportage om resor utspelar sig. Därtill kommer benämningarna av de som reser:

Kommunen försöker nu snabbt att kartlägga varför göteborgare är överrepresenterade när det gäller unga män som ansluter sig till jihadistgrupper i mellanöstern.
(GP 141012, s. 9)

Göteborgare är ett av de vanligaste sätten att benämna de som reser, vilket bidrar till att göra samhällsproblemet till ett ”göteborgskt” problem. I linje med denna problematisering av Göteborg diskuteras i flera reportage vad det är som är så speciellt med staden. Göteborg konstrueras då som en samlingsplats för en mångfald problematiska tillstånd och krafter. I följande utdrag svarar en områdeschef inom utbildning i Göteborgs kommun på frågan om varför det är så många personer som reser från staden:

MEDZID SELMANI, områdeschef inom utbildning i Östra Göteborg, tror att det handlar om social utsatthet.
– Vi har svårare problem med segregation och utanförskap här än i andra städer. Jag är mycket bekymrad över utvecklingen, säger han. (GP 141210:8)

Liksom många andra samhällsproblem (Best 1987, Lippert 1990, DeYoung 1996, Bell 2014) kopplas resorna till andra samhällsproblem. I Göteborgs-Postens artiklar återkommer särskilt anspråk om hur resorna orsakas av samhällsproblemen *segregation* och *utanförskap*. Ser vi närmare på vad dessa begrepp har gemensamt, så refererar begreppen till former av rumslighet och uppdelning. I citatet ovan ramas de in av begreppet *social utsatthet* som kan rymma en idé om att det finns ett ”socialt inne” och ett ”socialt ute”; i social utsatthet befinner sig den som inte längre får vara i ett socialt rum. *Utanförskap*, som förekommer många gånger i texterna, spelar på samma rumsliga tema; även här befinner sig någonting ”utanför”, vilket torde stå i motsättning till ”innanför”. Genom ändelsen –skap framstår utanförskap som en identitetsmässig tillhörighet, som i ”gemenskap” eller ”medborgarskap”, men vad som ingår i denna tillhörighet annat än den är problematisk framgår egentligen inte. *Segregation* har som begrepp sitt ursprung i latinets ord för ”avskilja” (Segregera [u.å]). Det ovan använda substantivet *segregation* är dock inte ett verb eller en handling utan kan förstås som ett nominaliserat tillstånd (Fowler, 1991) som rymmer någon form av delning. Ordboksdefinitionen av ordet ligger i linje med en sådan förståelse, där ordet sägs kunna vara en mer allmän beteckning av inofficiella åtskillnader (Segregation [u.å]).

Segregation och utanförskap är de vanligaste begreppen som används för att beskriva situationen i Göteborg, men de är bara exempel på en bredare tematik i beskrivningen av staden. I följande utdrag beskrivs Göteborg av reportagens ”integrationspolis”:

– Vi har en situation i Göteborg där sprickorna mellan olika grupper förvärras snabbt. (...) Samtidigt breder islamofobin ut sig i samhället, säger Boström. (...)
När klyftan mellan etniska svenskar och muslimer ökar jublar extremisterna, hävdar han.
– Det är ett drömscenario för terrorister. När främlingsfientligheten ökar växer också utanförskapet och fler riskerar att radikaliserar, det är helt i linje med deras strategi.
(GP 141013, s. 8)

Med metaforer målar integrationspolisen upp ett Göteborg i upplösning. *Sprickor* och *klyftor* sprider sig mellan invånarna, *islamofobi* och *främlingsfientlighet* breder ut sig och *utanförskapet* växer. Dessutom finns det enligt integrationspolisen de som tjänar på sönderfallet; *terrorister* och *extremister*. Integrationspolisen är inte ensam i sina anspråk, snarlika anspråk framförs exempelvis av en freds- och konfliktforskare i en senare artikel (GP 141019, s. 21). Även i dessa beskrivningar framförs anspråk om att resorna har sin grund i autonoma problematiska abstrakta tillstånd och processer utan ansvariga aktörer. Göteborg är en plats i allmänt socialt sönderfall, vilket är ett vanligt anspråk när samhällsproblem som inbegriper våldsamma ungdomar ska förklaras (Spencer 2005).

Även om Göteborg många gånger framförs som en speciell plats i problemet, så är geografin oftast betydligt mer avgränsad. Ofta nämns mer specifika delar av staden som särskilt drabbade, platser där Göteborgs-Postens reportrar befinner sig i reportagen och där vissa aktörer i reportagen är verksamma. Stadsdelen Östra Göteborg nämns några gånger (exempelvis GP 150526, s. 6) liksom oklart avgränsade områden som östra respektive nordöstra Göteborg (exempelvis GP 140801, s. 4). Dominerar gör dock stadsdelen Angered, mångfaldigt mer nämnd än andra lokala platser i Göteborg. Angered ges inte bara en kvantitativ särställning, utan blir även föremål för särskild begreppsbyggnad i reportagen. I följande avsnitt intervjuas en forskare från Försvarshögskolan om resorna:

MÅNGA KOMMER FRÅN Göteborg.

– Det har blivit något av ett epicentrum för extremism i Sverige. Jag har varit i Angered och pratat med fältarbetare och andra. De vet i allmänhet vilka som är i riskzonen, vilka som är på glid. Men det förebyggande arbetet försvåras av en massa andra problem i ett segregerat område, som arbetslöshet, territoriella gäng och narkotikahandel. (GP 150109, s. 8)

Med kategorisk modalitet beskrivs Göteborg som ett extremismens ”epicentrum”, en geologisk term som enligt ordboken avser den punkt på jordytan som ligger rakt ovanför en jordbävningens fokus (Epicentrum [u.å.]). I forskarens andra mening befinner sig dock inte berättelsen i Göteborg, utan i stadsdelen Angered. Samma förflyttning sker när den nationella samordaren mot våldsbejakande extremism kommer till Göteborg för att diskutera resorna till Syrien och Irak; utan närmare förklaring befinner sig läsaren plötsligt i Folkets hus i Hammarkullen där samordaren ska möta kommunala tjänstemän och representanter från olika trossamfund (GP 140927, s. 6).

Forskaren i citatet ovan beskriver Angered som ett ”segreerat område”. Genom denna nominalisering, där processen segregera omvandlats till en egenskap, adjektivet segregerat, är det inte nödvändigt att ange någon aktör - en någon eller ett något - som ligger bakom processen. Istället konstrueras Angered syntaktisk som en avskild plats i och för sig, och utan angiven relation till en social eller geografisk omgivning.

Denna plats fylls på med problematiska tillstånd i reportagen. I utdraget ovan påstås Angered ha ”en massa problem”, som ”arbetslöshet”, ”territoriella gäng” och ”narkotikahandel”, medan aktörer i andra reportage adderar sådant som ”decennier av marginalisering”, ”utanförskap”, ”vi- och domkänsla” (GP 140801, s. 4), ”skolavhopp” och ”ungdomsarbetslöshet” (GP 140927, s. 6). Den långa uppräkningslistan av problem som på så vis kopplas till resorna står inte långt efter den långa uppräkningslistan som Lippert (1990) gör av de problem som associerats till satanism. I fallet med resorna fungerar dessa kopplingar dramatiserande, efter som de därmed är en problemkategori i samröre med andra förbjudna och kittlande problem som kriminalitet,

droger och gäng. Men resorna klassas också socioekonomiskt; det hör hemma i en social kategori av arbetslöshet och skolmisslyckanden.

I utdraget ovan anges de särskilda, abstrakta platser som uppstår i denna denna socialt och moraliskt upplösta miljö. Som forskaren i utdraget ovan påstår; i Angered finns de som är ”på glid”, som metaforiskt liksom befinner sig på en hal, lutande yta, frikopplad, ur kontroll. Detta likställs med att befinna sig i ”riskzonen”, en plats som troligtvis inte går att se på någon karta utan mer framstår ett symboliskt rum präglad av någon slags farlighet. Liksom i andra studier (Spencer 2005; Kusayangi 2013) konstrueras de personer som finns i Angered som offer för sina levnadsomständigheter; det är systemet av krafter som för in dem i samhällsproblemet, som skapar de risker och glatta ytor, inte deras egna viljemässigt avsikter och intentioner.

Anspråk om samhällsproblemets personer

I denna miljö i Göteborg befinner sig alltså den grupp personer som konstrueras som samhällsproblemets huvudpersoner. Enligt anspråken är det inte vem som helst som reser. Liksom i många andra samhällsproblem (Loseke 1987, Speakman 2016) konstrueras samhällsproblemets huvudpersoner som väldigt specifik grupp vad gäller ursprung, religion, kön och personliga egenskaper.

Ursprung och religion

Ett återkommande anspråk gällande de resandes identitet är att deras nationalitet:

Säpo säger att den bekräftade siffran på svenskar som gett sig ner för att strida med jihadistgrupper är 85 stycken. (GP 141012, s. 9)

”Svenskar” är en mycket vanlig benämning på de som reser. Ibland kallas de även ”svenska medborgare” (t.ex. GP 140828, s. 12). I meningen ovan skapas en tvetydighet hos de som reser. De är svenskar, men reser till ett annat land och strider för en annan part - ”jihadistgrupper”- med oklar relation till hemnationen Sverige; de är ”svenskar” men också någonting annat.

Vid flera tillfällen sker kopplingar till andra nationella tillhörigheter, i första hand till det generella ”invandrare” eller till svenska somalier. Som nedan, när ordförande i somaliska föreningen i Göteborg kommenterar resorna:

Abdi Yusuf Farah känner till flera som har lämnat Sverige för att strida.
- För att lösa problemen här ute måste vi, alla invandrargrupper, bjudas in. Få vara en del av arbetet hos polisen och Göteborgs kommun, säger han. (GP 140927, s. 6)

Genom att ordföranden både har en koppling till en somalisk förening och känner personer som har rest framstår det implicit som att resande kan ha med den somaliska föreningen att göra. Ordföranden säger sedan att det är ett problem som behöver lösas genom att ”alla invandrargrupper” bjuds in; på samma implicita vis framstår resorna vara generellt relaterade till invandrare. I en annan artikel beskriver en ”somalisk journalist” att ”den bristande integrationen av den somaliska gruppen gör det svårt för en del vuxna att klara av föräldrarollen”, att de är ”rädda för polisen” och att deras barn ”riskerar att bli lätta offer för personer som rekryter till terrororganisationer i Syrien, Irak och Somalia” (GP 150607, s. 10). I segregation finns somaliska föräldrar och därmed etableras en koppling mellan somalier och resorna.

Några andra nationaliteter nämns inte i reportagen. Antydningar sker dock om att de resandes religiösa tillhörighet. Den unge mannen i typnarrativet, ”Amer”, presenteras som muslim

och moskébesökare. Integrationspolisen i reportagen påstår att vissa resande är ”vilsna personer” som finns på ”migrationsverkens gårdar, flyktingboenden och i religiösa rum” (GP 150618, s.7). Samma integrationspolis framställs som sakkunnig gällande resorna eftersom han har ”rört sig i de religiösa rummen i tio års tid” (GP 150526, s. 6); i ett reportage sker både intervju och fotografering när han går omkring i en moské i Göteborg (GP 141013, s. 8). Dessutom vänder sig GP för intervjuer med företrädare för moskéer vid flera tillfällen (exempelvis GP 141012, s. 8 och 150217, s. 6). Diskussionen om de som reser kopplas därmed på många sätt till muslimska sammanhang i Göteborg, även om denna anknytning är av mer underförstått slag².

Ålder och kön

I konstruktionen av gruppen av resande återkommer ofta benämningen ”ungdomar” (se exempelvis GP 150607, s. 11). En mer specifik åldersbestämning av de resande sker vid några tillfällen; de sägs då vara i ”tjugoårsåldern” (GP 140828, s.12; GP 140829, s. 4) eller ”i övre 20-årsåldern” (GP 140829, s. 4). I december kan man vidare läsa att ”En 17-åring” har omkommit (GP 141210, s. 8) och i februari påstår en forskare på försvarshögskolan att ”14-15-åringar [börjar] dras med” (GP 150217: s. 6). De resande personerna sägs på så vis till stor del vara barn, ungdomar eller unga vuxna, som befinner sig någonstans mellan 14 och nära 30 år.

Lika vanligt som att skriva om ”ungdomar” är det att skriva om ”unga män” (se exempelvis utdraget från GP 141012, s. 9 ovan). Könstillhörighet framhävs genom denna återkommande benämning, genom att personerna i typnarrativen är män och genom att personerna på reportagens bilder förefaller vara män. Där utöver förs anspråk fram om dessa mäns inre egenskaper. Ett exempel är följande utdrag, där den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism besöker i Hammarkullen i Angered:

Mona Sahlin pekar på utanförskapet som en av anledningarna till att unga människor väljer att lämna Sverige för att kriga.

- Vi upplever ett tapp i förtroendet mot myndigheter hos dessa grupper. I Göteborg finns det ett rejält problem. Hög ungdomsarbetslöshet och skolavhopp. Dessa unga män känner en stor hopplöshet och ilska som de inte får utlopp för i det politiska samtalet. De ställer frågor om livet. Och i de extremistiska rörelserna erbjuds de ett svar och en plats. (...) Många av dessa unga killar har dåligt självförtroende, ser ner på sig själva. (...) (GP 140927, s. 6)

Som effekt av utanförskap kommer lågt förtroende för myndigheter, ungdomsarbetslöshet och skolavhopp. I samband med det ställs en rad inre egenskaper hos de unga människor/män/killar som väljer att resa; hopplöshet, ilska, och självförakt. I samma reportage framförs också anspråket att de resande ”känner sig rotlösa”; i ett annat reportage påstår en ”somalisk journalist” att de resande är ”pojkar i förorterna med lägst betyg” och ”ungdomar som inte känner sig som en del av svenska samhället” (GP 150607, s. 10). De resande omtalas vidare som ”identitetssökande ungdomar” (GP 141012, s. 9; GP 141019, s. 20). Resan sägs då representera

² Det är här värt att nämna att GP har pressetiska regler som finns publicerade på tidningens hemsida, där det under ”Etnicitet vid brott” går att läsa att reportrar inte ska framhäva berörda personers ”etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande”. Redan i de pressetikens formulering finns det dock en ambivalens kring tillämpningen av densamma. Göteborgs-Posten skriver att undantag från ovanstående regel om ”etnicitet vid brott” kan göras om ”själva brottet på något sätt hänger samman med nationaliteten”. På detta ger GP exemplet att ”om en svensk medborgare döms för krigsbrott i Syrien kan det till exempel vara relevant att berätta att han/hon har sitt ursprung i Syrien, eller i en viss religiös grupp” (Göteborgs-Posten, u.å.d). Hur detta resonemang fått effekter för reportagen är omöjligt att avgöra, men det är också uppenbart att ursprung, religion och tillhörigheter i religiösa grupper nämns flitigt i texterna; som det ser ut har undantaget snarare blivit regel i reportagen om de som reser. Dessutom sker dessa benämningar långt innan någon i Sverige är dömd för brott i Syrien eller Irak.

ra ”ett svar och en plats” (se utdraget ovan) eller som ett sätt ”att komma hemifrån, för att uppleva något spännande och för att få en mening i livet (GP 141013, s. 9).

De resande konstrueras på så vis som unga män i adolescensen som har misslyckats med både skola och arbete; tomma på mening i en omgivning av bristande socialt och kulturellt kapital; självföraktande och mottagliga för det som erbjuder flykt och stimulans. Som en effekt av de destruktiva tillstånden i Göteborg framkommer alltså en ytterst värlös grupp personer; unga, identitetssökande män, som är särskilt mottagliga för illasinnad yttre påverkan.

Undantagsvis finns även anspråk om resande kvinnor. I två reportage nämns resande ”tjejer” (GP 140801, s. 4; GP 150725, s. 8) och i ett reportage (GP 150121, s. 8) behandlas detta som ett delvis separat fenomen. Anspråken i detta senare reportage är att ett 20-tal kvinnor har rest från västra Sverige och Göteborg, till ”områden och sammanhang” där Islamska staten och ”Al Qaidaliknande grupper” finns. Kvinnornas skäl sägs vara ideologisk eller religiös ”övertygelse”, eller ”en fascination av kriminella män, farliga och spännande män”. Med SÄ-POs pressekreterare samt den lokala samordnaren för våldsbejakande extremism beskrivs företeelsen på följande vis:

– Kvinnor reser till Syrien och Irak för att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska extremistmiljöer, absolut är det så. Syftet är att bistå med logistisk och moralisk verksamhet: sjukvård, mat och även giftermål med personer som är där, säger Fredrik Milder, press-sekreterare vid säkerhetspolisen.

(...)

– VI FÅR signaler om att de verkligen unga, de som är 17-18 år och några år uppåt helt enkelt vill gifta sig och föda ett jihadistbarn. Det ger en viss status, säger Zan Jankovski. (GP 150121, s. 8)

Kvinnornas resa framställs som en pendang till de resande männen; på plats i Syrien och Irak konstrueras deras roll tämligen stereotyp i relation till män som finns där; kvinnorna vårdar, ordnar mat, gifter sig och föder barn. De framställs som osjälvständiga och statussökande genom att underordna sig i en traditionell, familjeorienterad kvinnoroll. I anspråken blir kvinnornas inriktning representationer för resans idévärld; om kvinnorna är så här underordnade som anhängare till Islamiska staten, så framstår också de män och den organisation de ansluter sig till som synnerligen omodern och patriarkal.

Aktörskap och omdömesförmåga

Anspråk om att barn och unga far illa på grund av samhällsproblem är vanligt på grund av dessa gruppers känslomässiga värde (Best 1987, Coltrane och Hickman 1992, Lippert 1990, DeYoung 1992, Bell 2014, Spencer 2005). I konstruktionen av resande personer adderas fler former av påstådd sårbarhet; de är inte bara barn, de kan vara flyktingar, barn till somaliska föräldrar med bristande föräldraförmåga, ha misslyckats i skolan eller vara lättledda traditionellt tänkande unga kvinnor.

Konstruktionen av de resande personerna domineras visserligen av dessa värlösa personer med lösa konturer, sviktande omdöme och lågt inflytande över sin egen situation. Ibland förekommer dock skildringar där personer som reser i högre grad framstår som subjekt i sina egna liv. I följande exempel beskrivs gruppen av enhetschefen för fältgruppen i Angered:

De flesta som åker är män mellan 20 och 25 år, men i övrigt är gruppen splittrad. Det handlar både om ”struliga ungdomar” och om personer med ordnade liv, jobb och utbildning som på egen hand engagerat och involverat sig. (GP 140801, s. 4)

Här framförs anspråk om att de resande i vissa fall är personer med ett eget förnuft och förmåga att fatta egna val; de har ”på egen hand engagerat och involverat sig”. Med det framstår de också i högre grad som vuxna, väljande, myndiga individer.

Bilden av de resande som aktiva subjekt är visserligen inte så vanlig i reportagen, men återkommer på några ställen. Ett exempel är när de resandes egna skäl till resan beskrivs i texterna. Nedan framförs dessa skäl via en forskare på försvarshögskolan:

Peder Hyllengrens uppfattning är att de flesta ansluter sig till ISIS, den mest extrema och våldsamma terroristgruppen som härjar i Syrien. De flesta av religiösa eller ideologiska skäl.

- En del har inställningen att islam är under attack och ser det som en möjlighet att göra något åt det. Andra påtalar en humanitär aspekt. (140801, s. 4).

Forskaren uppger här att de resande själva har angett skäl till sin resa; de vill göra något åt ett missförhållande, de vill göra en insats för andra människor. I beskrivningen är det emellertid tveksamt om forskaren själv står bakom dessa uppgifter; modaliteten i återgivningarna av de resandes uttalanden är konsekvent subjektiv. De angivna skälen är en ”*inställning*”, det är sättet på vilket de ”*ser det*”, något de ”*påtalar*”. På detta vis framställs de resande personernas egna röster ett perspektiv, men inte som en sanning. Samordnaren mot våldsbejakande extremism påstår att ”varje individ är unik och varje förevändning för att slåss för IS är unik” (141013, s. 9). Med ordet ”förevändning” signaleras att de resandes rättfärdiganden av resan nog ändå bör betraktas som något tvivelaktiga.

Även när Göteborgs-Postens reportrar beskriver de resandes åsikter tar de denna position. I reportaget med ”Amer” (se typnarrativet ovan) är det exempelvis tydligt att hans rättfärdigande av resan får stå för honom:

Han är del av den växande strömmen unga göteborgare som valt att lämna det trygga livet för att ansluta sig till *vad han beskriver* som det stora kriget. Han är en av nu tusentals européer som *ser sig* som frihetskrigare när de kastar sig in i eldhaven i Irak och Syrien. I dag, efter ett och ett halvt år vid fronten, *ser han* kampen som ett religionskrig. (GP 141019, s. 20, min kursivering)

Konsekvent används en subjektiv modalitet i beskrivningen av Amers avsikter. Han beskrivs objektivt som en person som reser, men det som han talar om förläggs till de resandes subjektiva föreställningsvärld; ”det stora kriget”, att vara ”frihetskrigare”, att delta i ett ”religionskrig” tillhör inte den objektiva verklighet som Göteborgs-Postens reporter står för. På så vis berättar Göteborgs-Posten vad de resande tänker och tycker; men genom tidningens val av modalitet markeras att Amer och övriga tusentals europeiska resandes ”sanning” ska tas med en nypa salt. Konstruktionen ger underlag för att betrakta de som reser för ansvariga för sina handlingar. Samtidigt; även om de är självständiga subjekt med självständigt uttryckta åsikter, så är det tydligt att deras världsbild inte delas av vare sig andra aktörer i texten eller Göteborgs-Postens egna skribenter; därmed har inte heller läsaren särskilt goda skäl att uppfatta de resande som omdömesgilla.

Konstruktionen av de resande personerna är således motsägelsefull på samma vis som Spencer (2005) beskriver vad gäller våldsamma ungdomar. Det finns en dominerande konstruktion där de som reser framställs som offer för sina omständigheter, men detta varvas med presentationer där de framställs som högst medvetna om vad de ger sig in på när de reser. De framställs förvisso inte som helt omdömesgilla, men resan framstår ändå som ett eget val. Denna motsägelsefulla konstruktion förhindrar att de som reser entydigt kan betraktas offer som befinner sig i samhällsproblemet utan egen förskyllan (Loseke 2013). Gruppens förut-

sättningar för offerstatus inte säker och öppningar ges för anspråk som inte konstruerar gruppen som utan skuld och ansvar i samhällsproblemet.

Anspråk om processer

I anspråken om vad som händer innan de unga företar sin resa, finns en rad olika begrepp och benämningar på processer som berör den förändring som de unga genomgår i sättet att betrakta sig själva och sin omgivning i samband med en resa. För en resa är naturligtvis inte någonting problematiskt i sig. Liksom det mångtydiga ”försvunna barn” retoriskt kopplades samman med våldtäkter eller prostitution för att framstå som ett problem (Best 1987), så behöver det alldagliga ”resor” kopplas till begrepp som framställer dem som speciella i någon mening.

Rekrytering

Ett första sådant begrepp är ”rekrytering”. I följande utdrag används ordet flera gånger i rad i rubrik och ingress:

UNGA SVENSKAR KRIGAR I SYRIEN
REKRYTERING PÅGÅR: ISIS FRAMFART HAR BÅDE LOCKAT OCH AVSKRÄCKT

Rekryteringen av unga män från nordöstra Göteborg till striderna i Syrien fortsätter. Hittills uppskattas 20 svenskar ha dött i striderna och rekryteringen sker löpande.
(GP 140801, s. 4)

Rekrytering får här en huvudroll i flera på varandra följande satser, samtliga formulerade med slagkraftig kategorisk och objektiv modalitet. Rekrytering framstår som en process; den ”pågår”, ”fortsätter”, och ”sker löpande” och kopplas intimt till påståendet att svenskar omkommer i strider i Syrien. Därtill är det en process som framstår som autonom, då det inte finns någon mänsklig aktör som är tydligt kopplad till processen. Liksom andra abstrakta krafter i Göteborg framstår rekrytering som en nominalisering som retoriskt framställs som en skurk som utsätter de unga personerna för livsfara. ”ISIS” är en aktör som förekommer i en egen sats i utdraget, men aktörens kopplingen till rekrytering är inte given; ”ISIS framfart” framstår möjligtvis som något som sker parallellt med rekryteringen. Liksom de andra tillstånd och krafter som de unga männen är utsatt för, så har de lite att själva säga till om; de unga männen står i passiv form i satsen- de är inte delaktiga i rekryteringen, de är föremål för den. I linje med de uttalade anspråken om de unga människors låga grad av inflytande över sin egen tillvaro, så står de här i passiv form (Fowler, 1991) även i syntaktisk bemärkelse.

Ordet rekrytering har sin motsvarighet i verbet ”att rekrytera”, som enligt NE avser att försöka locka lämpliga personer till ”ledigt arbete eller liknande verksamhet, då efterfrågan på personer är större än tillgången” (Rekrytera [u.å.]). Men om rekrytering refererar till en sorts handling, så borde det finnas en aktör. Vem denna aktör kan vara är dock tämligen dunkelt. En gång nämns ordet ”rekryterarnas nät”, något en moskérepresentant menar att Angeredsbors kan hamna i då det saknas moské för muslimer i Angered. Vilka de är och var de finns konkretiseras dock inte (GP150217, s. 6). Göteborgsposten för emellertid fram frågan om rekryterande aktörer vid flera tillfällen, bland annat i intervjun med ”Amer” som själv har gjort resan:

Göteborg har pekats ut som överrepresenterat när det gäller unga män som reser ner för att ansluta sig till olika jihadistgrupper. Men Amer säger att det inte är sant, som vissa hävdar, att det beror på att det finns skickliga rekryterare här.
– Det är ingen som rekryterar någon. Om du ska ansluta dig till kampen så är det för att du är kallad av Gud. Det vet du själv, ingen annan kan berätta det för dig.

Varför det då är just så många göteborgare som lockas att resa ner kan han inte svara på. Det verkar heller inte vara något han reflekterar över. (GP 141012: s.7)

I citatet avvisar Amer att det skulle finnas någon som rekryterar personer i Göteborg. Resan följer i första hand på en individs egen motivation; om det finns en aktör som ligger bakom resan, så är denna aktör inte mänsklig, utan ett kall från det subjekt som Amer kallar ”Gud”. I den efterföljande texten förmedlar Göteborgs-Posten sin skepsis kring denna förklaringsmodell. Den möjliga slutsatsen att Gud är särskilt närvarande i Göteborg verkar inte duga; antagandet att det borde finnas mänskliga aktörer som rekryterar göteborgare finns kvar och i en avslutande mening framställs Amers Guds-förklaring som otillräcklig.

Frågan om rekryteringsaktör ställs även till personer med expertstatus, men inte heller här blir den mänskliga aktören särskilt tydlig. Chefen för det förebyggande arbetet i Angered menar att frågan om resornas orsaker är ”extremt komplex” och fortsätter:

- DET KAN vara så att den första gruppen unga män som återvände från striderna har inspirerat andra. Sedan sprider det sig som ringar på vattnet. Zan Jankovski tror inte att det handlar om personer med ett konkret rekryteringsuppdrag.
- Snarare är det så att de här extrema åsikterna sprider sig i kompiskretsar och att de som varit nere och krigat ses som hjältar som andra vill efterlikna. (GP 141012, s. 9)

Med tvekande modalitet avvisas här existensen av ”personer med ett konkret rekryteringsuppdrag” och efter garderingar framförs en cirkulär, abstrakt process i delvis metaforiska ordalag: Unga män återvänder från Irak/Syrien till Göteborg, och där ses de som hjältar. De ”inspirerar” andra unga män (se även GP 150117, s. 10) som nu då vill företa samma resa. Det abstrakta och okända kan bli lättare att uttrycka genom metaforer, och här används den så gott som döda metaforen ”kompiskretsar”³ för att beskriva ett spridningssystem för idéer. För samma skeende används det likaledes spridningsmetaforiska uttrycket ”som ringar på vattnet”, där en rörelse på vattenytan mångfaldigas av egen kraft.

I denna abstrakta, cirkulära förklaringsmodell är aktörskapet än otydligare än den Gud som framhölls av Amer ovan. Rekryteringen tangerar på så vis vad Conrad (1992) kallar medikalisering, där företeelser begreppsliggörs i medicinska ordalag. Här är inte begreppsapparaten medicinsk, men rekryteringen framstår nästan som en smitta som sprids mellan unga människor utan mänsklig intention eller kontroll. Som liksom amfetaminmissbrukare i Boyd & Carters studie (2010) framställs de unga i Göteborg som i avsaknad av egen förmåga att ta ansvar för sitt eget bästa, fångade av en lockelse bortom deras egen kontroll.

Radikalisering

Radikalisering är ett annat begrepp som används i begreppsliggörandet av den förändring som den unga männen genomgår i samhällsproblemet. Radikalisering är för det första ett begrepp som knyter an resorna till en redan befintlig problemsfär, vilket bidrar till problematiseringen av resorna och gör att läsaren förstår hur företeelsen bör uppfattas och värderas (Best, 2013). GP skriver att EU-länderna har ”antiradikaliseringsnätverket RAN”, med 700 representanter från lokalsamhällen i Europa (GP 141019, s. 20) där de ”samarbetar i frågor som rör radikalisering och terrorism” (140801, s. 4). Detta nätverk leds av en svensk EU-kommissionär (GP 141019, s. 20) och inkluderar bland andra den i reportagen återkommande enhetschefen i

³ Ordet krets betecknar NE:s ordbok ”en mer eller mindre cirkelformig (tänkt) linje längs vilken något rör sig eller finns utplacerat” (NE:Krets). Kompiskrets kan inte förstås bokstavigt, då vänskapsrelationer är betydligt mer komplexa än att de går att ordna i en stabil cirkelformig linje. Det bör således handla om överförd mening från ett område till ett annat, som vid metaforbildning.

Angered (GP 140801, s. 4; GP 150121, s. 8) Jag kan också läsa att det finns ett ”center för forskning om radikaliserings” i London som heter ”ICSR” (140801, s. 4) och att integrationspolisen som återkommer i reportagen har skrivit en lista med ”tio förslag för att motverka våldsamt radikaliserings inom islam i Sverige” (GP 150618, s. 7). Radikaliserings ontologiska status- vad radikaliserings är eller består av - framgår aldrig i dessa beskrivningar. Men att radikaliserings är någonting mycket dåligt är uppenbart, då dess bekämpande kräver en rad olika institutioner på europeisk nivå.

I löpande beskrivningar av vad som händer i Göteborg är passivformer av verbet radikaliseras vanligast. I följande två utdrag används begreppet av två kommunala tjänstemän på ett för reportagen typiskt sätt:

Arne Wiik, sektorschef i Angered, försvarar stadsdelens arbete med unga som riskerar att radikaliseras. ”Vi försöker springa i kapp”.
(Ingress GP 150218, s. 8)

– Det gäller verkligen att fånga upp ungdomarna i tid. När någon har radikaliserats allt för mycket, då är det i princip omöjligt att få in personen på andra spår
(Chefen inom kultur- och fritidsförvaltningen i Angered i GP 141012, s. 9)

Att personer radikaliseras sker i utdragen i framtiden respektive i förfluten tid. Att radikaliseras är någonting oönskat och irreversibelt som unga personer drabbas, utan egen medverkan. Detta tydliggörs inte minst genom den syntaktiska strukturen i meningarna ovan; ”de unga” respektive ”ungdomarna” står i passiv relation till verbet radikaliseras, utan eget agentskap i satsen. Vad radikaliserings gör med personerna i utdraget ovan är dock oklart. Någonting händer dem - men är skeendet psykologiskt, fysiologiskt, socialt, synligt eller osynligt? I en annan text finns en beskrivning på ”alarmerande tecken” som kan tyda på en förestående resa till Syrien/Irak, där ”den unge förändrar sitt beteende *radikalt*, ägnar mycket mer tid åt sociala medier och börjar sova på golvet för att härdas” (GP 150217, s. 6, min kursivering). Kan dessa mångtydiga beteenden vara det som är ”att radikaliseras”?

Går vi till ordboksdefinitionen i Nationalencyklopedin, så används ordet ”radikal”, som utgör en stor del av ordet radikaliseras, för handlingar som syftar till stora grundläggande förändringar som lösning på ett problem och kan härledas till latinets *radix*, ”rot” (Radikal [u.å.]). Men den som radikaliserats kallas inte för ”radikal” i Göteborgspostens texter. Istället används adjektivet ”radikaliserade” vid två tillfällen för att skriva unga män/ungdomar (141013, s. 8; 141019, s. 20). Jämfört med adjektivet radikal betonas återigen den passiva rollen hos de som drabbas av processen genom att ett verb i imperfekt ombildas till ett adjektiv för benämning av de som genomgått processen. Men vad radikaliserings är, vad det innebär att radikaliseras eller att vara radikaliserad, framgår inte.

Att lockas och luras

Förutom rekrytering och radikaliserings drabbas de unga männen av en påverkan av mer bekanta slag- de ”lockas” och de ”luras”. I följande exempel utgör det att locka påverkan på ungdomar i Göteborg:

Det mesta pekar på att det är i Göteborgs östra stadsdelar som flest ungdomar lockas av Islamiska staten. (GP 141012, s. 9)

I anspråket återkommer ungdomarna från Göteborg. Liksom tidigare är ungdomarna passiva i satsen, men i denna sats är det tydligt vad ungdomarna lockas av: Islamiska staten (se även rubrik 150104, s. 10). Islamiska staten är dock inte det enda som de unga identitetssökande

göteborgarna lockas av. Tvärtom finns en mångfald lockelser; de lockas av ”den extremistiska läran” (GP 141012, s. 8), ”att bli jihadisterna” (GP 150607, s. 10), ”att resa ner” (GP 141012, s. 6) eller av striderna, kriget och konflikten i sig (GP 140801, s. 4; GP 141012, s. 9; bildtext GP 141019, s. 20-21).

Utöver att lockas så finns också anspråk om att de som reser har blivit lurade. GP skriver att ”många har blivit ditlurade på falska premisser” (GP 140927, s. 6) eller som i följande utdrag:

En del av krigarna har lurats på plats och sålts vidare till andra rebellgrupper för tusentals dollar, ibland utan att upptäcka det själva innan det varit för sent, enligt Zan Jankovski. (GP 140801, s. 4)

De resande framställs här som aningslösa på gränsen till direkt korkade. Intet ont anande åker göteborgarna kriget i Syrien och Irak och blir sedan sålda utan att själva märka det; de blir verkligen grundlurade. Liksom anspråket om att de resande har lockats så har de som lurade en låg grad av eget agentskap. De som reser har således samma position till verben locka och lura som till radikaliserar och rekryterar; där det är passiva objekt för extern påverkan, utan uppenbar egen inblandning.

Det ger också processerna en något mystisk prägel. Personerna från Göteborg ger sig av på en fullkomligt livsfarlig resa, utan att det förefaller finnas någon människa i Göteborg som varken tvingar eller övertalar dem. Återigen är bovarna som de unga personerna är utsatta för opersonliga, kraftfulla processer: rekrytering och radikaliserar, samt påståendena om att de unga lockas och luras. Deras position i relation pendlar mellan att vara värlösa offer för dessa processer och att vara insjuknade i dess förledande dimmor. I samtliga fall framställs de som oförmögna att välja någonting annat.

Anspråk om idéer och gemenskaper

Det är som sagt oklart vem det är som agerar mot de värlösa Göteborgarna; men effekterna på dem är omfattande. Följden av att de unga radikaliserar, rekryteras, lockas och luras blir att de *ansluter* sig till en mångfald sammanhang och gemenskaper. Det som de unga blir del av syftar ibland på något konkret men allmänt, som ”striderna” (GP 150104, s. 10) eller ”kriget” (GP 141019, s. 21) men oftast syftar anslutningen till något specifikt men mer abstrakt, benämnt som ”jihadistgrupper” (GP 140829, s. 4), ”extrem islamism” (GP 140927, s. 6), ”våldsbejakande islamistiska rörelser” (GP 150217, s. 6), ”våldsbejakande jihadistiska rörelser” (GP 150217, s. 6) eller ”extremistiska miljöer” (GP 150724, s. 6). Gemensamt för dessa benämningar är att de förefaller handla om olika sorters idébaserade gemenskaper eller, med begreppens slutled i i åtanke; ”-ismer”. I Nationalencyklopedins ordbok kan jag läsa att ”-ism” är ”ett substantivistiskt slutled som med ett substantiv eller adjektiv som förled bildar en (propagerande) riktning av angivet slag, inom religion, filosofi, politik eller konst” (-ism [u.å.]). I denna definition, liksom de sätt som GP använder -ismerna på, kan det både beteckna olika former av idéer som de människor som slutit sig samman inom ramen för dessa idéer.

Extremism

Extremism är den mest framträdande -ismen i reportagen så som abstrakt ideologisk inriktning och gemenskap. De resande kallas relativt sällan för ”extremister”, men resorna associeras till, eller beskrivs som exempel på så kallad ”våldsbejakande extremism”. I följande textexempel förekommer extremismen i två typiska sammanhang:

Rubrik: ”Arbetet går för långsamt”

Underrubrik: EXTREMISM

(...)

2011 presenterades en nationell handlingsplan för arbetet mot våldsbejakande extremism i Sverige. Sedan dess har antalet svenskar som ansluter sig till utländska terrorgrupper, framför allt Islamiska staten, ökat lavinartat. Nu reser den nationella samordnaren Mona Sahlin land och rike runt för att skapa en ny strategi.

– Arbetet går för långsamt, säger Ulf Boström.

(GP 150618, s.7)

Extremism är det vanligast förekommande ordet i reportagens rubriker. Här står det i versaler som underrubrik; det som beskrivs i reportaget förefaller ligga inom ramen för denna –ism. I sig självt, som det står i rubriken, är det inte givet vad extremism betyder. Vi kan anta att det är en idéströmning eller rörelse som utmärks av att vara *extrem*, ett adjektiv som kan härledas till latinets *extremus*, som betyder ”ytterst” (Extrem [u.å.]). Generellt spelar detta adjektiv en negativt förstärkande roll i Göteborgs-Postens språkbruk, i sammanhang som ”extremt svårt” (GP 150618, s. 7), ”extremt komplex” (GP 141012, s. 9), ”extremt sträng” (GP 141012, s. 7), ”extremsituation”, (GP 150526, s. 6) eller ”extrema åsikter” (GP 141012, s. 9). Genom omvandlingen till –ism förtingligas adjektivet, blir en egen kategori. Ismen är per definition dramatiskt; extremism är någonting extraordinärt, det står kontrast till normalt, vanligt eller alldagligt; det som betecknas som extremism pockar på uppmärksamhet. Samtidigt är extremism ett ”tomt” ord. Det betecknar en kvantitet, eller en position på en skala, men inte vad som mäts eller vilken skala som extremismen befinner sig på.

I Göteborgs-Postens texter kombineras ordet extremism oftast med ordet *våldsbejakande*, som i ovanstående exempel. Att *bejaka våld* kan förstås som utloppet för en inre önskan att bruka våld. Vi kan jämföra med annat som kan bejakas- som lust, kvinnlighet eller ett inre barn- som är andra exempel på när något latent inre får komma till uttryck hos en människa. Men att bruka våld är, till skillnad från dessa exempel, ett brott mot de generella förbud som finns mot våld mellan människor, både enligt gängse normer och svensk lagstiftning. Därtill saknar detta normbrott angiven riktning; ordet våldsbejakande anger inte mot vem våldet ska utövas eller varför. Den eller det som betecknas som våldsbejakande kan upplevas som både oberäkneligt och obehagligt.

I kombinationen av *våldsbejakande* och *extremism* ger orden värde åt varandra; de förstärker varandra i sin mångtydighet och bildar en hårt dramatiserad ism av odefinierad ytterlighet och våld. Den våldsbejakande extremismen är därtill abstrakt; benämningen i sig bestämmer inte ismens intention eller riktning, klargör inte anhängare eller lokalisering. Den retoriska styrkan i vaga begrepp har uppmärksamats i andra studier (Best 1987, Lippert 1990) och även här fyller den en poäng; den våldsbejakande extremen kan användas för att problematisera nästan vilken företeelse, plats, idé eller person som helst.

I Göteborgs-Postens texter förläggs den våldsbejakande extremismen geografiskt till Sverige. I utdraget ovan är den en svensk –ism, med såväl nationell handlingsplan och nationell samordnare i Sverige. På annan plats framgår att samordnarens uppdrag ”kommer från regeringen” och att ”[a]lla partier utom Sverigedemokraterna har ställt sig bakom det” (GP 140927, s. 6). I andra reportage nämns därtill att det finns två regionala samordnare i Göteborg (t.ex. GP 150526, s. 6). Den våldsbejakande extremismen omtalas enbart i negativa ordalag, och ställs i motsatsförhållande till demokrati genom den fullständiga benämningen av samordnaren i utdraget ovan, som lyder ”nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism” (GP 140927, s. 6).

Förutom de retoriska vinsterna i att använda sig av dramatiska ord som våldsbejakande och extremism i konstruktionen av resorna som samhällsproblem, så knyts alltså resorna nära an

till ett annat redan etablerat samhällsproblem. I ovanstående exempel påstås resorna öka genom det misslyckade arbetet mot våldsbejakande extremism, genom vilket de två problemkonstruktionerna kopplas till varandra. Anspråksformuleringarna är ibland närmast överlappande, genom vilket den våldsbejakande extremismens status som samhällsproblem överförs till anspråksformuleringen om resorna. Ett exempel är följande utdrag, där Göteborgs kommunstyrelsens ordförande fördömer de båda företeelserna:

Hon tar bestämt avstånd från all våldsbejakande extremism och kan inte förstå att någon tvivlar på Göteborgs fördömande. Själv tycker hon rekryteringen av unga göteborgare till IS är en superallvarlig fråga för staden (GP 150423, s. 8)

I texten ges ordförandens åsikter formen av ett dogmatiskt imperativ; resorna - analoga med våldsbejakande extremism - måste fördömas, alla andra ställningstagande framställs som orimliga. Alla myndighetsanknutna aktörer i reportagen står på samma vis för anspråket att resorna, så som liktydiga med våldsbejakande extremism, är dåliga. Det finns ingen som vill arbeta *för* våldsbejakande extremism, inte heller ställa sig neutral eller kritisk till begreppet; ismen är ett begrepp med så starka negativa konnotationer att arbetet *mot* den är ett imperativ för alla.

Islamism

En annan ism som förekommer i reportagen är *islamism*. Denna -ism ligger till grund för benämning av de resande, som vid några tillfällen kallas "islamister" (GP 141030, s. 6), "resande islamister" (GP 141019, s. 21) eller "de svenska islamistkrigarna" (GP 141210, s. 8). Resorna associeras även till ismen i antydningar om att "extrem islamism" finns i Göteborg (GP 150217, s. 6) eller när de som reser sägs ansluta sig till exempelvis "islamistiska grupperingar" (GP 141012, s. 9), "militanta islamistiska grupper" (GP 150121, s. 8) eller "islamistiska miljöer" i Syrien och Irak (GP 150725, s. 8). Islamismen konstrueras således som en ism med kontextuell spridning i såväl Sverige som Irak/Syrien, och används för att beteckna såväl individer, grupper som mer abstrakta enheter. På så vis framstår Islamism som en slags rörelse med stor geografisk utbredning. Vagheten hos extremismen återkommer även här, men liksom vad gäller satanismen i Lipperts (1990) studie så skapar vagheten i anspråken om islamismens geografi en upplevelse av att islamismen kan vara en ism med mycket omfattande spridning.

Innebörden i begreppet Islamism beskrivs inte explicit i reportagen. Att den har med religionen Islam att göra är troligt, men *hur* är svårare att svara på utifrån Göteborgs-Postens texter. Ordet förekommer sällan enskilt, utan varieras och kombineras med andra ord, som i följande avsnitt där Säkerhetspolisens pressekreterare beskriver varför Säkerhetspolisen är särskilt intresserade av "den våldsbejakande islamistiska extremismen":

ATT SÄPO RIKTAR in sig på just IS-anhängare har med organisationens ideologiska grund att göra.
– I al-Qaidas ideologi, för al-Qaida är i grund och botten en ideologi, är det legitimt att anfälla och attackera mål i väst, vilket även IS har anammat. Man pratar ofta om så kallade mikroattacker, där man attackerar exempelvis polis eller militär med det man har. Det kan vara skjutvapen, knivar eller bilar. Därför fokuserar vi på just den våldsbejakande islamistiska extremismen, säger Milder. (GP 150719, s. 9)

I utdraget beskrivs drag hos den "ideologi" som delas av al-Qaida, Islamiska staten och dess anhängare. I ideologin legitimeras drastiskt våld mot "mål i väst", så som polis och militär. Beskrivningen av dessa aktörer inklusive deras inriktning och sätt att bruka våld ramas i sista satsen in som del av "den våldsbejakande islamistiska extremismen". Våldsbejakande extre-

mism har här fått en riktning som det annars saknar. Genom tillägget av islamism framställs extremismens våldsamma yttringar som riktade (mot västvärlden), samtidigt som islamism associeras till våld och extremism.

Huruvida islamism i sig ska förstås som problematiskt blir en mer hypotetisk tolkningsfråga, men att ismen regelmässigt kombineras med vålds- och extremistord gör att positiva eller neutrala tolkningar av ismen näst intill utesluts. Göteborgs-Posten benämner de resande som ”våldsbejakande islamister” (GP 141210, s. 8; GP 141012, s. 9), beskriver att svenska myndigheter bedriver kartläggning av ”våldsbejakande islamism” (GP 140829, s. 4) att ”säkerhetspolisen har ett särskilt uppdrag att kartlägga ”personer inom den våldsbejakande islamistiska extremiströrelsen” (GP 141012, s. 9); att resorna är kopplade till ”våldsbejakande islamistiska rörelser” i Göteborg (GP 141030, s. 6) och ”våldsbejakande islamistiska grupperingar” (ibid.) samt ”våldsbejakande islamistiska extremistmiljöer” (GP 150121, s. 8) i Syrien och Irak.

Jihadism

På liknande sätt förhåller det sig med den tredje ism som kopplas till resorna som samhällsproblem. Begreppet *Jihadism* förekommer ett fåtal gånger i texten, och framstår som kopplad till den ofta använda benämningen av de som reser som *jihadister*. Jihadism och jihadister är i sin tur två av en rad benämningar som utgår från ordet *jihad*; de som reser kallas också ”jihadisenärer” (GP 140801, s. 4), och de enheter som de blir del av i Irak och Syrien kallas ”jihadistgrupper” (GP 140829, s. 4) och ”jihadistiska grupper” (GP 150217, s. 6). Liksom i fallet med islamism är jihadorden spridda över flera geografiska kontexter och ger en upplevelse av en -ism med omfattande geografisk spridning. Likaså finns en förkärlek för kombinationer av jihad- och våldsord, som i ”våldsbejakande jihadistiska rörelser” (GP 150217, s. 6).

Samtidigt finns en mer explicit diskussion i artiklarna om jihad-ordens innebörd än vad gäller islamismen. I nationalencyklopedins uppslagsverk uppges jihad (med liten bokstav) komma från arabiskan och betyda ”strävan” eller ”ansträngning i allmänhet”. Ordet uppges i islamiskt språkbruk användas för att beteckna dels ”andlig kamp” eller strävan efter fullkomning, dels som benämning på ett krig som enligt islamisk sharia är legitimt (jihad [u.å.]). I denna definitionsmässiga tudelning, mellan andlighet och krig, rör sig även diskussionen i Göteborgs-Posten, där begreppet jihad framstår som en ideologisk stridspunkt. Enligt GP uppges en integrationspolis att jihad ”i grunden [är] ett vackert ord som handlar om det rätta sättet för en muslim att leva”, men som nu ”har blivit synonymt med extremistiskt våld”. Han jämför detta med ”hur rasisterna lade beslag på svenska flaggan under 80-talet” (GP 141013, s. 8). Innebörden i ordet jihad framställs som en vattendelare mellan olika muslimska falanger, som i intervjun med den Islamiska staten- sympatiserande Amer:

Muslimska ledare världen över, liksom här i Göteborg, fördömer IS tolkning av Koranen. En vanlig mening är att Islam är fredens religion. Den bilden sågas av Amer.

– De är hycklare. De vet att vi har rätt men de låtsas något annat för att passa in i det västerländska samhället.

Amer menar att det står tydligt och uttryckligen i Koranen att varje rätttroende muslim måste begå jihad.

– Allt annat är lögn, säger han.

På frågan om varför IS dödar andra muslimer säger han att de andra helt enkelt inte alls är muslimer.

– De kanske kallar sig muslimer. Men de följer inte Koranen och profeten Muhammeds ord. De är inga riktiga muslimer. (GP 141012:6)

I utdraget framställs Islam som en religion som är kluven vad gäller attityden till våld. På ena sidan står muslimska ledare såväl globalt som lokalt, samt de som påstår att ”Islam är fredens religion”. I skarp polemik ställs IS-sympatisören Amer. Han avfärdar idén om Islam som en fredlig religion och nedvärderar sina meningsmotståndare. Att ”begå jihad” framställs som synonymt med Amers ideologiska inriktning; religiöst motiverat, enkelspårigt, intolerant och våldsamt.

I reportagen får företrädare för Islam spela en roll i framställningen av ett sådant kluvet islam. I följande avsnitt förklarar en ordförande i Islamiska förbundet ”hur vanliga muslimer ser på Islamistkrigarnas tolkning av jihad och Koranen”:

Enligt Omar Mustafa är det djupt olyckligt att jihadisternas tolkningar av Koranen får så stort utrymme i debatten, när grupperna egentligen borde stämplas som extremister med en skev världsbild och inget annat. (GP 141012, s. 8)

När en företrädare för ett etablerat religiöst förbund påstår att ”jihadisterna” ska ses som ”extremister med en skev världsbild”, blir avvikelserna hos jihadisterna än mer markerad. I reportaget avfärdar ovanstående muslimske företrädare Islamiska statens tolkning av koranen som ”lekmannamässig” och deras tolkning av Islam som en ”vantolkning”. Att tolka koranen säger han är en ”vetenskap” och han påstår ha stöd för sina ståndpunkter hos islams främsta ledare och teologer i både Europa och Mellanöstern (ibid).

Bruket av dessa religiösa företrädare i texten får andra retoriska effekter i än när exempelvis polis eller säkerhetstjänst står som textkällor; GP modererar här en inomreligiös konflikt genom att låta företrädare från olika sidor tala om varandra i reportagen. Å ena sidan vad som presenteras som etablerade, fredliga och vanliga muslimer; å andra sidan de som reser, Islamiska staten sympatisörer, jihadisterna och islamister.

På så vis framstår Islam som en tvetydig idévärld för båda grupperna. Inte minst gäller denna tvetydighet moskén som en central plats i samhällsproblemets konstruktion: I beskrivningen av Amers utveckling (se avsnittet om typnarrativ ovan) är besöken i en vanlig moské ett steg mot den Islamiska stat- förespråkare han sedan blir; moskén är en plats som integrationspolisen med expertstatus i reportagen gärna rör sig i (GP 150526, s. 6-7); när resor från Danmark diskuteras i ett reportage anges en särskild moské som ursprung för resande personer (GP 150618, s. 6); vi kan läsa att de flesta svenska moskéer försöker förhindra att ungdomar lockas av ”den extremistiska läran” (GP 141012, s. 8) och när resorna diskuteras på konferens bjuds representanter för moskéer in (se exempelvis GP 150607, s. 11). ”Moskén” framstår på så vis som en tvetydig plats, en plats för ett etablerat och fredligt islam, men också som en plats där även det våldsamma, extrema, förkastliga islams idéer cirkulerar och kan få fäste i unga personer.

Sammanfattningsvis framställs resorna vara kopplade till ett ideologiskt paket, som byggs upp kring religionen islam, begreppet extremism och anspråk om våldsamt. Liksom i flera andra studier av samhällsproblem konstrueras resorna som associerade till en problematisk religiös inriktning. Det sorts islam som konstrueras i texterna är på många vis lik den voodoo och den satanism som beskrivs i dessa studier (Bartowski 1998, Lippert 1990, DeYoung 1996); en ytterst våldsam, samhällsfientlig och livsföraktande ideologi baserad på vantolkning av religion och en förvriden världsuppfattning.

Islamiska staten

Som centralgestalt i denna ideologi placeras Islamiska staten, den aktör som de resande personerna i huvudsak påstås ansluta sig till. I formuleringar som ”IS och andra extremistgrupper” (GP 141019, s. 20), ”militanta islamistiska grupper som Islamska staten” (GP 150121m s. 8) och ”islamiska staten och andra jihadistgrupper” (GP 141210, s. 8) associeras Islamiska staten till extremism, islamism och jihadism. Islamiska staten blir både ett exempel på de problematiska ismerna, och deras konkreta uttryck; där ismerna är abstrakta begrepp konstrueras Islamiska staten som en fysisk aktör i tid (idag) och rum (Syrien och Irak).

Islamiska staten konstrueras dock inte bara som en representant i mängden för ovanstående ismer. Dels är Islamiska staten den aktör som nämns flest gånger i reportagen, dels har meningsbildningen kring aktören en alldeles särskild prägel. På ett mer sammanhållet och explicit vis presenteras Islamiska staten bara en gång, i en faktaruta där information presenteras i kategoriska ordalag:

Vuxit fram ur Al-Qaida

- * Terrorstämplade Islamiska staten bildades 2013 men har sitt ursprung i en Al-Qaida grupp som startades i Irak 2004.
- * Dess medlemmar är sunnimuslimer med en extremt sträng tolkning av Koranen. De kräver att alla världens muslimer ska underkasta sig deras ledare Abu Bakr al-Baghdadi
- * När inbördeskriget i Syrien startades etablerades organisationen snabbt även där.
- * I juni i år utropade man stora delar av Irak och Syrien till ett kalifat.
- * Man har snabbt skapat en välfungerande samhällsstruktur baserad på sharialagar.
- * Deras militära framgångar har överrumplat världssamfundet.
- * Nyligen startade en USA-ledd koalition flygbombningar mot IS. Hittills har bombningarna gett små resultat. (GP 141012, s. 7)

Islamiska staten konstrueras här med tre huvudsakliga karaktäristiska drag. För det första ges organisationen en rebellisk karaktär; det är en ung, omnipotent organisation, som både är effektiv och framgångsrik, trotsar omvärldens försök till gränssättning och vars medlemmar *kräver* underkastelse av alla världens muslimer. För det andra ges organisationen en mångfaldig anknytning till Islam. Utöver att organisationens namn som i sig rymmer ordet Islam sägs medlemmarna vara *sunnimuslimer*, de tolkar *Koranen*, har utropat *kalifat* och baserar sitt samhälle på *sharialagar*; alla orden är kopplade till religionen Islam. Den tredje karaktärsdraget handlar om de sätt som Islamiska staten hanterar och framför sina idéer. Ovan sägs deras tolkning av Koranen vara *extrem* och organisationen påstås vara *terrorstämplad*. Kopplingen till ord som innehåller terror, med bakgrund i latinets ord för skräck (Terror [u.å]), är gängse när Islamiska staten nämns. Utöver adjektivet terrorstämplad finns benämningar som ”*terrororganisationen Islamiska staten*” (se exempelvis GP 141019, s. 20) eller när IS ges som exempel på ”*utländska terrorgrupper*” (GP 150618, s. 17). Som i faktarutan ovan relateras Islamiska staten vid flera tillfällen till en annan grupp, ”Al-qaida”, genom ursprung (se ovan), likhet (GP 150121, s. 8), inspiration (GP 150121, s. 8; GP 150719, s. 9) och rivalitet (GP 150811, s. 9). Islamiska staten konstrueras dock inte en terrorgrupp i mängden, utan påstås tvärtom utmärka sig som ”den mest extrema och våldsamma terroristgruppen som härjar i Syrien (GP 140801, s. 4) och ”världens just nu största och farligaste terrororganisation” (GP 150719, s. 6). Att benämna Islamiska staten som en grupp ”terrorister” (GP 140801, s. 4) är dock ovanligt och ordet *terrorism* förekommer bara vid mer allmänna diskussioner om lagstiftning och forskning. Islamiska staten framställs alltså inte i första hand som en del av en terrorism med en avgränsad eller målinriktad agenda; snarare är Islamiska staten en organisation som sprider, eller är en del, av ett mer kaotiskt och dramatiskt tillstånd av terror och skräck.

I reportage finns ett ytterst litet antal beskrivningar som luckrar upp denna kategoriskt negativa framställning av Islamiska staten. Amer, som sympatiserar med Islamiska staten, protesterar mot den negativa bilden av Islamiska staten och menar att IS "befriar den muslimska befolkningen från förtryckare och regeringar som i årtal slaktat, torterat och våldtagit [dess] bröder och systrar" och som "en reaktion på ett förtryck och en terror" (GP 141012, s. 6). Amer och de andra som reser konstrueras dock, som jag tidigare påpekat, inte som särskilt trovärdig när de yttrar sig i texten.

Invändningarna återkommer heller ingen annanstans i texterna, och därmed framställs Islamiska staten som en tämligen ensidigt ond och anarkistisk kraft. Genom denna kategoriska konstruktion förstärks den tidigare nämnda kopplingen mellan islam och våld. Islamiska staten, med Islam som en del i sitt namn, representerar ju entydigt en brutal och expansiv våldsamhet, så i takt med att organisationens namn upprepas i kombination med olika våldskategoriseringar, beseglas den diskursiva kopplingen mellan våld och islam.

Vad som sedan sker är att de resande personerna kopplas samma med Islamiska staten genom en rad benämningar. Med Islamiska statens mest använda förkortning, "IS", bildas benämningar som "IS-sympatisörer" (GP 150618, s. 7), "IS-svenskar" (GP 150719, s. 9), "IS-anhängare" (GP 150719, s. 9) och flertalet gånger används benämningen "IS-krigare" (exempelvis GP 150526, s. 6). Dessa benämningar innebär, liksom en benämning som "HIV-killer" (Speakman, 2016), en effektiv avgränsning av läsarens tolkningar av vad resan handlar om; en "IS-krigare" reser naturligtvis för att *kriga* för *Islamiska staten* och ingenting annat. De resande har som jag vid det här laget beskrivit en mångfald associativa förbindelser till Islamiska staten genom ismer och benämningar, men det finns också explicita anspråk om hur relationen mellan Islamiska staten och unga personer etableras. Ett exempel är följande utdrag från en intervju med en enhetschef i Angered:

IS har också en mycket genomarbetad propagandastrategi. Nästan varje vecka kommer nya välgjorda filmklipp och propagandavideor på sociala medier där kriget glorifieras och beskrivs som en avgörande händelse i världshistorien.
– De är oerhört bra på att tala till identitetssökande ungdomar och få dem att känna sig viktiga. "Just du behövs i kampen", är budskapet, säger Zan Jankovski. (GP 141012, s. 9)

Anspråket om propaganda vilar på kombinationen av anspråk om Islamiska staten som en skicklig men lurig aktör och unga agenslösa personer i Göteborg. De unga är så lätta att lura och locka, att effektivt propagerande argument från en tillräckligt karismatisk aktör kan styra deras tankar, identiteter och handlingar. Denna aktör är en främmande, utländsk aktör, utan koppling till svenska förhållanden, men som påstås vara ute efter att skapa oro och oreda i största allmänhet. Resonemanget fyller en lucka i anspråksformuleringen; här finns nu en aktör som kan ges skulden för att aktivt ha planterat idéer hos de unga männen, får dem att företaga en resa till Irak och Syrien, samt använder dem för egna syften. Det finns inga anspråk om att Islamiska staten skadar de tillresande personerna, däremot att de genom anslutningen till Islamiska staten utsätts för fara. Islamiska staten plats i samhällsproblemets konstruktion blir på så vis en konkret bärare av en skuld i en konstruktion där skuld i övrigt enbart är förlagd till opersonliga, abstrakta processer och idéer.

Anspråk om tillstånd och risker i Syrien och Irak

Under influens av extremism, islamism, jihadism och Islamiska staten beger sig de unga personerna till Irak och Syrien. "Resandet" kallas företeelsen ibland (exempelvis GP 141012, s. 9) och framställs huvudsakligen (undantaget kvinnor som reser) syfta till att delta i strider och

krig med Islamiska staten eller dylika ej namngivna grupper. Beskrivningarna av vad som sker i detta krig är dock kortfattade och fragmentariska, medan mer detaljerade sakförhållanden sällan anges. Det nämns mer generellt att ett inbördeskrig pågår i Syrien (GP 141012, s. 7) och att det råder en ”konflikt” i Irak och Syrien (exempelvis GP 141019, s. 20). Konstruktionen av den geografiska platsen och dess innehåll blir därmed relativt abstrakt, något som förstärks genom en eldinspirerad metaforik; resornas destination benämns som ”oroshärdar” (GP 150719, s. 9), ”eldhav” (GP 141019, s. 20), eller som när en polis talar om platsen: ”Mellanöstern står i brand” (GP 141013, s. 8).

Till denna plats beger sig de unga personerna, där följande utdrag innehåller några typiska anspråk om deras roll:

Många svenska medborgare har dött i strid i Syrien och Irak de senaste månaderna. Bland dem flera jihadistiska från Göteborg. Men det faktum att USA:s bombningar slår hårt verkar inte avskräcka.
– Tvärtom, fler inspireras, säger en göteborgare som själv planerar att resa ner till kriget.
(GP 150104, s. 10)

Här framförs anspråken om att de som reser till Irak och Syrien riskerar att omkomma. De resande framställs som dödsföraktande- de avskräcks inte av riskerna för att omkomma. Som tidigare nämnts finns inte anspråk om att det är Islamiska staten eller andra likartade aktörer som tar livet av dem. Dominerar gör istället anspråket att de resande som omkommer gör det till följd av andra omständigheter i området; ovan framstår den främsta risken för de resande vara att de kan drabbas av ”USA:s bombningar”.

Formuleringen är typisk på så vis att ”USA:s bombningar” framställs som en slags händelse som drabbar de som rest dit, snarare än att omkommer som följd av en intentionell handling. Genom att verbet ”att bomba” nominaliserats till substantivet ”bombning” framstår inte USA som en aktör som bombar svenskar; om svenskar dör i Irak eller Syrien så är det snarare för att de har råkat ut för en bombning. USA återkommer flera gånger på detta vis i reportagen; med delaktighet i händelser men inte som en aktör med mål och intention. Bombningarna återkommer även i snarlika formuleringar (GP 141012, s. 6; 141030, s. 6) men det kan också handla om ”angrepp”, som när GP skriver att ”minst 1 000 IS- anhängare ska ha dödat av USA-ledda flygangrepp” (GP 150104, s. 10). USA:s brutna agentskap får dock sitt tydligaste uttryck i ett stycke där USA påstås ha inlett kriget i Irak:

”Kriget i Irak har pågått med varierande styrka sedan USA-invasionen 2003 och antalet döda uppskattas till långt över 600 000” (141012:20-21)

Även här nominaliserar verbet; USA har inte invaderat Irak; ”USA-invasion” är snarare en händelse som drabbade Irak och de människor som har befunnit sig där sen 2003. Även om det finns lite olika röster om USA (den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism påstår exempelvis att USA ”både [är] fiende och bundsförvant” i GP 141013, s. 9) så problematiseras inte landets handlingar visavi de resande svenskarna. Tvärtom framförs argument för att USA bör stärka sina insatser i området, som i följande skildring från en demonstration mot Islamiska staten i Göteborg:

[Demonstrant 1:]
HAN HOPPAS ATT USA, EU och andra starka demokratiska krafter snabbt går i strid mot IS.
– Alla måste delta i striden mot IS, säger han. Det är en överlevnadsfråga för mänskligheten och civilisationen.

(...)

[Demonstrant 2:]

– Sen måste alla ställa upp i kampen mot IS på alla sätt och på alla fronter. IS är ett hot mot allt och alla. (GP 141013, s. 9).

Med demonstranternas röster förs anspråk fram om såväl Islamiska staten som dess motståndare. Islamiska staten, ”ett hot mot allt och alla” måste bekämpas med alla medel, för mänsklighet och civilisationens skull. USA och EU, båda beskrivna som demokratiska krafter, ska tillsammans med alla andra stoppa Islamiska staten genom strid och kamp – ”på alla sätt och alla fronter”. I reportagen framställs USA som Islamiska statens främsta motkraft, och det påstås till och med att USA genom sina bombningar med viss framgång ”bromsar Islamiska statens framryckningar” (GP 150104, s. 10). Så oavsett om USAs handlingar bidrar till de resande svenskarnas död, så konstrueras detta som rättfärdigat utifrån att det förhindrar Islamiska statens framgångar.

I dessa anspråk tillförs resorna ytterligare innebörder. Eftersom de som reser ansluter sig till Islamiska staten konstrueras de också som motståndare till påstått demokratiska krafter som USA och EU; detta i samma anda som resorna genom anknytning till våldsbejakande extremism konstruerats som en motpol till demokrati i Sverige. Resorna konstrueras på så vis som en del av en antidemokratisk rörelse såväl internationellt som nationellt. Liksom i studierna om voodoo och satanism (Bartowski 1998, Lippert 1990) påstås samhällsproblemet stå i motsättning till centrala samhälleliga värden, men här är det inte konservativa eller kristna mainstreamvärderingar är samhällsproblemets motpol, utan ett till FN, USA, EU och Sverige associerat demokrativärde.

Anspråk om de som återvänder

Narrativet om de resan till Irak eller Syrien har två slut; antingen omkommer personen i kriget eller så återvänder personen hem igen. Dessa återvändande personer konstrueras som förändrade (se exempel i stycket om typnarrativ ovan), vilket också betonas i de benämningar som används i Göteborgspostens texter om dem; de kallas ”återvändarna” (exempelvis 140801, s. 4), ”hemvändande” (GP 150218, s. 8), ”hemvändare” (GP 150526, s. 6), ”hemvändande jihadister” (exempelvis GP150117, s. 10), ”hemvändande IS-krigare” (GP 150526, s. 6), hemvändande extremister (GP 150618, s. 7) och hemvändande terrorister (ibid). Borta är nu konstruktionen av den sårbara ungdomen från Angered. Istället konstrueras de som återvänder till Sverige som opålitliga och fientliga. Explicita anspråk framförs om vilket hot de som återvänt från Syrien eller Irak kan utgöra, som i följande replik från Säkerhetspolisens pressekreterare:

SÄPO MENAR ATT personer som deltagit i strid i Syrien, Irak eller andra oroshärdar utvecklar en ”ökad förmåga”.

- Man hanterar sprängämnen samt andra vapen och utvecklar ofta en vana att använda vapen mot andra människor. Kombinerar man det med en avsikt att begå ett attentat mot civila personer i väst så får man en potentiellt väldigt farlig person, säger Milder. (GP 150719, s. 9)

Den som återvänt från Syrien eller Irak påstås här kunna vara ”en väldigt farlig person”, vilket följer på ett resonemang med två led: För det första tillägnar sig de resande *medel* i form av kunskaper och vana gällande vapen och sprängämnen. Dessa egenskaper torde dock inte vara anspråks avgörande del, då allmänna kunskaper om krig är något som vem som helst får av militärtjänstgöring eller av att delta i ett krig. Betoningen i dessa anspråk (se även GP 140801 s. 4) ligger istället på anspråkets andra del, att den återvändande kan ha *intention* att skada

civila personer i västvärlden. Det är på så vis påståendet om de resandes idéer som är avgörande för anspråket om deras farlighet.

I texterna saknas uppgifter om att de återvändande de facto har agerat ut sina förmodade idéer i våldsam handling. Genom hänvisningar till Säkerhetspolisens hemlighetsfulla arbete framförs istället anspråk som talar till läsarens fantasi; anspråk om att dramatiska våldsamma, oväntade attentat *hade kunnat* eller *skulle kunna* ske om inte Säkerhetspolisen hade ingripit. Inga av dessa uppgifter är bestämda i tid eller rum, men påståendet om att risken finns är tillräcklig med tanke på attentatens påstådda omfattning och natur. En forskare på Försvarshögskolan uppger exempelvis att personer från andra Europeiska länder har ”försökt genomföra terrorattentat på hemmaplan” och att ”någon [också] har lyckats” (GP 140801:4). Med hänvisning till SÄPOs pressekreterare skriver Göteborgsposten att det både ”har funnits attentatsavsikter” med koppling till återvändande (GP 150526, s. 6) och att ”två planerade terrorattentat avvärjts” i Sverige av Säkerhetspolisen (GP 150117, s. 10). Pressekreteraren ger dock inte några uppgifter om tid, plats eller person, ”av operativa skäl” (ibid). Riktat mot en obestämmd framtid påtalar dessutom en forskare på Försvarshögskolan att ”Sverige är inte immunt mot terror” (GP 150109, s. 8), en metaforisk formulering där Sverige konstrueras som en organism som riskerar att utsättas för en utifrånkommande smitta.

Resorna konstrueras i linje med detta som en del av en mycket mer omfattande formulering av Sveriges nationella säkerhet. I följande utdrag beskriver Säkerhetspolisen de nationella effekterna av de återvändandes:

ENLIGT PRESSEKRETERAREN Fredrik Milder ser man nu ett exceptionellt stort resande till krigsfronten i Syrien.
– Det här uppdraget är högprioriterat för oss. Ju fler som reser, ju större är risken att någon ska få för sig att begå ett terrordåd här i Sverige, säger han.
Sverige befinner sig sedan 2010 på en förhöjd hotnivå, en trea på den femgradiga hotnivåskalan. Men just idag bedömer man inte att det finns någon ytterligare förhöjd hotbild mot landet. Men det skulle enligt Milder kunna förändras. (GP 141012, s. 9)

Resorna till Syrien konstrueras här som ett hot mot hela Sverige. I utdraget ovan är detta samband formulerat som en sannolikhet - ju fler som reser, desto större risk för terrordåd; därtill yttrat med kategorisk modalitet av Säkerhetspolisen, en aktör med hög grad av ägarskap i reportagen. Bakgrunden till denna till synes matematiska formel om samband får läsaren inte veta mer om, så uppgiften vilar helt på läsarens tro på Säkerhetspolisens sakkunnighet och trovärdighet. Hotet formuleras vidare som något enkelt och greppbart genom de metaforiska uttrycken hotbild, hotnivå och hotnivåskala. Med dessa begrepp framställs hotet som någonting som är möjligt att se, att mäta och att jämföra från en tid till en annan. I ovanstående citat påstås hotnivån vara ”förhöjd”, vilket ger intrycket av att hotet är mer påtaligt än tidigare. Hotet måttbestäms som ”en trea på den femgradiga hotnivåskalan”, vilket i ett annat reportage beskrivs som ”att det finns aktörer med avsikt och förmåga att begå terrorattentat, men att det inte föreligger något direkt hot mot Sverige” (GP 150117, s. 10). Ändå diskuteras detta hot mot Sverige, och det kopplas till resorna.

Ovanstående utdrag avslutas med anspråket om att hotnivån skulle kunna förändras. Denna potentiella förändring bevakas av Göteborgs-Posten genom reportageserien och på så vis skapas ytterligare en retorisk figur för dramatisering över tid, vilket ju är en förutsättning för att samhällsproblemet ska upplevas som fortsatt aktuellt (Hilgartner och Bosk 1988). När GP återkommer till frågan om hotnivå under reportageserien sker dock, till skillnad från det tidigare nämnda mörkertalet, varken stegring eller nedgång. När GP återkommer till Säpos bedömning av hotnivån tre respektive nio månader senare är bedömningen oförändrad (GP

150117, s. 10, respektive GP 150724, s. 6). Trots säkra uttalandet om kausala samband som genererar ökade risker, skjuts det de dramatiska händelserna på framtiden; men spänningen i hotnivåfrågan bibehålls perioden ut.

Anspråken om de resandes farlighet är inte helt allennarådande i reportagen. En representant för ”muslimska mänskliga rättighetskommittén” påstår att ”ingenting visar att de här personerna är ett säkerhetsshot när de kommer tillbaka” (GP 141030, s. 6). Även ”Amer”, som själv sägs ha genomfört resan, avvisar bestämt att han eller någon annan återvändare skulle vilja utföra ”terrorbrott” i Sverige (GP 141012, s. 6). Trovärdigheten hos motanspråk får dock ses som rejält undergrävda i reportageserien som helhet. Båda dessa senare nämnda personer är representanter för det Islam vars trovärdighet är tämligen ifrågasatt i reportagen. Därtill står deras motanspråken i kontrast till Säkerhetspolisens anspråk, en Säkerhetspolis som med en säker expert- och ägarroll i reportagen och vars uppgifter ofta uttrycks som sanningar. Motanspråken blir på så vis visserligen framförda, men i sammanhanget saknar de giltighet.

Genom den dominerande konstruktionen av åter- och hemvändare som ett hot, konstrueras även en ny position för de resande inom ramen för hela samhällsproblemet. De unga människors offerskap i relation till lokala skurkkrafter, destruktiva processer och ideologier, Islamiska statens lömska lockelser och amerikanska bombningar har svängt om: Nu är det de som rest och återvänt hem som konstrueras som potentiella förövare och samhällsproblemets verkliga skurkar; opålitliga, illvilliga och farliga, och liksom HIV-mördare (Speakman 2016) och hustumissivhandlare (Loseke 1987) saknar de rimliga motiv till sina förmodat framtida handlingar.

Till dessa välkonstruerade förövare följer också av en ny konstruktion av samhällsproblemets offer: den civila svenska eller göteborgska allmänhet som nu riskerar att utsättas för de återvändandes potentiella, oberäknliga och våldsamma handlingar. Denna civila allmänhet uppfyller de krav som Loseke (2003) menar är nödvändiga för att ha en verklig offerroll. Få skulle hävda att en allmänheten, bestående av barn, vuxna och äldre, skulle kunna betraktas som omoralisk som grupp. Denna allmänhet framstår som potentiellt ordentligt utsatt för de återvändandes eventuella handlingar och några anspråk om att allmänhetens egen skuld därtill finns inte. Visserligen finns anspråken om att resorna är en följd av en mängd sociala krafter med särskild utbredning i Göteborg (som ju på något vis skulle kunna ha att göra med de människor som lever där), men dessa lokala sociala krafter och den allmänhet som konstrueras som samhällsproblemets potentiella offer förs aldrig samman i anspråksformuleringen.

8.3 Retoriska berättiganden

Ovan har jag gått igenom de grundläggande anspråk som framförs av Göteborgs-Posten gällande de förmodade resorna och de som förmodas resa. Dessa grundanspråk ger dock inte några uppenbara argument för *att* eller *varför* resorna måste åtgärdas. För att konstruktionen ska få status som samhällsproblem krävs *berättiganden*; argumenten som väcker publikens känslor genom att ange varför resorna är fel och hur de är oförenliga med samhällets centrala värden och principer.

Sympati med de som reser och deras anhöriga

Ett sådant berättiganden vilar på sympatin för de som reser och deras familjer. Berättiganden som bygger på att samhällsproblemet drabbar en särskilt sårbar grupp är vanligt och då handlar det ofta om barn, en grupp med högt känslomässigt värde (Best 1987, Coltrane och Hickman 1992, DeYoung 1996, Bell 2014). En sådan sårbar grupp finns här i de unga identitetssö-

kande personerna som lever i segregation och utanförskap och som faller offer för påverkan från främmande krafter. Ordförande i Göteborgs kommunstyrelse för exempelvis fram ett sådant berättigande när hon talar om ”rekryteringen av unga göteborgare till IS”:

– Det är förfärligt vad som händer i Syrien och varje ung människa som åker iväg dit är en tragedi. Självklart påverkar det dig långt efteråt om du deltagit i ett krig.
(GP 150423, s. 8)

Repliken från ordföranden knyter an till de grundanspråk där de resande formulerings som omyndiga ungdomar (varje ung människa). Resan värderas därpå dramatiskt; den är ”en tragedi”. I den andra satsen i utdraget sker en appell till läsarens identifikation med de resande; ordförande säger att *du* påverkas av att delta i krig; ett *du* som refererar till någonting allmänmänskligt. Med det görs de resande till människor av samma stoff som alla andra, som om ordförande skulle mena att ”*de som reser är som du och jag*”. Den resande skuldbeläggs inte i uttalandet; snarare appellerar ordförandes ord till läsarens medkänsla för de resande.

På andra ställen i reportagen inbegrips även de resandes familjer i sympatin. I december skriver GP att en släkting till en omkommen resande 17-åring med IS-sympatier tycker att det som har hänt är ”fruktansvärt”; en annan släkting ”uttrycker sin förtvivlan över händelsen på Facebook och får mängder av kommentarer från vänner och bekanta som har svårt att ta in vad som har hänt” (GP 141210, s. 8). Den nationella samordnare mot våldbejakande extremism säger att ”[m]ånga kvinnor har vänt sig till mig och varit desperata av oro för sina söners skull. De behöver någonstans att vända sig, och det är bråttom” (GP 140927, s. 6). Anspråken talar till läsaren; *det kunde varit ditt barn, din vän, din släkting*.

Sympatin och medkänsla är dock ett instabilt berättigande. Även om de som reser omyn- digförklaras påminns läsaren om vad de är med om, och kanske också delaktiga i. I följande text, en replik från den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, finns goda skäl för läsaren att tvivla på de resande personernas oskuld:

- (...) Trots all rapportering om IS fruktansvärda dåd har inte antalet som åker i väg minskat. De som återvänder har bevittnat terror, slakt och våldtäkter, och behöver handfast stöd. Många har blivit ditlurade på falska premisser. (GP 140927, s. 6)

De resande konstrueras här som vilseledda – ”ditlurande” – och när de återvänder behöver de ”handfast stöd” på grund av vad de varit med om. Samtidigt finns anspråken om att som återvänt har befunnit sig på samma plats där mycket problematiska handlingar – ”terror, slakt och våldtäkter” har utförts av IS. De resandes status som offer sviktar på så vis betänkligt; å ena sidan värnlösa offer, å andra sidan personer som kan ha medverkat i grymma handlingar. Här avspeglas den ambivalens som finns i grundanspråken om de resande och som är vanlig när samhällsproblem gäller ungdomar som påstås vara våldsamma (Spencer 2005). Ibland är de oskyldiga, omyndiga offer, men ibland omtalas de som personer som av egen vilja har engagerat och valt att resa för att ansluta sig till Islamiska staten. Denna ambivalens skapar problem i de resandes status som entydiga offer och därmed i berättigandet baserat på sympati med dem.

En liknande ambivalens skapas i berättigande av sympati med de resandes anhöriga, som följande replik från en forskare på Forsvarshögskolan inte alltid är emot resorna:

Bland de berörda familjerna går åsikterna om jihadismen starkt isär. En del föräldrar har ingen aning om att barnen radikaliserats.
- De får plötsligt veta att sönerna är i Syrien och lever i stor oro över vad som ska hända. Men det finns också föräldrar som är stolta och kör dem till flygplatsen.

Att personer ska få status som ett offer värda sympati inom ramen för ett samhällsproblem förutsätter en rad villkor, som kan sammanfattas med att dessa personer konstrueras som *moraliskt goda personer är ordentligt utsatta utan egen förskyllan* (Loseke 2003). De resande uppfyller till stor del detta villkor genom att de konstrueras som ordentligt utsatta i samhällsproblemet; i Göteborg där sägs sakna social position och egen identitet; i kriget där de används av IS. I Göteborgs-Postens konstruktion placeras också de resande i samhällsproblemet utan egen förskyllan; huvudsakligen framställs deras resa som effekten av yttre påverkan från lokala sociala tillstånd samt främmande processer, idéer och aktörer.

Mer tvetydigt är dock huruvida de resande kan betraktas som moraliska. Som unga män i Göteborg och Angered lever de i "riskzonen" där de är omgivna av andra samhällsproblem som skolavhopp, arbetslöshet och gängkriminalitet. De resande kan antas ha ett visst skydd mot moralisk nedvärdering så länge de betraktas som barn - barn betraktas ofta som "rena och oskyldiga" (Best 1987) - men eftersom åldersspannen anger att de är en bra bit över 20 år så är de också vuxna, och därmed torde de i viss mån betraktas som ansvariga för sina handlingar. Gruppen av resande inkluderar alltså både en slags "barnsoldater" för en illasinnad armé, samma armés vuxna soldater, samt en kategori unga vuxna någonstans vacklande där emellan. I kombination med att även de unga personernas familjer ibland förmodas medverka till den oönskade resan blir grunden för ett entydigt berättigande bestående av medkänsla och sympati för de resande och deras familjer mycket ostadig.

Brott mot normativ och moralisk ordning

För det andra finns ett berättiganden som bygger på resan som en rad gränsöverskridanden av mer eller mindre formaliserade normer och gränser. Detta bygger på resornas associationer till andra samhällsproblem, vilket är en återkommande retorisk strategi (Best 1987, Lippert 1990, DeYoung 1996, Bell 2014).

I reportagen förs en diskussion om resorna i relation till terrorism och tillhörande lagstiftning. Tidigt i reportagen avfärdas att resorna är ett lagbrott då det inte är "olagligt i sig att resa till ett land i konflikt eller att vara medlem i en terroristämplad organisation" (GP 140801, s. 5). Terroristbrottslagen förs även senare fram som en lag som de resande skulle kunna lagföras utifrån, men beskrivs av en åklagare vara svår att använda då bevisning är svår att säkra gällande ett påstått brott i Irak eller Syrien (GP 150526, s. 6). Så även om det finns aktörer som tycker att resorna *borde* vara olagliga utifrån kopplingen till terrorism, så är de gränslinjer som korsas snarare av moralisk eller normativ karaktär, gränser som etableras genom att resorna knutits till en rad etablerade problemområden med klara moraliska och ideologiska gränser.

Den första av dessa gränslinjer etableras genom att resornas anknytning till begreppet *radikalisering*. Radikalisering har i grundanspråken framställts som ett redan etablerat samhällsproblem på europeisk nivå. Det finns forskningscenter och nätverk i Europa, där svenskar på både lokal och nationell nivå finns representerande, och som syftar till att motarbeta problemet med den tydligt oönskade radikaliseringen. Genom att resorna formuleras som ett resultat av radikalisering, placeras resorna till denna oönskade sfär och framstår därmed som problematiska.

För det andra kopplas resorna till det till Sverige förlagda samhällsproblemet *våldsbejakande extremism*. Förutom att den våldsbejakande extremismen framstår som ett redan etable-

rat och institutionaliserat samhällsproblem, så för begreppet med sig en väsentlig ideologisk gränslinje då denna -ism konstrueras som oförenlig med demokrati. Den läsare som accepterar dessa anspråk och tycker att demokrati är att föredra, torde därmed ta avstånd från såväl våldsbejakande extremismen som resorna till Irak och Syrien.

Med anknytningen till kriget i Syrien och Irak etableras ännu en gränslinje där de resande står på fel sida gränsen. Kriget konstrueras på ett övergripande plan som ett slags värdekrig mellan *terror och demokrati*. Vad som är ”rätt” sida att stå på blir uppenbart för läsaren. Islamiska staten tilldelas kategoriskt en roll som lurig, lockande, illvillig, ondskefull terrorkraft av nära nog metafysiska proportioner och mot denna ställs de till demokrati kopplade EU, FN och USA. Vid flera tillfällen påminns läsaren om att FN, och dess säkerhetsråd har antagit en resolution som ålägger alla länder att stifta lagar för att förhindra ”resande islamister” (GP 141019, s. 21), resor som syftar till att ”utföra, planera eller delta i terroristhandlingar och terroristträning (GP 150724, s. 6) och ”att personer ansluter sig till terrororganisationer som IS i Syrien och Irak” (GP 141030, s. 7). När de resande kategoriseras som ”islamister” eller anhängare av Islamiska staten, placeras de därmed på den dåliga sidan i en global motsättning. Den läsare som tycker att FN är en trovärdig organisation som står för demokratiska värden och goda insatser, bör dra slutsatsen att resorna är problematiska.

Som en följd av kopplingarna till radikaliserings, våldsbejakande extremism och terror blir resorna ett moraliskt och ideologiska gränsöverskridande. Att resa framstår som en provokation med udd mot det egna landets inrikes- och utrikespolitik, mot Europa, mot USA, mot FN, och mot demokrati i allmänhet. Resan förefaller vila på en förkastlig ideologisk och moralisk grund. Detta kan väcka upprördhet hos läsaren, men kanske också skam; de resande kan upplevas som en pinsamhet - för den som vill att Sverige ska framstå som demokratiskt, neutralt och fredligt, en god medlem i FN och EU, en motståndare till terror, våldsbejakande extremism och radikalisering.

Rädsla

Det berättigande som dominerar Göteborgs-Postens konstruktion av resorna är dock på samma gång mindre explicit och mer genomgripande än både sympatin för de resande och deras ideologiskt-moraliska brister. Inget av dessa berättiganden förklarar den stora upprymdhet som många av aktörerna uttrycker sig med i reportagen; inte heller förklarar de den puls som jag får som läsare när jag läser om de resande. Det avgörande berättigandet är inte baserat på medkänsla eller moralisk indignation, utan handlar om känslor av otrygghet och rädsla.

Detta berättigande gäller inte de resande kvinnor kort beskrivs i grundanspråken. Kvinnliga resande beskrivs som tragiskt – för kvinnan och hennes anhöriga - med inte som någonting samhällsfarligt, eftersom kvinnor som reser inte deltar i strider och därmed inte får någon ökad militär förmåga. Därför avfärdas också behovet av insatser riktat mot dessa kvinnor från samhällets sida (GP 150121, s. 8).

Säkerhetshotet kommer däremot från de unga männen som rest. Berättiganden är inte alltid tydligt uttalade utan kännetecknas främst av att de väcker starka känslor hos sin publik (Best 2013). På en implicit, begreppsmässig nivå, konstrueras resorna som någonting nytt, främmande och hotfullt. I grundanspråken om resorna dominerar ett språkbruk med fokus på krig (rekrytering och propaganda), på ett drastiskt våld (våldsbejakande och terror), ytterlighet (extremism och radikalisering) och en fientlig del av islam (jihadism, islamism och Islamiska staten). Dessa dramatiska, negativt laddade, nybildade ord (många av dem finns inte i en svensk ordlista), bildar ett slags diskursivt nätverk, där de är tätt meningssamman-

kopplade och nära nog utbytbara; radikaliserings jihadism är våldsbejakande extremism är terrorism är Islamiska staten, omkastat eller omvänt. Detta diskursiva sammanhang förs sedan in i de resandes benämningar och tillhörigheter; med det ger de resande kropp åt de obehagliga orden. Därtill dramatiseras de resande som kollektiv; de sägs bilda en metaforisk mörk ström, som ständigt ökar i antal och som dessutom kan motsvaras av ett stort okänt antal. Denna begreppsmässiga hotfullhet av okänd omfattning kombineras sedan med explicita påståenden om den säkerhetsrisk som de återvändande personerna utgör. De påstås bära med sig en avsikt att omsätta omstörtande idéer på i Sverige eller Göteborg i våldsam handling. I likhet med barn som utnyttjats av satanister (DeYoung 1996) påstås de internalisera och bli verktyg för en samhällsomstörtande ideologi. Sammantaget skapas en ytterst dramatisk fantasi om plötsligt och omfattande våld riktat mot okända och oförutsedda mänskliga mål i en okänd framtid. Liksom satanism konstrueras problemet som dolt och med en okänd spridning (Lippert 1990, DeYoung 1996). Dramatik är den energi som ger samhällsproblem liv (Hilgartner och Bosk 1988) och i denna bemärkelse håller berättigandet en hög retorisk kvalitet.

All denna i tid, art, rum och omfattning okända hotfullhet gör Göteborgs-Postens reportage mycket dramatiska. Reportagen bildar dock inte bara en spännande, eggande följetång som läsaren kan följa med distans; den verkliga retoriska finessen i berättigandet om hotet från de återvändande är att även läsaren inkluderas i samhällsproblemet: För det första konstrueras det potentiella offret för de återvändandes våldsamma handlingar som slumpmässigt inom ramen för en svensk allmänhet. För det andra påstås Göteborg vara ”överrepresenterat”, vilket innebär att risken för de återvändandes våld borde vara minst lika stor i Göteborg som någon annanstans. Om nu läsaren för det tredje tror på Göteborgs-Postens reportage som förmedling av lokal verklighet så inser läsaren, sannolikt boende i Göteborgstrakten, att samhällsproblemet framtida offer inte bara kan drabba andra personer i Göteborg; offret kan lika gärna bli läsaren själv.

Rättfärdigandet blir därmed ett rättfärdigande av förhöjd puls; rädslan för attacker mot en svensk allmänhet eller det göteborgska lokalsamhället, för drastiskt våld riktat mot läsarens egen tillvaro och kropp. Om läsaren förlitar sig på anspråken som Göteborgs-Posten formulerar om verkligheten i allmänhet och om resorna i synnerhet, vore det konstigt om inte en stark upplevelse väcks av att resorna mellan Göteborg och Syrien eller Irak måste upphöra illa kvickt.

8.4 Retoriska slutsatser

Följt av grundanspråk och berättiganden kommer slutligen de retoriska slutsatserna, det vill säga anspråk om vilka åtgärder som sätts in för att stoppa resorna. Samtliga reportagens aktörer – förutom de som själva reser – blir språkrör för dessa retoriska slutsatser; reportagens återkommande integrationspolis (GP 150618, s. 7) och forskaren från försvarshögskolan (GP 150217, s. 6) menar att avvärjandet av resorna inte bara är högprioriterat utan också starkt eftersatt; den lokala samordnaren mot våldsbejakande extremism (GP 150526, s. 6), ordförande i Göteborgs kommunstyrelse (GP 150423, s. 8) och sektorschefen i Angered (GP 150218, s. 8) beklagar med eftertryck att de inte gjort tillräckligt och ordförande i Göteborgs sociala resursnämnd (GP 141012, s. 9) utlovar såväl ekonomiska resurser som kommunala krafttag för att hindra resorna.

Samhällsförändring

Bland dessa slutsatser knyter en viss an till idén om resorna som en följd av unga sårbara personers tillvaro i utanförskap och segregation. Argumentationen är att om dessa tillstånd löses upp, så kommer även resorna att upphöra. Slutsatsen består i förslag på åtgärder i form av omfattande samhällsreformer. En fred- och konfliktforskare föreslår ”ett folkhemsbygge 2.0 där alla grupper inkluderas” (141019:21) och en representant för muslimska mänskliga rättighetskommittén menar att lösningen är att ”man måste bygga ett tryggt samhälle” (GP 141030, s. 7).

Denna typ av förslag på genomgripande och grundläggande samhällsförändringar har jag inte hittat i tidigare forskning om retorisk vid samhällsproblem. Slutsatserna presenteras heller inte med någon större entusiasm av Göteborgs-Posten, de diskuteras inte vidare och återkommer inte i andra reportage. Skälet kan vara att åtgärdsförslagen är så omfattande och långsiktiga att de inte matchar den akuta samhällsfara som konstrueras i grundanspråk och berättiganden, samt att de inte inbegriper åtgärder mot de individer som framställs som potentiella våldsvärkare. Slutsatsen skulle dessutom innebära en förändring av den aktör (allmänheten) som konstruerats som problemets slutgiltiga, värnlösa offer, vilket nog kan framstå som både orättvist och missriktat.

Lagstiftning

Istället dominerar de åtgärdsförslag som riktas mot de individer som reser och deras handlingar. En grupp slutsatser handlar om att resorna borde lagföras utifrån befintlig lagstiftning. Utifrån anspråken att resorna är menliga och att de som reser är minderåriga föreslås att de som har avsikt att resa bör kunna tvångsomhändertas (GP 150217, s. 6; GP 150218, s. 8). Genom den förmodade kopplingen till terrorism framförs att anskaffning av flygbiljetter till Syrien eller Irak i kombination med kontaktandet av Islamiska staten borde kunna lagföras som förberedelse till terroristbrott (GP 150618, s. 7). Kopplat till anspråken om resornas subversiva idématerial, framförs slutsatsen att bärandet av symboler för Islamiska staten bör kunna anmälas som hets mot folkgrupp eller förargelseväckande beteende (GP 150221, s. 7) - inte helt olikt de förslag som i andra sammanhang riktats mot ungdoms- och populärkultur (Best 1987, DeYoung 1996).

Flera personer påtalar dock att en förändrad lagstiftning behövs för att lagföra de som reser (se exempelvis GP 141019, s. 21 och GP 150104, s. 10). Det framförs att det är förbjudet att ge ”utbildning i terror”, men för att resorna ska bli olagliga föreslås att även deltagandet i sådan utbildning - ”träningläger” - borde förbjudas (GP 141030, s. 7; GP 150526, s. 6-7). Diskussion förs om huruvida det går att olagligförklara att vara med i en organisation som Islamiska staten (GP 150526, s. 7). Vi kan läsa att Sverige försvarsminister vill ”snabbutreda” möjligheterna att kriminalisera deltagande i strider utomlands, i synnerhet för ”terrorgrupper” (GP 141030, s. 6).

Åtgärderna som gäller lagar lutar sig i första hand på resornas association till terror, våldsam, problematisk ideologi och den risk som detta påstås leda till. Tydligt blir då hur resornas diskursiva anknytningar - vilka begrepp som används för att skriva om resorna - får direkta effekter på vilka lagar som diskuteras i relation till dem. Liksom i samhällsproblemet med sataniska kulturs utnyttjande av barn (DeYoung 1996) framstår lagdiskussionen framför allt ha ett symboliskt värde - terrorism och bruk av våld mellan människor är ju redan reglerat i lagar, men genom att rättstillämpning diskuteras problematiseras de handlingar som diskuteras.

Samtal och behandling

I grundanspråken konstrueras resan delvis som en effekt av en unga mäns exponering för en slags ideologisk smitta och i flera exempel skildras de återvändande personernas mentala ohälsa samt deras moraliska förfall. Närheten till medikaliserad diskurs (Conrad 1992) förstärks genom slutsatserna att de återvändande personer ska delta i olika sorters mer eller mindre kontrollerande samtal eller behandling. I reportagen beskrivs följaktligen hur Säkerhetspolisen avser att söka upp alla som har rest, med syfte att hålla ”frivilliga samtal” med dem. Syftet uppges vara att följa och utvärdera personerna, att bedöma deras avsikt och förmåga att begå terrorattentat (GP 150526, s. 6; GP 150719, s.9). Det finns också förslag om att de som reser skulle kunna vara föremål för ”en avhopparverksamhet, liknande sådana som finns för högerextremister” (GP 140927, s. 6). Dessa förslag beskrivs som inspirerade av Tyskland och Danmark där det finns både avhopparverksamhet och ”exitprogram” (GP 150217, s. 6). Därtill framförs slutsatsen att de som återvänder bör tas om hand inom ordinarie verksamhet inom socialtjänst, sjukvård och dylikt (GP 150218, s. 8; GP 150526, s. 6), och de påstås vara i behov av handfast stöd och stärkande samtal (GP 140927, s. 6).

Mot denna sympatibaserade approach gör dock Göteborgs-Posten en tydlig markering i ett citat från den lokala samordnaren mot våldbejakande extremism i Göteborg:

– Det låter ibland som att det kommer tillbaks ett antal IS-krigare och kommunen står beredd att ge dem både jobb och bostäder och allt vad det är. Så ser verkligheten definitivt inte ut, åtminstone inte så som jag känner till den i Göteborg, säger han. (GP 150526, s. 6)

Med detta tydliggörs att de som reser inte bör ses som vämlösa moraliska offer förtjänta av samhällets ovillkorliga stöd. Slutsatserna om hur de som återvänder ska hanteras rymmer drag av ett bemötande baserat på medkänsla, men detta balanseras mot konstruktionen av dem som opålitliga och potentiella förövare.

Förebyggande mobilisering och ökad uppmärksamhet

Åtgärder som riktar sig direkt mot de resande är dock problematiska eftersom problemet i stor utsträckning konstrueras som dolt och okänt. Den lokala samordnaren mot våldsbejakande extremism uttrycker denna svårighet att ta hand om återvändare i följande citat:

– För tillfället kan man säga att vi hanterar det här i den mån vi vet något. Det är inte så att hemvändare, än så länge i alla fall, kommer och säger ”här är jag, jag har varit i Syrien, ta hand om mig”. (GP 150526, s. 6)

Utifrån anspråken om ett stort antal återvändande personer som ingen har kännedom om, men som ändå påstås utgöra ett framtida, dramatiskt hot, görs slutsatsen, liksom i konstruktionen av många andra samhällsproblem (Best 1987, Lippert 1990, DeYoung 1996) att problemet behöver ökad uppmärksamhet från samhället och att en rad olika förebyggande åtgärder behöver sättas in.

En av dessa åtgärder är mobilisering handlar av professionella nätverk. Göteborgs-Posten beskriver hur myndigheter och andra organisationer mobiliserar genom konferenser, workshops och nätverk; kommunen samarbetar med Säkerhetspolisen (exempelvis GP 150117, s. 10) och med polisen (exempelvis GP 150218, s. 8); stadsdelarna Angered och Östra Göteborg får tillsammans med Göteborg myndighet för organiserad brottslighet i uppdrag att ta fram förslag på förebyggande insatser (GP 140801, s. 5) och i östra delarna av Göteborg (där bland annat Angered ligger) startas arbetsgrupper inom kommunen (GP 141012, s. 9).

Mobilisering beskrivs också på professionell gräsrotsnivå där de som förmodas möta de personer i sitt yrke uppges inte en ökad uppmärksamhet. Det sägs finnas ett ”välutvecklat nätverkssystem” med kontaktpersoner inom såväl fritid, skola som individ och familjeomsorg (GP 150218, s. 8). Lärare, socialsekreterare och fritidsledare uppges få utbildning i att kunna se ”tidiga tecken hos ungdomar i riskzonen” (ibid.) och fritidspersonal beskrivs som ”örat mot marken” (GP 150725, s. 8).

Därtill framförs exempel och förslag på hur de informella nätverk som omger de som reser kan engageras. Anhöriga beskrivs exempelvis som ”nyckeln till framgång” genom att dessa förhindrat resor efter att de ”sökt hjälp och kunnat stärkas” (GP 150725, s. 8). Göteborgs-Posten beskriver hur socialtjänsten sprider sina telefonnummer till ”föreningar och medborgare” (150218:8) och ett återkommande förslag är inrättandet av en stödtelefonnummer dit anhöriga kan ringa utöver kommunens reguljära jourberedskap (exempelvis GP 150217, s. 6; GP 150218, s. 8).

Andra föreslagna åtgärder riktade mot de resandes påstådda sammanhang är ”medborgardialoger” där civilsamhället förbereds på situationer med resande personer (GP 150218, s. 8). Skildringarna av denna dialog med civilsamhället är i första hand inriktad på de resande personernas förmodade ursprung i Angered, muslimska sammanhang och i viss mån svenska somalier. I reportagen skildras sådana sammankomster vid några tillfällen och företrädare för olika organisationer beskriver hur de medverkar i detta (Exempelvis GP GP 140801, s 5; GP 140927, s. 6; GP 150607, s. 10-11).

Ökad vaksamhet inom Islam

Som ett ytterligare sätt i mobiliseringen av civilsamhället återkommer förslaget att imamer och religiösa företrädare ska ta avstånd från idéer som har med extremism att göra (se exempelvis GP 140927, s. 6; 150104, s. 10; GP 150618, s. 7). Göteborgs-Postens beskriver intervjuer med dessa sådana personer, som i absoluta ordalag tar avstånd från det dåliga Islam som resor, extremism och Islamiska staten representerar (GP 141012, s. 8; GP 141013, s. 8) eller får beskriva hur de gör för att bidra till att motverka resorna (GP 150217, s. 6)

Trots att det inte finns några öppna anspråk om att svenska muslimer skulle ha ansvar för resorna uppkomst, så konstrueras de ändå som något vis ansvariga för åtgärderna. Som jag skrivit tidigare är kopplingen mellan Islam och resorna främst på en implicit nivå; genom att Islam och moskéer bildar sammanhang för personer i texten och genom Göteborgs-Postens språkbrukande där våld och Islam är nära associerat. Paradoxalt nog stärker därmed de skildringarna av muslimska representanters avståndstagande Islams kopplingar till resorna, som via en retorisk bakväg; om det är så viktigt att ledande muslimer ska säga nej till resorna torde dessa ledande muslimer även ha någonting med resandet att göra. Slutsaten konstrueras således, liksom i DeYoungs studie av satanisters utnyttjande av barn (1996), att det finns anledning att öka vaksamheten mot de grupper i samhället som ytligt sett framstår som respektabla. I fallet med resorna riktas blickarna mot Islams lokala företrädare, som genom handling eller underlåtenhet skulle kunna ha ett betydande finger med i spelet - om än i det fördolda.

8.5 De legitima resorna

Innan detta analys- och resultatavsnitt avslutas finns dock några resor kvar att beskriva. För förutom de personer som associeras till olika problematiska ismer och Islamiska staten, så rymmer Göteborgs-Postens reportage personer som ur analytisk synvinkel kan betraktas som ”avvikande fall”: Här förekommer andra kategorier av personer som reser från Göteborg till

Syrien och Irak för att delta i strider, men som inte får fäste i samhällsproblemets konstruktion och vars existens rent av framstår som önskvärd när den undersökta perioden kommit till sitt slut.

Gemensamt för denna grupp av personer som inte riktigt blir del av samhällsproblemet är att de uppges strida *mot* Islamiska staten, inte *för*. Dessa antagonister till Islamiska staten uppges ha anslutit sig ”irakiska armén”, ”kurdernas milis Peshmerga” (GP 140829, s. 4), ”kurdiska grupper” (GP 150121, s. 8) ”reguljära styrkor i Irak och Syrien”, ”kurdiska grupperingar”, ”andra väpnade grupper som strider mot IS” och ”kurdiska PKK, som terrorstämplat av EU (GP 150719, s. 9).

De som reser till dessa grupper förs i början av artikelserien fram med delvis liknande retoriska grepp som jag tidigare beskrivit. Det finns vissa mängdansspråk, som när Göteborgs-Posten skriver att resorna till Peshmerga skett i en omfattning på ”ett 20-tal västsvenskar varav minst fem är från Göteborg”, samt att att minst en person har anslutit sig till Irakiska armén (GP 140829, s. 4). Anspråket undergrävs dock i en senare artikel genom uppgiften att en officiell statistik avseende dessa resor saknas (GP 141012, s. 9; GP 141030, s. 6).

GP använder sig även här av typexempel. I en artikel beskriver GP hur ”en ung man från Angered” som anslutit sig till ”en fraktion inom den irakiska armén” har lagt upp bilder på sig själv på Facebook där han ”poserar (...) med automatvapen och pistoler” iförd ”full stridsmundering och militärkläder” (GP 140829:4). Denna beskrivning är relativt lik de exempel som beskrivs gällande de som strider för Islamiska staten, med unga män från Angered som förefaller ha en stark lust och längtan efter våld och krig.

Här slutar dock de problematiserande grundanspråken av Islamiska statens svenska antagonister. I ett längre reportage får läsaren följa 26-åringen ”Karwan” från Bersjön, som sägs ha stridit med Peshmerga. I en faktaruta står att läsa att Peshmerga kan översättas med ”inför döden” och att benämningen syftar på ”kurdiska gerillagrupper” som sedan början av 1900-talet har stridit för ett självständigt Kurdistan i Turkiet, Syrien, Irak och Iran. Vidare uppges Peshmerga vara ”de enda irakiska reguljära styrkor som lyckats stå emot Islamiska statens framryckning” (GP 150719, s. 9) Peshmerga framstår därmed som en legitim väpnad grupp, med en lång historia och ett tydligt syfte i att värna kurdernas frihet i regionen. Större delen av reportaget utgörs dock av berättelsen om ”Karwan”, som visas på flera bilder iförd militärkläder, bärandes vapen i en krigsliknande ökenmiljö. I reportaget beskrivs hans resa, från Göteborg till Kurdistan:

På en gräsplan i Bergsjön lirade Karwan Hama Tatta fotboll med sina kompisar till sen kväll. Det gjorde de ofta. Dagarna går för det mesta åt till studier. (...)
– Jag åkte egentligen ned för att hälsa på mina kusiner men blev kvar, 2011 fanns det både pengar och jobb här. Det är ju trots allt mitt hemland så jag stannade och jobbade. Sen kom kriget (...) Efter att först ha funderat över att åka hem till Sverige bestämde sig Karwan ganska snabbt för att stanna och kontaktade peshmerga. Det fick hans mamma att brista ut i gråt. (...) Hon sa ”nej, du ska inte dö i kriget mot IS, jag har bara två söner”, berättar Karwan.
– Jag sa att om jag inte krigar så tar de Kurdistan. Om vi inte stoppar dem här kanske jag måste kriga mot dem i Sverige nästa år, eller året efter det. (...) Efter att Karwan en andra gång förklarar för sin mamma att han var tvungen att stanna och strida tillsammans med sina vänner och arbetskamrater så gav hon honom sin tårfyllda tillåtelse. (GP 150719, s7)

Berättelsen om Karwan är en berättelse om en vanlig, skötsam kille med ursprung i Irak eller Syrien. Han företar resan till sitt ”hemland” för att hälsa på släkt och arbeta. När det blir krig känner han sig manad att delta, för att försvara sitt land tillsammans med vänner och arbetskamrater.

Narrativet om Karwan skiljer sig därmed radikalt från det som berättas om de så kallade ”IS-krigarna”. Hans resa är inte kopplad till en skenande religiös övertygelse, skolmisslyckande, arbetslöshet; Karwan fattar egna beslut och hans deltagande i kriget framstår som en fullt begripligt och legitimt kall för en ung kurdisk man.

I den fortsatta berättelsen möter läsaren Karwan i nutid. Han berättar om hur han och hans förband ansätts av Islamiska statens ”artilleri, soldater, bilbomber, självmordsbombare och elektroniska bomber” (ibid, s. 8) och han berättar om de splitterskador han ådragit sig. När han berättar om sina upplevelser beklagar han att han nu strider mot vänner som anslutit sig till Islamiska staten:

- Jag har skjutit mot dem, jag kanske har dödat dem. Jag har gjort allt mot dem, säger han.
- Han säger att situationen är svår att beskriva som annat än ”jättesvår”.
- Men om vi inte dödar dem så dödar de oss, sen tar de hand om våra familjer, våra syst-rar och våra syskon. På flera platser har IS tagit massor av kvinnor som de både våldtar och dödar, säger han.
- Det är ett krig för mitt land, mitt folk, mitt språk, min religion och min kultur. Det känns inte bra, men vi måste göra det.
- Karwan är själv muslim.
- IS är inte islam. De är farliga, smutsiga och allt annat som folk i resten av världen inte är. De har smutsiga regler mot sitt eget folk och förtrycker kvinnor, säger Karwan. (GP 150719, s 9)

Även här skiljer sig beskrivningen av Karwan från konstruktionen av ”IS-krigarna”. Även Karwan uppges delta i strider med syfte att döda sina fiender, men i hans berättelse är skälen för detta goda och enkla att sympatisera med - han strider för att skydda det land, folk, språk, religion och kultur där han har sin tillhörighet. Karwan framställs inte som en individ som är skadad, annat än av splitter i benet. Hans moral eller psykiska hälsa är god och han beskrivs in ha något lömskt leende på läpparna eller en sjuklig fascination för våld och död.

Goteborgs-Posten för flera gånger upp frågan om också dessa resor ska betraktas som ett problem, det vill säga försök att presentera retoriska berättiganden. Dessvärre verkar det vara svårt att finna sådana argument. Flera gånger (GP 141012, s. 9; GP 141030, s. 6; GP150715, s. 9) beskrivs hur säkerhetspolis avfärdar resor för att stiga mot Islamiska staten:

- Däremot bryr sig Säpo inte om svenskar som ansluter sig till kurdiska grupperingar, reguljära styrkor i Irak och Syrien eller andra väpnade grupper som strider mot IS. Det-samma gäller kurdiska PKK, som terrorstämplat av EU.
- Det handlar om just avsikten att begå terrorattentat i Sverige. Där bedöms inte personer som strider mot IS ha attentatsavsikter, säger Milder. (GP150719, s. 9)

Resorna till grupper som strider mot Islamiska staten kopplas här inte ihop risken för terror-dåd i Sverige, så som de som sympatiserar med Islamiska staten gör. Att delta i strider utom-lands rättfärdigar alltså i sig inte att resorna stoppas. I en annan artikel skriver GP att bristen på statistik om unga kurder som reser beror på att att ”varken Säpo eller någon annan myn-dighet ser det som sitt ansvar att kartlägga andra än ’våldsbejakande islamister’” (GP 141012, s. 9), vilket ytterligare antyder hur olika resorna värderas beroende på vilken grupptillhörighet de som reser anses ha.

Det enda berättigande som förs fram gällande de som reser för att strida mot Islamiska sta-ten är följande uppmaning från en enhetschefen i Angered:

– Lek med tanken vad som händer på sikt när IS-krigare och kurder som har stridit mot varandra där nere möts här hemma, säger Zan Jankovski. (GP 141012, s. 9)

Även gällande de som reser för att strida mot Islamiska staten förs alltså en våldsamt framtid-fantasi fram. Samtidigt är denna baserad på relationen mellan de som stridit för respektive emot Islamiska staten. Det framförs dock ingen oro för att de som strider med andra grupper än Islamiska staten för egen del tar med sig våldsamma idéer hem och skulle kunna rikta dem mot svensk polis, militär eller allmänhet.

Eftersom såväl grundanspråk som berättanden gällande de som reser för att strida mot Islamiska staten är så pass fåtaliga och retoriskt svaga, så presenteras inte någon slutsats som anger att eller hur denna typ av resor borde stoppas. Mot slutet av perioden för urvalet i den här uppsatsen har retoriken rent av svängt om, och resorna för att strida mot Islamiska staten förefaller nu snarast konstrueras som någonting positivt:

I början av juni gav riksdagen klartecken för att skicka svensk militär till Irak. Initialt handlar det om cirka 35 officerare, styrkan kan utökas till 120 personer, som ska utbilda och träna framförallt kurdiska förband som strider mot IS. Exakt när insatsen inleds är oklart, praktiska detaljer ska lösas och alla avtal med berörda parter är ännu inte på plats, men det kommer att ske under 2015.
(GP 150719, s.9)

Här tydliggörs en officiell svensk hållning i relation till Islamiska staten. Sveriges riksdag har här klubbat igenom att de grupper som strider mot Islamiska staten ska få såväl utbildning och träning, vilket även inkluderar kurdiska grupper. Att resa till Syrien och Irak för att delta i strider är därmed inte en entydigt dålig handling, utan kan under vissa förhållanden, för vissa personer tvärtom vara påbjuden. De grupper som under hösten 2014 skulle kunnat bli del av samhällsproblemet framställs ett knappt år senare som en möjlig del av samma samhällsproblems upplösning.

9. Sammanfattning

I den här uppsatsen har syftet varit att studera hur resorna från Sverige till Syrien eller Irak konstruerades som samhällsproblem, med särskilt fokus på Göteborg och med dataunderlag från regionaltidningen Göteborgs-Postens nyhetsrapportering. I det följande sammanfattar jag resultaten.

I centrum för samhällsproblemets konstruktion finns det förmodade förhållandet att en mängd personer rest från Göteborg till Syrien och Irak och i vissa fall återvänt till Göteborg. Mot detta förhållande riktas en rad anspråk om omfattning, där statistik kontinuerligt förs fram och dramatiseras genom att ständigt utökas och påstås motsvaras av ännu större okända antal resor. Genom typnarrativ med skildringar och berättelser om resande personer ges resorna innebörd som både en geografisk och moralisk resa. Med detta narrativ som utgångspunkt har jag beskrivit hur Göteborg och i synnerhet stadsdelen Angered konstruerades som en plats för en mängd lokala samhällsproblem på ett tema av socialt sönderfall och uppdelning.

Denna plats konstruerades som de resande personernas primära ursprung. Konstruktionen av de resande personerna som grupp är komplex; de kallas ofta svenskar och göteborgare, inkluderar invandrare, personer med somaliskt påbrå, asylsökande och mer underförstått inkluderar muslimer. Ett dominerande anspråk är att de som reser är unga män, mer eller mindre myndiga, som inte har klarat skola eller arbete, är vilsna utan en given identitet och därmed särskilt mottagliga för yttre påverkan. Det finns också beskrivningar där de som reser konstrueras som något mer vuxna och medvetna, även om deras åsikter här framställs som felaktiga och deras omdöme som tvivelaktigt.

Gruppen påstås framställs därpå så i passiv relation till en kraftfull yttre påverkan, benämnd med begrepp som rekrytering, radikaliserings, locka och lura. Trots deras passiva position utelämnas och avfärdas att det finns någon aktör bakom den negativa påverkan de utsätts för. Islamiska staten i Syrien och Irak fyller delvis denna plats genom påståenden om att gruppen riktar propaganda mot de unga personerna. Följden av den kraftfulla påverkan är att de unga personerna blir del av olika ismer eller gemenskaper. Begrepp som extremism, islamism, jihadism och våldsbejakande är begrepp som varierar och kombineras på ett otal vis i dessa anspråk om vad de som reser är del av och hur deras nya världsbild fungerar. Islam, våld och ytterlighet kan sägas vara den gemensamma nämnaren för de resande personernas ideologi, i sin tur konstruerad i opposition till demokrati.

Den resa som sedan genomförs konstrueras som en livsfara för de som reser och ansluter sig till Islamiska staten. Irak och Syrien konstrueras som en plats med ett fåtal namngivna aktörer - vanligast är Islamiska staten och USA, som står i oppositionellt förhållande till varandra så som en skrämmande företrädare för terror respektive en legitimt demokratisträvande krigsmakt. Genom att de som reser ges benämningar inspirerade av Islamiska staten stärks resornas association till terror.

De som återvänder till Sverige konstrueras som ett samhällshot på grund av de ideologier som de införlivat innan resan och de erfarenheter de fått. Därmed har de fått en ny relation till det svenska samhället - där de resande inledningsvis framställts som värlösa offer för förstörande samhällskrafter och yttre påverkan konstrueras de nu som ett potentiellt mycket dramatiskt framtida hot mot ett svensk allmänhet som i sin tur konstrueras som samhällsproblemets potentiella offer.

Som berättigande för resornas upphörande konstrueras de som reser och deras familjer i viss mån som offer, värda sympati och hjälp. Retoriken är dock ambivalent då det också fram-

förs argument för att de som reser och deras anhöriga även kan ha ett medvetet engagemang i resorna. Ett mer entydigt berättiganden är att resorna innebär en rad brott mot mer eller mindre uttalade normer, då resorna i grundanspråken kopplats samman med redan etablerade samhällsproblem så som radikaliserings, våldsbejakande extremism och terrorism. Ett tredje berättigande som bygger på rädsla är visserligen mer implicit men samtidigt det mest emotionellt kraftfulla. Att resorna konstrueras som ett dolt, abstrakt hot direkt riktat mot en svensk allmänhet, inklusive Göteborgs-Postens läsare, samlas till ett klart argument för att resorna måste upphöra.

De retoriska slutsatserna består i en bred uppsättning förslag på åtgärder. Minst gångbar ter sig slutsatsen att åtgärda resorna genom omfattande samhällsförändring. Desto bättre bäring verkar slutsatser ha som riktar in sig på de personer som reser. Lagtillämpning- och förändring diskuteras för att kunna straffa eller omhänderta den som åker och de som återvänder föreslås bli föremål för olika myndigheters uppföljning, samtal och behandling. Baserat på anspråken om att ett stort antal resande personer är okända föreslås en mängd förebyggande åtgärder, i första hand mobilisering av professionella och civilsamhälle. Därtill kommer slutsatsen att muslimer i Sverige behöver ta avstånd från resorna, en slutsats som i kombination med de språkliga kopplingarna mellan resor och islam förseglar ett implicit anspråk om att Islam, muslimer och moskéer på något vis bär ett ansvar för resornas förekomst.

10. Avslutande diskussion

Vad en läsare tar med sig av allt det jag har skrivit om konstruktionen om resorna som samhällsproblem är inte självklart. Ett sätt att tolka uppsatsen är trots allt att utgå från att Göteborgs-Postens beskrivning av resorna är en realistisk skildring av verkligheten. Ur ett sådant realistiskt perspektiv blir uppsatsen nästan som en strukturerad sammanfattning av Göteborgs-Postens faktaförmedling om resorna och de faror de skapar i det svenska samhället. Ett sådant perspektiv skulle ge goda skäl oro och uppmärksamhet gällande omgivningen och det skulle vara rimligt att inte uppehålla sig för länge på offentliga platser eftersom ett terrordåd vore rimligt att förvänta sig, förr eller senare.

Ett annat något mer skeptiskt perspektiv vore att se uppsatsens beskrivningar som anledning till ståndpunkten att Göteborgs-Postens beskrivningar är överdrivna, att avvisa idén om en saklig grund de påstådda resorna över huvud taget, eller att de resor som påstås har skett inte är något att oroa sig för. Göteborgs-Postens reportage kanske då mest ter sig som ett svartmålande av befolkningsgrupper och individer som redan är förtryckta och marginaliserade, en del av det förtryck som pressar befolkningen i segregerade utanförskapsområden allt längre från makt och inflytande och förstärker den ojämlikhet som utgör det verkliga problemet.

Inget av dessa två resonemang är särskilt intressanta att resonera vidare kring sett ut ett socialkonstruktionistiskt perspektiv; frågan om huruvida det som Göteborgs-Posten skriver om resorna är en sann eller falsk spegling av verkligheten eller ej tillhör ett annat vetenskapsteoretiskt paradig. Däremot vilar min undersökning på den socialkonstruktionistiska och diskursanalytiska premissen att det som definieras som verklighet - hur socialt konstruerat det än må vara - har effekter för hur vi betraktar och handlar i världen. I det följande kommer jag därför att följa några av de dominerande spår som finns i samhällsproblemets konstruktion för ett resonemang av dess hypotetiska följder.

En utmärkande aspekt av resorna som samhällsproblem är dess betoning på en uppsättning problematiska idéer; extremism, jihadism och islamism. Dessa idéer, dess påstådda effekter på individer och följder för Sverige, framstrå rent av som samhällsproblemets kärna, snarare än resorna i sig. På så vis har resorna stora likheter med konstruktionen av satanism och satanisters utnyttjande av barn- även om tiden och platsen är en annan. I båda fallen handlar det om konstruktioner av avvikande religiöst konnoterade idéer som samtidigt betecknar ett slags dolda, vitt spridda sociala rörelser med det huvudsakliga syftet att genom olika manipulativa tekniker sabotera det goda samhället. Gemensamt är även konstruktionen av rörelsernas primära strategin för detta sabotage; att göra bruk av samhällets svaga, värnlösa barn, marginaliserade och identitetssvaga ungdomar eller unga vuxna.

Som sagt är dock tid och plats en annan; där satanismen konstruerats i kontrast till kristna, konservativa idéer, så konstrueras idéerna i denna studie i motsats till det demokratiska samhället. Att undersöka hur dessa antidemokratiska idékonstruktioner har förts fram och etablerats som problematiska företeelser på samhällsproblemets arena vore ett angeläget område för vidare studier. Särskilt intressant vore en studie av ” våldsbejakande extremism” som socialt konstruerat samhällsproblem, då denna -ism förefaller vara en mycket gångbar och populär -ism i problematiseringen av olika idémässiga inriktningar, med stor potential för bruk i nya konstruktioner av samhällsproblem.

I fallet med resorna är den mest intressanta aspekten av våldsbejakande extremism dess association till religionen Islam. Islam placeras i ett spänningsfält mellan å ena sidan ett positivt laddat Islam som är lojalt med det svenska demokratiska samhället, å andra sidan ett negativt konnoterat Islam associerat till Islamiska staten, extremism, islamism, jihadism och terrorism. I reportagen sprids de personer som kopplas till religionen mellan polerna, varefter osäkerheten kring deras tillhörighet på olika vis luftas och prövas i Göteborgs-Postens reportage. Om reportagen och samhällsproblemet speglar det tid och rum där det är konstruerat, så förefaller diskussionen om samhällsproblemet utgöra ett inlägg i en debatt om Islams innebörd i Sverige under mitten av 2010-talet. Positionen som Göteborgs-Postens förmedlar är att här att Islam har en mångfaldig koppling till anti-demokratiska idéer och våldsamhet. Göteborgs-Postens konstruktion kan på så vis bidra till att Islams status som positiv, acceptabel religion i ett Sverige med högt demokratiskt anspråk försämras.

En annan utmärkande aspekt av samhällsproblemets konstruktion är dess konstruktion av orsaker, ansvar och skuld. I konstruktionen förläggs orsaker till ett lokalt, socialt sammanhang, men genom att alla sociala relationer omvandlas till tillstånd och processer förskjuts skuld och ansvar från detta lokala samhälle. Istället förläggs skuld hos främmande ideologier och en ondskefull aktör långt bort i ett kaotiskt krig i mellanöstern. Därmed kan läsaren pusta ut. Det ondas rötter finns inte i Sverige eller Göteborg. Inte desto mindre uppmanas göteborgarna, såväl civilsamhälle som professionella, att vara förberedda och uppmärksamma på hur de resande som återvänder kan agera som den främmande ondskans lokala agenter. Problemet är att ingen (utom möjligtvis säkerhetspolisen) sägs känna till namnen på dessa förmodade personer med onda avsikter och förmåga att döda. I Göteborgs-Postens reportage beskrivs dock vilken typ av person det kan handla om; den främmande ondskans lokala agenter finns bland unga män från Göteborgsstadens Angered, troligtvis med utomnordiskt påbrå och koppling till islam. Om vi möter en sådan person, och han dessutom haft svårigheter i skola eller arbetsliv, så vet vi också, om vi läst Göteborgs-Postens artiklar, att han kan sakna en stabil identitet och är särskilt lättledd. Nu bör vi vara särskilt uppmärksamma gällande hans åsikter och värderingar. Detta kan vara en person som har radikaliserats, rekryterats, lockats eller lurats in

i våldsbejakande extremism, jihadism eller islamism och som nu har lust och avsikt att begå våldsamma handlingar mot det svenska samhället.

Konstruktionens av resorna leder på så vis inte tanken mot gemensamma långsiktiga välfärdslösningar på samhällsproblem. Snarare påkallar konstruktionen ökad vaksamhet människor emellan. Huruvida en sådan misstänksamhet är befogad och önskvärd eller ej är upp till den enskilde att avgöra.

Dessa frågor berör naturligtvis även det sociala arbetets engagemang i frågor som rör de som reser, liksom de som arbetar med frågor som berör det som kallas våldsbejakande extremism. Kanske kan denna uppsats väcka nya frågor om det språk som används i samtalet om denna ism eller andra aspekter av resornas konstruktion som samhällsproblem.

Förhoppningsvis läsaren av denna uppsats även få med sig mer generella funderingar gällande den sociala konstruktionen av samhällsproblem. Det vi kallar samhällsproblem har ju i regel en central plats i det sociala arbetet och min egen upplevelse i arbetet med den här undersökningen är att mycket av det som jag skrivit om här lika gärna hade kunna skrivas om en annan konstruktion av alla de företeelser som det sociala arbetet dagligen ägnar sig åt att åtgärda.

Referenser

Altheide, David & John M Johnson. (1998). Criteria for assessing interpretive validity in qualitative research. I: Norman Denzin & Yvonna Lincoln (red.) *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks: Sage.

Annerstedt, Linn, Annika Bergström och Jonas Ohlsson (2017). *Västsvenska SOM-undersökningen 2016. Tabellrapport*. Göteborg: SOM-institutet/ Göteborgs universitet

Atkins, Ben D. (2015). *The newsmaking criminality of American neo-Nazi groups 1991-2011: A content analysis*. Doktorsavhandling, Sam Houston State University, The faculty of the College of Criminal Justice.

Bartkowski, John P (1998). Claims-Making and Typifications of Voodoo as a Deviant Religion: Hex, Lies, and Videotape. *Journal for the Scientific Study of Religion* 37 (4) :559- 579.

Bell, Kirsten (2014). Science, policy and the rise of ‘thirdhand smoke’ as a public health issue. *Health, Risk & Society* 16 (2):154-170.

Best, Joel (1987). Rhetoric in Claims-Making: Constructing the Missing Children Problem. *Social Problems* 34 (2):101-121.

Best, Joel (2013). *Social problems*. Andra uppl. New York: W.W. Norton & Co

Blumer, Herbert (1971). Social Problems as Collective Behavior. *Social Problems* 18 (3): 298-306

Boréus, Kristina och Bergström, Göran (2012). Kapitel 7. Analys av metaforer, grammatik och ordval. I: Göran Bergström & Kristina Boréus (red.) *Textens makt och mening. Metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys, 3:e uppl.* Lund: Studentlitteratur

Boyd, Susan & Connie I Carter (2010). Methamphetamine Discourse: Media, Law, and Policy. *Canadian Journal of Communication* 35: 219-237.

Brottsförebyggande rådet och Säkerhetspolisen (2009). *Rapport 2009:15. Våldsam politisk extremism. Antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Burr, Vivien (2003). *Social constructionism*. Andra uppl. London: Routledge

Börjesson, Mats (2003). *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsen, Gunnar (2012). *Språk, tolkning och argumentation: en samhällsvetenskaplig introduktion*. Lund: Studentlitteratur

Coltrane, Scott and Neal Hickman (1992). The Rhetoric of Rights and Needs: Moral Discourse in the Reform of Child Custody and Child Support Laws. *Social Problems* 39 (4): 400-420.

Dahlstrand, Sven-Johan (2015) *Förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism*. Tjänsteutlåtande vid Göteborgs sociala resursnämnds sammanträde 2015-03-25. [[http://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/7083A60D7E88-D690C1257E0C002EA18B/\\$File/18A_TU_Forebyggande_arbete_mot_valdsbejakande_extremism.pdf?OpenElement](http://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/7083A60D7E88-D690C1257E0C002EA18B/$File/18A_TU_Forebyggande_arbete_mot_valdsbejakande_extremism.pdf?OpenElement) Hämtat 2017-10-22]

DeYoung, Mary (1996). Speak of the Devil: Rhetoric in Claims-Making about the Satanic Ritual Abuse Problem. *Journal of Sociology and Social Welfare* 23 (2): 55-74.

Dir 2014:155. *Genomförande av vissa straffrättsliga åtaganden för att förhindra och bekämpa terrorism*.

Dir 2014:103. *En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism*.

Doucette, Jason Francis (2010). *The Social Construction of a Torture Sustaining Reality : A Rhetorical Analysis of Claims-making about Terrorism as a Social Problem in the United States Post 9/11*. Masteruppsats. University of Ottawa, Department of criminology.

Ekengren Oscarsson, Henrik och Annika Bergström (red.) (2015). *Svenska trender 1986-2015*. Göteborg: SOM-institutet/ Göteborgs universitet

Ericsson, Lars (1996). *Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet under 1800-1900-talen*. Lund: Historiska Media.

Epicentrum. [u.å.]. *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/epicentrum> (hämtad 2016-10-15)

Europeiska unionens arbetsgrupp mot terrorism/internationella aspekter (2015). *Översikt över terrorismbekämpningsstrategin för Syrien och Irak, med särskilt fokus på utländska stridande*. [<data:consilium.europa.eu/doc/document/ST-5369-2015-INIT/sv/pdf> Hämtat: 2017-07-16]

Extrem [u.å.]. *Nationalencyklopedin*. [https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/extrem-\(1\)](https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/extrem-(1)) (Hämtat 2016-11-10)

Fahlgren, Mats (2015). *Zan Jankovski blir samordnare mot våldsbejakande extremism*. Vårt Göteborg 2015-03-09. [http://www.vartgoteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/ovrigt,zan_jankovski_blor_samordnare_mot_valdsbejakande_extremism?OpenDocument Hämtat 2017-07-07]

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity

Fowler, Roger (1991). *Language in the news: discourse and ideology in the Press*. London: Routledge

Förenta nationernas säkerhetsråd (2014). *Resolution 1278 (2014)*. [www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%201278_2014_EN.pdf Hämtat 2017-10-05]

Girgen, Jen (2008). *Constructing animal rights activism as a social threat: Claims-making in the 'New York Times' and in congressional hearings*. Doktorsavhandling. Florida state university, College of criminology and criminal justice.

Globalis (2015). *Irak*. [<https://www.globalis.se/Konflikter/Irak> Hämtat 2017-06-25]

Globalis (2016a). *Syrien*. [<https://www.globalis.se/Konflikter/Syrien> Hämtat 2017-06-25]

Globalis (2016b). *Den Islamiska staten (IS)*. [<http://www.globalis.se/Konflikter/Asien/Den-islamiska-staten-IS> Hämtat 2017-06-27]

Gusfield, Joseph R. (1981). *The culture of public problems: drinking-driving and the symbolic order*. Chicago: University of Chicago Press.

Gusfield, Joseph R. (1989). Constructing the Ownership of Social Problems: Fun and Profit in the Welfare State. *Social Problems* 36 (5): 431-441.

Gustavsson, Linus (2015). *Våldsbejakande islamistisk extremism och sociala medier*. Stockholm: Försvarshögskolan, Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier

Gyllenhaal, Lars och Lennart Westberg (2008). *Svenskar i krig 1914-1945*. Lund: Historisk media.

Göteborgsposten hemsida (u.å.a). *Göteborgs-Posten – lokalsinne i världsklass*. [<http://info.gp.se/> Hämtat 2015-11-24]

Göteborgspostens hemsida (u.å.b). *Trovärdigheten, GPs grundval*. [<http://info.gp.se/om-gp/etiska-regler/> Hämtat 2015-11-24]

Göteborgspostens hemsida (u.å.c). *Historik*. [<https://info.gp.se/om-gp/historik/> Hämtat 2017-08-25]

Göteborgs-Postens hemsida (u.å.d). *Göteborgs-Postens etiska regler*. [<https://info.gp.se/goteborgs-postens-etiska-regler/> Hämtat 2017-09-10]

Göteborgs stads hemsida (u.å.). *Våldsbejakande extremism*. [<http://goteborg.se/wps/portal/start/social--och-familjefragor/missbruk-vald-och-brott/brottsforebyggande-arbete/valdsbejakande-extremism> Hämtat 2017-07-07]

Herz, Marcus och Thomas Johansson (2013). *Poststrukturalism. Metodologi, teori, kritik*. Stockholm: Liber

Herz, Marcus (2016). *Rapport 1. Socialt arbete, pedagogisk och arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism- en översyn*. Göteborg: Göteborgs universitet, Segerstedtsinstitutet

Hilgartner, Stephen & Charles L. Bosk (1988). The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model. *American Journal of Sociology* 94 (1): 53-78.

-ism. [u.å.]. *Nationalencyklopedin*. <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/-ism> (hämtad 2016-10-15)

Jihad [u.å.]. *Nationalencyklopedin*. [http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/jihad-\(bla-heligt-krig\)](http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/jihad-(bla-heligt-krig)) (Hämtad 2016-10-17)

Jonsson, Sverker [u.å.]. Göteborgs-Posten. *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/Göteborgs-Posten> (hämtad 2017-08-25)

Karlsen, Gunnar. (2009/2012). *Språk, tolkning och argumentation. En samhällsvetenskaplig introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Kjørup, Søren (1996/1999). *Människovetenskaperna. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsterori*. Lund: Studentlitteratur.

Krets. [u.å.]. *Nationalencyklopedin*. <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/krets> (hämtad 2017-08-25)

Kusayanagi, Chihaya (2013). Constructing and Understanding an Incident as a Social Problem: A Case Study of University Entrance Exam Cheating in Japan. *Human Studies* 36 (1): 133-148.

Laclau, Ernesto och Chantal Mouffe (1985/2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Stockholm: Vertigo förlag.

Larsson, Göran och Mårten Björk (2015) *Globala konflikter med lokala konsekvenser: Översikt om utresandeproblematiken*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Lindgren, Sten-Åke (1993). *Den hotfulla njutningen. Att etablera drogbruk som samhällsproblem 1890-1970*. Stockholm/Stehag: Symposium Graduale

Lippert, Randy (1990). The Construction of Satanism as a Social Problem in Canada. *Canadian Journal of Sociology* 15: 417-439.

Loseke, Donileen R. (2003). *Thinking about social problems: an introduction to constructionist perspectives*. 2 ed. New York: Aldine de Gruyter

Marvasti, Amir B. (2004). *Qualitative research in sociology: an introduction*. London: SAGE

Neff, Duane R. (2012). *Shifting Responsibility: The Changing Social Construction of and Public Response to Underage Drinking*. Doktorsavhandling. Brandeis University, The faculty of the Heller school för social policy and management.

Nilsson, Marco (2015). Foreign Fighters and the Radicalization of Local Jihad: Interview Evidence from Swedish Jihadists. *Studies in Conflict & Terrorism* 38 (5): 343-358

Nylén, Ulrica (2005). *Att presentera kvalitativa data. Framställningsstrategier för empiriredovisning*. Malmö:Liber

Payne, Geoff & Malcolm Williams. (2005). Generalization in qualitative research. *Sociology*, 39(2), 295-314.

Radikal. [u.å.] *Nationalencyklopedin*. [https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/radikal-\(1\)](https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/radikal-(1)) (hämtad 2017-08-25)

Ranstorp, Magnus och Peder Hyllengren (2013). *Förebyggande av våldsbejakande extremism i tredjeland. Åtgärder för att förhindra att personer ansluter sig till väpnade extremistgrupper i konfliktzoner*. Stockholm: Försvarshögskolan, Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier

Ranstorp, Magnus, Linus Gustafsson och Peder Hyllengren (2015). *Förebyggande av våldsbejakande extremism på lokal nivå*. Stockholm: Försvarshögskolan, Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier

Regeringen (2015). *Regeringsförklaringen den 15 september 2015*. [<http://www.regeringen.se/tal/2015/09/regeringsforklaringen-den-15-september-2015/> Hämtat: 2017-08-02]

Rekrytera. [u.å.] *Nationalencyklopedin*. <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rekrytera> (hämtad 2017-08-25)

Rorty, Richard (1999/2003). *Hopp istället för kunskap*. Göteborg: Daidalos.

Segregera. [u.å.]. *Nationalencyklopedin*. <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/segregera> (hämtad 2017-07-15)

Shidlo-Hezroni, Vered. (2016). *Organ Trafficking: The Construction of a Social Problem in Israel*. Doktorsavhandling. The graduate college of the university if Illinois at Chicago.

Silverman, David (2006). *Interpreting qualitative data*. Tredje uppl. London: Sage.

Sivenbring, Jennie (2016). Rapport 4. *Demokratiseringens dilemman i de nordiska handlingsplanerna mot våldsbejakande extremism*. Göteborg: Göteborgs universitet, Segerstedsinstitutet.

Skr. 2011/12:44. *Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism*.

Skr 2014/15:144. *Åtgärder för att göra samhället med motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism.*

Skr. 2014/15:146. *Förebygga, förhindra och försvåra – den svenska strategin mot terrorism.*

Sohlberg, Peter och Britt-Marie Sohlberg (2009). *Kunskapens former. Vetenskapsteori och forskningsmetod.* Andra uppl. Stockholm: Liber

SOU 2015:63. *Straffrättsliga åtgärder mot terrorismresor.* Delbetänkande av Utredningen om genomförande av vissa straffrättsliga åtaganden för att förhindra och bekämpa terrorism.

Speakman, Erica R. (2017). Constructing an "HIV-Killer": HIV Non-Disclosure and the Techniques of Vilification. *Deviant Behavior* 38 (4): 392-405

Spector, Malcolm och Kitsuse, John I (1987/2001). *Constructing social problems.* Ny uppl. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers

Spencer, J. William (2005). It's Not as Simple as It Seems: Ambiguous Culpability and Ambivalent Affect In News Representations of Violent Youth. *Symbolic Interaction* 28 (1): 47–65.

Statens medieråd (2013). *Våldsbejakande och anti-demokratiska budskap på internet.* Stockholm: Statens medieråd

Säkerhetspolisen (2010). *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige.* Stockholm: Säkerhetspolisen

Säkerhetspolisen (2013). *Säkerhetspolisen 2012.* Stockholm: Säkerhetspolisen

Tabler, Robert E Jr (2008). *The social construction of a special needs program for hurricanes.* Doktorsavhandling. University of South Florida, Department of community and family health.

Terror [u.å.]. Nationalencyklopedin. <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/terror> (Hämtat 2016-11-25)

TS mediefakta (u.å). *Hushållstäckning: Göteborgsposten.* [<http://tsmediefakta.se/Coverage> Hämtat 2015-11-20]

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed.* Stockholm: Vetenskapsrådet

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken.* Lund: Studentlitteratur.

Winther Jørgensen, Marianne och Louise Phillips (2000). *Diskursanalys som teori och metod.* Lund: Studentlitteratur.

Woolsey, Benjamin John (2009). *A Social Constructionist Analysis of Canadian Conservative Blogs on Islamic Terrorism*. Masteruppsats. Simon Fraser university, The school of criminology.

Bilagor

Bilaga 1 Tidningsartiklar

Göteborgs-Posten (GP):

- GP 140801, s. 4-5. *UNGA svenskar krigar i Syrien*. Johanna Lagerfors
GP 140828, s. 12. *Göteborgare dödade i Irak*. Axel Håkansson
GP 140829, s. 4. *Göteborgare strider mot varandra i krigets Irak*. Axel Håkansson
GP 140927, s. 6. *Sahlin: Göteborg har ett rejält problem*. Rebecca Lundberg
GP 141012, s. 6-7. *"Vi älskar döden mer än ni älskar livet"*. Axel Håkansson
GP 141012, s. 8. *IS sätt att läsa Koranen döms ut*. Axel Håkansson
GP 141012, s.9. *Unga göteborgare lockas*. Axel Håkansson
GP 141012, s. 9. *Säpo ser ett kraftigt ökat resande*. Axel Håkansson
GP 141013, s.8. *Efterlyser åtgärder*. Axel Håkansson
GP 141013, s.9. *"Viktigt att hindra att fler åker dit"*. Ulf Nyström
GP 141019, s. 20-21. *Svårt stoppa unga krigare*. Axel Håkansson
GP 141030, s.6. *Ung man dödad av USA-bomb*. Axel Håkansson
GP 141030, s. 6-7. *Förbud mot terrorresor i ny lag*. Sarah Britz
GP 141210, s.8. *17-årig göteborgare dödad i mellanöstern*. Axel Håkansson
GP 150104, s.10. *Säpo: IS lockar fortfarande svenskar*. Axel Håkansson
GP 150109, s. 8. *"Extremism triggat igång extremism"*. Jan Höglund
GP 150117, s.10. *Sverige höjer inte hotnivån*. Per Syd vik
GP 150121, s. 8. *Unga kvinnor åker till Syrien*. Daniel Olsson
GP 150217, s. 6. *Situationen allvarlig i Göteborg*. Gunilla Grahn- Hinnfors
GP 150218, s.8. *Chefen försvarar arbetet i Angered*. Gunilla Grahn- Hinnfors
GP 150221, s.7. *IS-symboler ska polisanmälas*. Notis utan angiven författare
GP 150423, s. 8. *Göteborg bäst på att åtgärda jihadism*. Anne Johansson
GP 150526, s. 6. *Saknas: Plan för IS-krigare*. Hampus Dorian
GP 150526, s.6-7. *Inga åtal väckta mot hemvändare*. Hampus Dorian
GP 150607, s. 10-11. *Gemensam front mot ungas våld*. Anne Johansson
GP 150618, s. 6-7. *Sverige gör som Århus*. Staffan Dahllöf
GP 150618, s. 7. *"Arbetet går för långsamt"*. Hampus Dorian
GP 150719, s. 6-9. *Karwan från Göteborg strider mot IS i Kurdistan*. Hampus Dorian
GP 150719, s. 9. *Säpo låter svenska strida mot IS*. Hampus Dorian
GP 150724, s. 6. *Anhållna har trasslig bakgrund*. Per Syd vik och Joakim Magnå
GP 150724, s. 6-7. *Sänder viktig signal*. Pia Svensson och Joakim Magnå
GP 150725, s. 8. *"Ett stort genombrott"*. Agneta Willung
GP 150725, s. 8. *Åklagarens bevis: bilder från Syrien*. Joakim Magnå
GP 150729, s. 9. *Misstänkt för terrorbrott överklagar*. Per Syd vik
GP 150811, s. 9. *15-åring från Västsverige fånge hos IS*. Anders Martinsson

Nerikes Allehanda:

- Nerikes Allehanda 140925, s 4-5. *Oro att unga lockas av extrema IS*. Dennis Andersson
Nerikes Allehanda 141222, s 6. *Aktörer i Vivalla ifrågasätter Sahlin*. Dennis Andersson